

Bent Brattbakken

Hvilke konsekvenser har utbygging av vindkraft for folks utøvelse av friluftsliv?

Masteroppgave i idrettsvitenskap
Seksjon for kroppsøving og pedagogikk
Norges idrettshøgskole, 2014

Sammendrag

Formål: Formålet med masterprosjektet var å undersøke hvilke konsekvenser utbygging av vindkraft har for folks utøvelse av friluftsliv i et naturområde. Innenfor temaet har en sett på hvordan folks omfang, mønster og opplevelse er under utøvelsen av friluftsliv i det aktuelle området. Det har også blitt undersøkt om ”type” friluftsliv har noe å si for hvilken oppfatning en har i forhold til friluftsliv og vindkraftutbygging. Videre har det blitt sett på hvilke faktorer som ligger bak utbygging av vindkraft i Norge og hvordan dette kan ha innvirkning på friluftsliv. Prosjektet har blitt knyttet opp mot teori fra friluftsliv og vindkraft for å belyse temaet på best mulig måte.

Metode: Kvalitative intervjuer har blitt gjennomført. 10 personer deltok på intervju, der 9 personer ble intervjuet på bakgrunn av deres utøvelse i det aktuelle naturområdet og hvordan det har blitt påvirket av vindkraftutbygging. I tillegg er det gjennomført et intervju med lederen for det lokale turlaget. Av de 9 nevnte intervjupersonene varierte alderen fra mellom 40 til 80 år. Tre av intervjupersonene var under 50 år.

Resultat: Resultatene i dette masterprosjektet viser at folk reagerer både negativt og positivt til utbygging av vindkraftanlegg.

De intervjupersonene som i hovedsak er negative til utbyggingen er opptatt av; Natur fri for menneskelige inngrep, naturlige lyder, fred, ro og rekreasjon. Intervjupersonene som reagerer negativt har sluttet å bruke område, redusert bruken av område, bruker andre deler av område, endret aktivitet i område, bruker område som før eller bruker område oftere enn før. Flere intervjupersoner havner innenfor mer enn en kategori.

De intervjupersonene som reagerer positivt på utbyggingen ser blant annet fordelene med anleggsveier, som gjør det mulig å sykle, gå på ski eller lettere å komme seg opp i fjellet. De ser også fordelene med lettere tilgang for eldre og folk med funksjonsnedsettelse. De intervjupersonene som reagerer positivt bruker område mer enn tidligere.

Konklusjon: Ut i fra resultatene kan en konkludere med at intervjupersonene har mange ulike meninger om hva friluftsliv er og det varierer om de bruker begrepet om

egne aktiviteter. Folks utøvelse av friluftsliv blir sterkt påvirket av vindkraftutbygging. Dette reiser nye spørsmål om friluftsliv er godt nok ivaretatt når naturområder vurderes utbygd til vindkraftanlegg, og hvilke kriterier som kan og bør legges til grunn i konsesjonsbehandlingen.

Nøkkelord: Friluftsliv, vindkraft, vindturbin, vindkraftanlegg, konsesjon, naturområde.

Innhold

Sammendrag.....	3
Innhold	5
Forord.....	7
1. Innledning	8
1.1 Bakgrunn for valgt tema på prosjektet.....	8
1.2 Problemområde og problemstilling.....	9
1.3 Oppgavens avgrensing og struktur	10
1.4 Tidligere forskning	11
2. Teoretisk forankring.....	12
2.1 Fornybar energi og vindkraft	12
2.1.1 Ønsker fornybar energi	12
2.1.2 Fakta om vindkraft.....	13
2.1.3 Vindkraft i lovverket.....	14
2.1.4 KONSEJONSprosessen - fra plan til utbygging	14
2.1.5 Mange faktorer påvirker synet på vindkraft	16
2.1.6 Folks oppfatning av fornybar energi og vindkraft	18
2.1.7 Kritikk av vindkraftutbygging i Norge	18
2.1.8 Ønsker et sterkere vern	19
2.1.9 Kan vindkraftutbygging påvirke klimaet?	21
2.2 Friluftsliv	21
2.2.1 Historisk tilbakeblikk på begrepet friluftsliv i Norge?	21
2.2.2 Friluftslivets første fase: 1850-1900.....	22
2.2.3 Friluftslivets andre fase: 1900 – 1945	22
2.2.4 Friluftslivets tredje fase: 1945-1970.....	22
2.2.5 Friluftslivets fjerde fase 1970-1985.....	23
2.2.6 Friluftslivets femte fase. 1985-2004	23
2.2.7 Hva medfører de nye typene friluftaktiviteter?	24
2.2.8 Trengs det egentlig en definisjon av friluftsliv?	25
2.2.9 Større individuell frihet?.....	25
2.2.10 Opplevelse av friluftsliv er opplevelse av naturen.....	26
2.2.11 Føler tilknytting til naturområder	27
2.2.12 Hverdagsfriluftslivet	27
2.2.13 Vern av den norske naturen	28
2.2.14 Hva påvirker valg av friluftslivsaktiviteter?	29
2.2.15 Har vi et politisk ukorrekt friluftsliv i Norge?.....	29
2.3 Forholdet mellom friluftsliv og vindkraft.....	30
2.3.1 Hvordan blir friluftsliv tatt hensyn til ved vindkraftutbygging i Norge?.....	30
2.4 Hensynet til friluftsliv i konsesjonsprosessen	30
2.4.1 Konsesjonssøknaden (KS) og konsesjonsutredningen (KU):.....	31

2.4.2	Konsekvenser ifølge konsesjonssøknaden.....	31
2.4.3	Det lokale turlaget sitt innspill i konsesjonssøknaden	32
2.4.4	Bakgrunn for vedtak fra NVE:	33
2.4.5	Fakta om vindkraftanlegget	33
2.5	Presisering av problemstillingene.....	34
3.	Metode.....	35
3.1	Kvalitativ metode.....	35
3.1.1	Kvalitativt forskningsintervju	36
3.1.2	Utvalg	37
3.1.3	Gjennomføring av intervjuprosessen	38
3.1.4	Dataanalysering	40
3.1.5	Gyldighet	41
3.1.6	Etikk.....	42
3.1.7	Hvilke krav stilles til forskeren?.....	43
3.1.8	Mulig svakhet med metoden?.....	44
4.	Resultat og Drøfting	46
4.1	Mine intervjupersoner.....	46
4.1.1	Intervjupersonenes forhold til fornybar energi og vindkraft.....	47
4.1.2	Intervjupersonenes aktivitetsmønstre	48
4.2	Friluftslivbegrepet	49
4.2.1	Forhold til friluftsliv?	49
4.2.2	Hva skiller friluftslivsaktiviteter fra andre type aktiviteter?.....	53
4.2.3	Oppsummering	54
4.3	Intervjupersonenes forhold til det aktuelle området	55
4.3.1	Personlig forhold til området	55
4.3.2	Oppsummering	58
4.3.3	Synet på område etter utbygging (endre overskrift?)	59
4.3.4	Oppsummering	67
4.4	Andre faktorer som kan påvirke opplevelsen av området etter utbygging?	70
4.4.1	Intervjupersonenes oppfattelse	70
4.4.2	Sammendrag: Hvordan er omfang, mønster og opplevelse påvirket?	74
5.	Avslutning / konklusjon	78
	Referanser.....	81
	<u>Vedlegg 1</u>	92
	<u>Vedlegg 2</u>	94
	<u>Vedlegg 3</u>	98
	<u>Vedlegg 4</u>	101

Forord

Da er masteroppgaven ferdig og jeg er på målstreken av en 5 års utdanning ved Norges idrettshøgskole. Det har vært noen aktive og opplevelsesrike år. Alt fra opptaksprøve, grunnfag, bachelor og nå master. Årene på NIH har gitt meg flere deltidsjobber, bekjente og veldig gode venner for livet.

Arbeidet med masteroppgaven det siste året har vært en utfordrende prosess, ingen tvil om det. Samtidig har det vært en god erfaring. Det er flere som har vært til støtte og gitt meg råd i prosessen som jeg vil gi en takk til;

Først og fremst vil jeg gi en stor takk til min hovedveileder Ivar Mytting og biveileder Philippa Lynch som har bidratt med faglig kompetanse, konstruktive tilbakemeldinger, engasjement og godt humør. Dere er begge to dyktige og jeg er glad for at nettopp dere ble veilederne mine.

Mine intervjupersoner bidro til at dette prosjektet faktisk kunne gjennomføres. Det setter jeg veldig pris på. Dere sa velvillig ja, til å bli intervjuet på kort varsel. Takk alle sammen. Samtidig vil jeg takk «svigers» for god støtte, husrom, mat og transport under datainnsamlingen. Takk til David som tok seg tid til å se på oppgaven like før innlevering.

Takk til medstudenter på NIH for fine år sammen, med mye trening, sprell og hygge.

En stor takk til min familie som tidlig introduserte meg for idrett og friluftsliv. Dere har alltid støttet mitt engasjement innen idrett og hatt troen på meg. Takk også for korrekturlesning.

Til slutt vil jeg takke min kjæreste Berit som har vært så støttende under hele prosessen. Du har i tillegg hjulpet meg med så mye. Det setter jeg utrolig stor pris på!

Oslo, mai 2014

Bent Brattbakken

1. Innledning

1.1 *Bakgrunn for valgt tema på prosjektet*

Vi lever i en verden der «klima» er på dagsorden. Det snakkes om hvordan drivhusgassene fører til global oppvarming. Vi hører om at polisen smelter, vannstanden øker samtidig som mer ustabil, vått og tørt vær har blitt en del av hverdagen til mange folk rundt om i verden. Om disse klimaendringene er skapt av mennesker eller er naturlige, er det ulike meninger om.

For å bedre klimaet og minske bruk av fossilt brennstoff, har en i internasjonal og nasjonal politikk gått inn for å skaffe mer energi fra det man kaller «fornybar energi» eller «grønn energi». Det finnes flere slike fornybare energiformer, eksempelvis solenergi, bølgekraft, vannkraft og vindkraft. Her til lands har en i lang tid brukt vannkraft. I Norge har vi også mye vind, der ønsket i dag om mer energi fra fornybare kilder har ført til en økt mengde konsesjonssøknader i forhold til utbygging av vindkraftanlegg.

Utbyggingen av vindkraft medfører konflikter knyttet til båndlegging og endring av natur og landskap. Forholdet mellom miljøvern og naturvern blir derfor satt på prøve. Videre har det vist seg at utbyggingen av vindkraft hovedsakelig er lokalisert i kystområder og nær befolkning. Dette fører til nye problemstillinger og konflikter mellom ulike interessefelt.

Friluftsliv er et slikt felt som vil bli berørt. For friluftsliv er lett tilgang til attraktive naturområder av vesentlig betydning. Ved utbygging av vindkraft vil et naturområde bli forandret for alltid, og grunnlaget for utøvelse av friluftsliv vil kunne få en endret kvalitet for svært mange mennesker. Ved å bygge vindkraftanlegg får man en fornybar energikilde, men til hvilken pris? Har det noe å si for folks utøvelse av friluftsliv? En kan stille seg spørsmålet som Teigland (2001) gjorde tidligere, med tanke på vannkraftutbygging. «... Vil en utbygging gjøre det berørte naturområdet eller viktige delområder mindre attraktive for friluftsliv og rekreasjon, eller vil en utbygging ha andre og positive virkninger som det at flere får naturopplevelser?» (Teigland, 2001, s.1).

Videre kan en se at uten et samlet og overordnet grep i forvaltningen, er sjansene store for flere «lokale politiske kamper». Problemet kan være at friluftsliv som befolkningen utøver ikke blir tatt i betraktning ved konsesjonsprosessene under utbygging av vindkraftanlegg. Dette kan være på bakgrunn av at befolkningen i nærmiljøet har for lite ressurser og mangler aktører til å representere seg. Dermed står man uten gjennomslagskraft. En konsekvens er at det kan gå utover friluftslivet som utøves i dagliglivet og nærmiljøet.

Ser en tilbake i tid kan en finne noen likhetstrekk med vannkraftutbyggingen på slutten av 1960-tallet fram til 1980-årene og de konfliktene det medførte. Det var snakk om oppdemming og endring av store naturområder ved utbygging, men som oftest lå langt fra der folk bodde eller hadde sitt nærfriluftsliv. Den norske turistforeningen gikk i spissen og talte friluftslivets sak. Mye engasjement og oppslutning blant folk gjorde at det ble verneplaner av naturområder og nasjonalparker, der blant annet friluftsliv var en viktig interesse som ble tatt hensyn til.

På bakgrunn av min interesse for friluftsliv og klimadebatten, samt aktualitet i dagens samfunn, var fornybar energi et spennende tema å belyse i dette masterprosjekt. Med tanke på prosjektet størrelse, rettes søkelyset inn mot vindkraft og hvordan utbygging av vindkraft påvirker folks utøvelse av friluftsliv. I forkant av prosjektet hadde jeg ingen spesiell kunnskap om vindkraft, utenom at det produseres strøm, skal være «grønn energi» og at folk har mange synspunkter. Ønsket om å lære noe nytt var også en avgjørende faktor for valg av tema.

1.2 Problemområde og problemstilling

Med utgangspunkt i bakgrunn for valg av tema og litteratur innen friluftsliv og vindkraft har jeg kommet frem til følgende problemområde for masterprosjektet:

Hvilke konsekvenser har utbygging av vindkraft for folks utøvelse av friluftsliv?

Innenfor problemområde er det satt opp følgende problemstillinger som jeg ønsker å få svar på:

Hvilke virkninger har et vindkraftanlegg på natur og landskap?

Hvordan kommer hensynet til friluftsliv til uttrykk i konsesjonsbehandlingen?

Hvordan bruker et utvalg av lokalbefolkningen sitt nære naturområde?

Hvordan forstås og brukes begrepet friluftsliv av et utvalg av befolkningen?

Vil “type friluftsliv“ som utøves ha noe å si for hvilken oppfatning man har til utbygging av vindkraftutbygging?

Gjennom å se på disse problemstillingene samlet blir hovedmålet å finne ut:

Hvordan påvirker vindkraftutbygging folks bruk av et naturområde i omfang, mønster og opplevelse?

1.3 Oppgavens avgrensning og struktur

Prosjektet vil kun ta utgangspunkt i et naturområde i Norge som har blitt utsatt for utbygging av vindkraftanlegg. På bakgrunn av kartleggingen av hvilke inngrep utbyggingen medfører, vil jeg undersøke hvordan befolkningens bruk og opplevelse av området påvirkes. I hovedsak om utbyggingen har positive og / eller negative konsekvenser for folks utøvelse av friluftsliv i området. Undersøkelsen avgrenser seg til et lite utvalg av personer som bruker eller har brukt området aktivt.

For å kunne vise til faktorer innen vindkraft som har innvirkning på friluftsliv, trengs det en teoretisk forankringsramme innen temaet fornybar energi og vindkraft. Derfor vil dette trekkes fram først i teoridelen. Deretter trekkes det inn teori om friluftsliv.

Etter som friluftslivsbegrepet kan oppfattes som bredt, er det et ønske om å finne ut hva intervjupersonene oppfatter som friluftsliv. Her vil det videre ses på om ”type” friluftsliv som utøves har noe å si for hvilken oppfatning man har i forhold til vindkraftanleggets innvirkning på friluftsliv. Neste problemstilling avgrenser seg i forhold til at man ønsker å få et inntrykk av intervjupersonenes personlige forhold til området, med fokus på deres opplevelser og bruk innen friluftsliv. Her vil en se på grad av omfang og mønster i utendørsaktivitetene. Dette blir sett på både før og etter utbygging av vindkraft i området.

Masterprosjektet blir først innledet med bakgrunn for valg av tema, problemstillinger og oppgavens avgrensing og struktur (kapittel 1). For å belyse problemstillingene blir det lagt til grunn litteratur og forskning innenfor vindkraft og friluftsliv i teorikapittelet (kapittel 2). Det blir mot slutten av teorikapittelet sett på forholdet mellom friluftsliv og vindkraft i tillegg til påvirkning på friluftsliv i konsesjonsprosessen. I metodekapittelet (kapittel 3) blir det empiriske arbeidet gjort rede for og begrunnet. Videre (kapittel 4) vil de aktuelle resultatene på problemstillingene legges frem sammen med drøfting. Til slutt (kapittel 5) er målet å oppsummere og konkludere.

1.4 Tidligere forskning

Innenfor temaet fornybar energi og vindkraft, er det gjort mye tidligere forskning. Hvordan det påvirker fugle- og dyreliv, landskapsprofiler og folks oppfatning. Tangeland & Aas (2010) forklarer at de fleste undersøkelser som er gjort innen kraftinstallasjoner, er case studier (holdnings – og preferanseundersøkelser i hovedsak). De snakker om at disse studiene ofte forsøker å forklare forskjellene med variabler som miljøholdninger, sosiodemografiske forhold og hvordan området brukes til type aktivitet, historikk og reisemåte. Andre forhold er størrelse på vindkraftanlegget, høyde og størrelse på turbiner, beliggenhet i forhold til der de bor, visuell – og reel støy, økonomisk medbestemmelse med mer. I teorikapittelet vil bakgrunnen for vindkraftutbygging i Norge belyses og mer spesifikt gå inn på hva vindkraft er og hvordan det kan påvirke friluftslivet.

Innenfor friluftsliv har det blitt gjort mye forskning om mange temaer. Alt fra den historiske bakgrunnen, inndeling av ulike «tradisjoner», definisjoner og friluftslivets rolle i blant annet utdanningssystem, samfunn og på individnivå. Derimot er det ifølge Aas, Museth & Tangeland (2006) få såkalte før - etter studier som går dypere inn i enkeltpersoner følelser og opplevelser. I Norden foreligger et ytterst begrenset antall studier der virkninger av naturinngrep på friluftsliv følges over tid og dokumenteres.

2. Teoretisk forankring

Dette kapittelet skildrer prosjektets teoretiske forankring. Kapittelet blir først presentert innenfor fornybar energi og vindkraft. Deretter blir teori om friluftsliv gjort rede for. Forholdet mellom friluftsliv og vindkraft blir tatt opp under eget delkapittel. Det blir videre gjort rede for dette prosjektets aktuelle område, med konsesjonsutredning, innspill fra det lokale turlaget og endelig konsesjons fra NVE. Til slutt blir problemstillingene mer spesifikt rettet i forkant av metodedelen.

2.1 Fornybar energi og vindkraft

2.1.1 Ønsker fornybar energi

EU har satt et mål om å få 20 % av sin energi fra fornybare kilder innen 2020 (European commission, u.å.). I tillegg har EU mål om at 10 % av energiforbruket i transportsektoren skal komme fra fornybar energi. Ved å øke andelen fornybar energi vil EU kunne kutte klimagassutslipp og være mindre avhengig av importert energi. Med økt fornybar energi vil man også oppmuntre til teknologisk innovasjon og økt sysselsetting i Europa (European commission, 2013).

I Norge er produksjon av elektrisk energi fra vind ønskelig både for å redusere utslipp av klimagasser og på grunn av landets forpliktelser i Klimakonvensjonen og Kyoto-protokollen. Klimakonvensjonen er en rammeavtale og et redskap i kartlegging av utslipp av drivhusgasser. Den ble undertegnet i 1992 og trådte i kraft 1994. Kyoto-avtalen er en protokoll til klimakonvensjonen. Avtalen trådte offisielt i kraft i 2005, da land som samlet sto for 55 % av verdens utslipp av klimagasser hadde ratifisert avtalen. Utslipp av CO₂ i Norge økte fra 50 til 55 millioner tonn i årene mellom 1990 og 2000. Gjennom en politisk avtale kalt Klimaforliket er målet å komme ned i 45 millioner tonn innen 2020 (Klimakonvensjonen, u.å.).

1.1-2012 inngikk Sverige og Norge en avtale om et elsertifikatmarked. Målet med disse elsertifikatene er å få en økt strømproduksjon fra fornybar energi. Når man øker produksjonen av strøm fra fornybare kilder vil man kunne redusere utslipp av klimagasser, ved å fase ut fossil energi. Da blir andelen fornybar energi en større del av vår totale energibruk. Et annet mål er å gi en økt forsyningssikkerhet ved å øke kraftproduksjon. Til sammen har landene et mål om fornybarandel på 67,5 %. Det vil si

26,4 TWh ny kraft fra 1.1.2012 til 31.12.2020. For å nå dette målet må man ha en økning i årlig produksjon av strøm på omtrent 10 % både i Sverige og Norge (EnergiNorge, 2013).

2.1.2 Fakta om vindkraft

Ifølge Meteorologisk institutt er Vind: «..luft i horisontal bevegelse og karakteriseres ved vindhastighet (for eksempel knop, m/s eller beauford) og vindretning» (Meteorologisk institutt, u.å. b). Ved hjelp av en vindturbin benytter man seg av den fornybare energien i vinden og omformer denne til elektrisk energi. Dette skjer ved at vindens bevegelsesenergi fører til bevegelse i turbinbladene (NORWEA & EnergiNorge, u.å. a). Beskrivelsen viser den moderne formen for vindkraft. En vindturbin blir i mange sammenhenger feilaktig kalt vindmølle. Ifølge (Vindturbin, u.å.). er en vindmølle en «..vinddrevet mølle for maling av korn, mineraler o.a..». En vindturbin derimot, produserer strøm. Vindturbinen, med alt som følger med, kalles også for en vindkraftstasjon.

Som oftest har vindturbinen tre turbinblader, på en horisontal eller vertikal aksel plassert i et maskinhus (NORWEA & EnergiNorge, u.å. a). I denne studien er det kun horisontalakslede vindturbiner i de aktuelle områdene. I områder hvor flere vindturbiner hører til samme installasjon, brukes begrepet vindpark (Vindturbin, u.å.). Flere kritiserer bruken av dette ordet, siden ordet «park» ikke passer til en slik installasjon. NORWEA & EnergiNorge (u.å. b) definerer en samling av mer enn én turbin, som et vindkraftverk. Vindkraftverk (u.å.) er mer uklare på om vindkraftverk er mer enn en vindturbin. I dette prosjektet vil ordet «vindkraftanlegg» bli brukt når et anlegg med flere vindturbiner beskrives.

Når det kommer til lagring av elektrisitet, så er det både vanskelig og dyrt. Vi har muligheter som store kjemiske batterier og kondensatorer, men disse har ikke stor nok kapasitet og er for dyre til at det skal være lønnsomt. En metode for å lagre energi derimot er i form av vann i vannmagasiner. Man kan for eksempel holde igjen vann i vannkraftverk-magasinene når vindkraften produserer mye elektrisk energi. Problemet er at vann -og vindkraftanlegg ofte ligger langt fra hverandre og derfor er det vanskelig å ha gode nok overføringslinjer. Dette blir viktig i fremtiden (NORWEA & EnergiNorge, u.å. c). En annen metode er å bruke pumpekraftverk. Her pumpes vannet

opp for så å slippe det ned igjen gjennom turbinen(e). Dette blir brukt enkelte steder i Norge for å omfordele vann mellom magasiner som har ulik lagringskapasitet, men ingen i tilknytting til vindkraftanlegg (per dags dato). De daglige prisforskjellene blir per i dag ikke utnyttet i norske pumpekraftverk, men dette kan endre seg etterhvert som vi får mer vindkraft, som igjen kan føre til større overskudd og prisvariasjoner (NORWEA & EnergiNorge, u.å. c).

2.1.3 Vindkraft i lovverket

«Ved planlegging, bygging, eierskap og drift av anlegg for produksjon, omforming, overføring og fordeling av elektrisk energi og ved omsetning og bruk av elektrisk energi må en forholde seg til en rekke lover, forskrifter og forvaltningsorgan» (NORWEA & EnergiNorge, u.å. d). De viktigste som bør nevnes er: Energiloven, konsesjonssøknad (og prosessen), oreigningslova, plan og bygningsloven og forskrift om konsekvensutredninger. Det kommer også flere lover som naturmangfoldloven, forurensningsloven og kulturminneloven (NORWEA & EnergiNorge, u.å. d).

I forkant av en utbygging må det foreligge en konsesjon. Med konsesjon mener vi godkjenning / tillatelse fra myndighetene om å starte opp en bestemt virksomhet innenfor lovverkets grenser. På Norges største infoside for vindkraft står det godt beskrevet hvordan gangen i en konsesjonsprosess er. Myndighetene godkjenner søknadene hvis de mener det er for samfunnets beste. Det gis konsesjon både til enkeltpersoner, lag, selskaper, kommune og fylkeskommune (NORWEA & EnergiNorge, u.å. e). I energilovforskriften § 3-1 første ledd er det konsesjonsplikt for både bygg og drift av elektrisk anlegg hvor spenningen overskrider 1000 V (1 kV) vekselstrøm (Prop.113 L, 2012-2013). Det er Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) som godkjenner en konsesjon siden de er gitt ansvaret for forvaltning av energi- og vannressurser på land av Olje- og energidepartementet (OED). Når en konsesjon er blitt godkjent, kan man bygge og drifte et vindkraftanlegg i 25 år (NORWEA & EnergiNorge, u.å. e).

2.1.4 Konsesjonsprosessen - fra plan til utbygging

NVE er pliktige til å behandle alle søknader og har derfor til enhver tid en rekke konsesjonssøknader (KS) og meldinger inne til behandling. De prosjektene som er mest samfunnsmessig lønnsomme og realiserbare blir prioritert først. Søknader kan bli satt på vent eller bli bedt om å trekkes. De viktigste faktorene er i hovedsak hvor gode

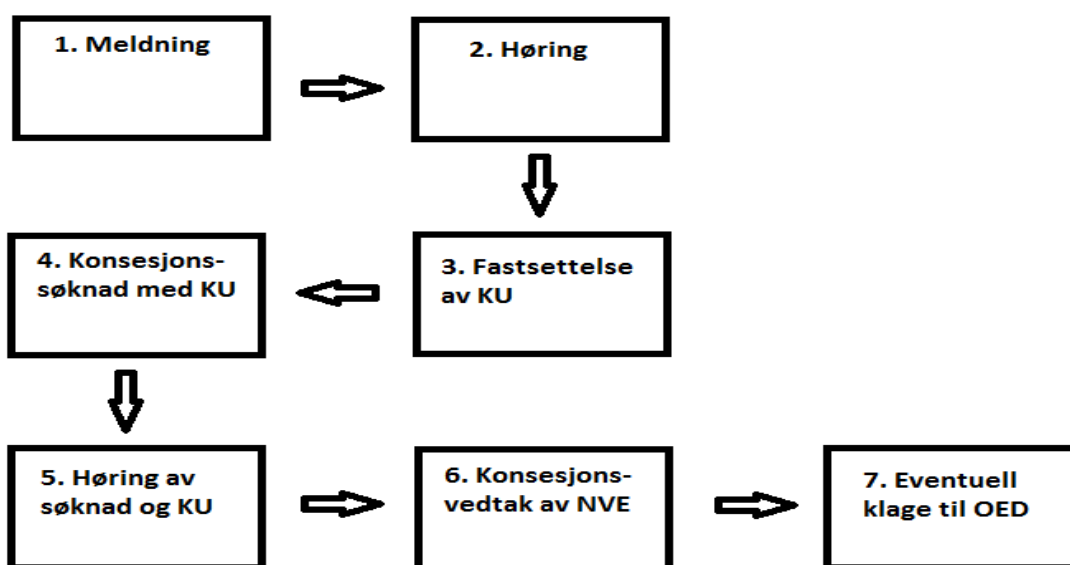
vindressurser (produksjonsforhold) det er, hvor nært det ligger et nett med ledig kapasitet og hvor raskt prosjektet kan realiseres. Deretter ser man på forsyningssikkerhet, miljøpåvirkning, fylkesplaner, lokal forankring og påvirkning på andre næringer (NORWEA & EnergiNorge, u.å. e).

Hovedtrinnene i en konsesjonsutredningsprosess er som følger:

1. Den første meldingen kommer fra utbygger og inneholder viktig informasjon om prosjektets plan. Dette skal være en varsling til ulike interessenter og berørte parter.
2. Når NVE har mottatt et utarbeidet forslag, arrangeres det et høringsmøte for regionale- og lokale myndigheter samt lokalbefolkningen. NVE ønsker forslag og innspill til utredningsprogrammet fra de frammøtte.
3. NVS` s egne vurderinger, forslag fra møtet og innkomne høringsuttalelser fastsetter et konsekvensutredningsprogram KU. Dette må søker ha utredet til KS. Prosjektene vil stort sett endres underveis på bakgrunn av KU, vindmålinger, innspill fra berørte parter og liknende.
4. En KS vil sendes til NVE når KU er ferdig arbeidet.
5. NVE arrangerer et nytt lokalt høringsmøte. Her gis det informasjonen om den ferdige KU og om saksbehandlingen fra det offentlige. Hvis det påpekes mangler i KU kan NVE pålegge utbygger om tilleggsutredninger. Disse utredningene må eksterne og objektive aktører gjennomføre, da utbygger er inhabil. Hensikten med hele KS - prosessen er å kartlegge de negative og positive virkningene som vindkraftanlegget vil medføre. Her spiller mange faktorer inn og friluftsliv er en av dem. NVE gjør en helhetlig vurdering av de negative og positive faktorene som hele prosessen har kommet fram til.
6. Søker kan bli pålagt å gjennomføre avbøtende tiltak av NVE, ved gitt konsesjon.
7. Det er mulig å klage til NVE på en gitt konsesjon hvis man er berørt av prosjektet. Som oftest vil NVE opprettholde sitt vedtak hvis det ikke er noen nye opplysninger.

NVE er nødt til å sende sin begrunnelse for opprettholdelse av vedtaket til OED, som tar en selvstendig vurdering (NORWEA & EnergiNorge, u.å. e).

Ved innvilget konsesjon kan vindkraftanlegget (som nevnt tidligere) driftes i 25 år. Ofte må bygging skje i løpet av 5-10 år med mulighet for utsettelse. Etter 25 år kan en ny søknad om konsesjon sendes eller vindkraftanlegget kan legges ned (NORWEA & EnergiNorge, u.å. e).

Figur 1: Milepæler i konsesjonssaksgangen. Tegnet fra NORWEA & EnergiNorge (u.å. e).

2.1.5 Mange faktorer påvirker synet på vindkraft

Når det skal bygges et nytt vindkraftanlegg vil det være en utbyggingsperiode. Denne perioden avhenger av mange faktorer. Ligger det til rette med veier i området fra før eller må det bygges nye, hvor mange vindturbiner skal opp, topografi i området og så videre. I tillegg er det behov for trafostasjon(er), ledningsnett og betongfundamenter tilknyttet hver vindturbin. Under utbygging vil også områdene det gjelder, eller deler av områdene, være stengt av for fri ferdsel (Vindkraftverk u.å.).

Devine-Wright (2005) lagde opprinnelig en tabell med oversikt over faktorer som påvirker folks persepsjon på vindkraftanlegg. Graham, Stephenson & Smith (2009) har oppdatert denne og tilført flere faktorer, beskrevet som «ny kategori» og «nytt aspekt».

Det er viktig å presisere at disse ulike faktorene kan oppfattes som positive eller negative.

Tabell 1: Faktorer som påvirker folks syn på vindkraft. Oversatt fra Graham Stephenson & Smith (2009). Basert på Devine-Wright (2005).

Kategori	Aspekt
Fysisk	Turbin farge. Turbin størrelse. Turbin akustikk. Vindparkens størrelse og form. Nytt aspekt: kumulative effekten på nabo (nære) prosjekter.
Kontekstuelle	Nærhet til turbiner og landskapskontekst. Nytt aspekt: nærhet til viktige funksjoner.
Politiske og institusjonell	Energipolitisk støtte. Politisk «self-efficacy». Institusjonell kapasitet. Offentlig deltagelse og konsultasjon. Nytt aspekt: holdning til vindkraft generelt. Nytt aspekt: Nasjonale goder / forsyningsikkerhet. Nytt aspekt: Oppfatning av utbygger.
Sosio-økonomisk	Eierandel. Nytt aspekt: økonomisk effekt – eiendomsverdier. Nytt aspekt: sosial innvirkning.
Sosial og kommunikativ	Sosial påvirkningsprosesser (media, sosiale nettverk, tillit)
Symbolisk og ideologisk	Representasjoner av vindturbiner.
Lokal	Sted og identitets prosesser. Lokale eller samfunnets nytte – og kontroll. NIMBYism. Nytt aspekt: lokale konsekvenser av bygging.
Personlig	Tidligere erfaringer og kunnskap.
Ny kategori – Miljø	Nytt aspekt: nærmiljø.

Det er flere temaer som påvirker opplevelsen og synet på et område ved vindkraftutbygging. Dette er temaer som kan knyttes opp mot friluftsliv. Innenfor temaet om hvordan folk oppfatter det visuelle, lyd, estetikk, persepsjon og landskap, finner vi studier som kan være verdt å nevne: Devine- Wright, 2005; Bishop & Miller, 2007; Breukers & Wolsink, 2007; Stephenson, 2007; Pedersen & Larsman, 2008.

Vindkraftutbygging har også innvirkning på vegetasjon, dyre – og fugleliv, økonomiske forhold med mer. Det finnes en hel del studier på disse feltene, men fokuset i dette prosjektet omhandler innvirkningen på friluftsliv. Av den grunn holdes teori om dette utenfor.

2.1.6 Folks oppfatning av fornybar energi og vindkraft

Stort sett er folk generelt positive til vindkraft og fornybar energi generelt. De ses på som en renere energikilde enn kull, gass, olje og atomkraftverk. Til tross for dette oppstår det problemer når et vindkraftanlegg skal bygges (Tangeland & Aas, 2010). Årsakene kan være mange og det er forsket en del på ulike faktorer.

Internasjonal forskning viser at folk stort sett er positive til vindkraft som energikilde (Wolsink, 2000; Ek, 2005). Problemene dukker ofte opp når det skal bygges et vindkraftanlegg i et område man har et forhold til. NIMBY (Not In My Back Yard) «Ikke i min bakgård», er ifølge United State Environmental Protection Agency (EPA) folk som i utgangspunktet ikke er imot en aktivitet, i dette tilfelle utbygging av fornybar energi og vindkraft, men som ikke vil ha denne utbyggingen lokalisert i nærheten av der de bor (sitt nærområde / samfunn) (Krohn & Damborg, 1999; Wolsink, 2000; Devine-Wright, 2005). NIMBY er blitt bekreftet i noen studier og avkreftet i andre. En skotsk studie fant ut at de som bodde nærmere vindkraftanlegg snakket mer positivt om det enn de som ikke bodde i nærheten (Braunholtz, 2003). Det motsatte ble funnet i en amerikansk studie der det viste seg at de som bodde nærmere hadde flere negative oppfatninger (Thayer og Freeman, 1987). Graham et al., (2009) konkluderer med at deres eget funn tyder på at det ikke er noen pålitelig sammenheng mellom nærhet og holdning. NIMBY blir en enkeltfaktor som ikke omhandler «nok». Det er flere faktorer som spiller inn.

Hvilke sosiale oppfatninger folk har til nye vindkraftanlegg er blant annet beskrevet i Devine-Wright, (2005); Warren, Lumsden, O'Dowd & Birnie, (2005); Wolsink, (2005); Van der Horst, (2007). Spesielt med tanke på rekreasjon og landskapsbilde er folk negative til utbygging (Krohn & Damborg, 1999). Derfor blir det viktig å finne steder som går minst ut over dette. Warren et al., (2005); Gamboa & Munda (2007); Tegou et al., (2010) diskuterer hvordan man kan dempe konfliktnivået ved å plassere vindkraftanleggene på «riktige» steder. De kritiske synspunktene er mange og målet er utbygging som er minst mulig negativ for mennesker, miljø og natur.

2.1.7 Kritikk av vindkraftutbygging i Norge

Til tross for at vindkraftutbygging blir betegnet som en ren fornybar energikilde, er det mange som er kritiske til utbygging. Det skal sies at det ikke bare er aktører innenfor

friluftsliv som er kritiske, men også andre grunnet ønsket om å belyse temaet vindkraft på best mulig måte.

Brennpunkt dokumentaren «Et slag i luften», viser til hvordan vindkraftutbygging i Norge i dag hverken lønner seg økonomisk eller miljømessig (NRK, 2012). Det er mange grunner til dette. Hovedargumentet som kan trekkes ut av dokumentaren er at det ikke vil være noe hjelp med norsk utbygging av vindkraft, med tanke på verdensklimate per dags dato.

Her nevnes noen faktorer som spesielt kommer frem i dokumentaren:

- Hvis vi øker eksporten av elektrisitet til Europa vil det kunne bli mindre utslipp fra eksempelvis kullkraftverk, men på grunn av kvotesystemet vi har i Europa vil utslippene kunne økes i annen industri, som er omfattet av dette systemet. For eksempel vil det kunne komme mer gass fra Norge.
- Norge sender omtrent 1000 TWh elektrisitet til Europa. Dette er gass hentet fra Nordsjøen. Det er 7 ganger mer enn Norge produserer av vannkraft. «Å erstatte gassen med fornybar kraft er økonomisk og praktisk umulig»
- Politikerne ønsker elektrifisering av olje – og gassplattformene i Nordsjøen. Dette sier oljeselskapene ikke vil skje av flere årsaker.
- Industrien i Norge sier at de ikke trenger mer energi.
- Det nye elsertifikatmarkedet vi har fått, vil gi et årlig tap på omtrent 15-20 milliarder norske kroner.

2.1.8 Ønsker et sterkere vern

Den Norske Turistforening (DNT) refererer til Brennpunktdokumentaren i artikkelen «Norsk natur blir øydelagt til ingen nytte» (Helgelsen, 2012). DNT ønsker å bli hørt og fungere som en dialogpartner, når det er snakk om hvilke naturområder som kan bli påvirket eller ikke av vindkraftutbygging. De føler at de til tross for et stort medlemstall og aktiv deltagelse har for liten gjennomslagskraft (Helgelsen, 2012). Artikkelen «Landskap under press» tar opp flere problemer med tanke på vindkraftutbygging. Her nevnes det blant annet at vi har hatt et 30 % større tap av inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) mellom 2003-2008 enn femårsperioden før (Maske, 2012a).

INON ses på når politisk vedtatte målsettinger i arealforvaltningen skal følges opp. «INON måler avstand fra tyngre, tekniske inngrep i naturen og beregner inngrepsfrie soner basert på avstand i luftlinje fra nærmeste inngrep» (Miljødirektoratet, 2014). Ifølge tall fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) er hovedsynderen for tap av disse INON-områdene, energisektoren. Mari Lise Sjong, seniorrådgiver i avdelingen for naturressurser og klima i DN sier at de ikke er imot vindkraft som energiform, men problemet er at vi ikke har noen overordnet plan som styrer utbyggingen. Kjartan Askim i DNT viser til at vi fikk vern av fjellområder etter hvert som vannkraft-utbyggingen krøp innover fjellene, som endte i nasjonalparker, verneplaner og ny tankegang i forhold til natur. Forskjellen er at utbyggingen i dag går så mye raskere. Nye nasjonalparker kan bare opprettes som følge av lokale ønsker (Maske, 2012a).

Flere Vestlandsforeninger gikk sammen i DNT Vest for å arbeide mot nedbyggingsprosjektene. Et av hovedmålene er å utarbeide vern av kyst og fjord. Mye for å hindre tap av INON-områder. De presiserer at miljøvern ikke nødvendigvis er naturvern (Helgelsen, 2012). DNT Vest mener at utbyggingen av vindkraftanlegg langs kysten skjer alt for fort. Både store natur- og friluftslivarealer vil kunne bli ødelagt. Det trengs en helhetlig, nasjonal plan for kysten vår. Oddvin Lund sier at DNT ikke er motstandere av vindkraft, men presiserer at vi må få på plass nasjonale planer som sier hvor vi *kan* bygge og *ikke* kan bygge. På den måten kan de mest konfliktfylte områdene skånes (Maske, 2012a). Oddvin Lund og Kjartan Askim presiserer at det er vanskelig å plukke ut hvilke områder som bør skånes. Noen kystområder har stor nasjonal verdi mens andre områder er viktige for lokalbefolkningen som bor der. Men en god start er i hvert fall å plukke ut områder som betyr mye for mange personer (Nordkapplatået, Lofoten, Vesterålen, Helgelandskysten, Ytre Sogn, Sommarøya, Stadtlandet og kysten på Jæren) (Maske, 2012b).

Ifølge en undersøkelse gjort av YouGov for Novasol mener omtrent 8 av 10 nordmenn at det gjeveste vi har i Norge er fjorder og fjell. Kjartan Askim mener det er en manglende vilje hos statlige myndigheter for vern av viktige naturområder langs kysten. Askim presiserer at i områder under 300moh er det kun 5 % som er vernet (Maske, 2012b).

2.1.9 Kan vindkraftutbygging påvirke klimaet?

Broström & Hole (2008) snakker om et tema som ikke har vært mye omtalt. Solvarme omsettes til bevegelsesenergi (kinetisk energi) i atmosfæren, altså vind. Derimot er atmosfæren ikke en ubegrenset kilde til vindenergi. En vindturbin vil tappe atmosfæren for energi. Dette viser seg ved at vindhastigheten nedvinds for en vindturbin er lavere enn oppvinds. Vindturbiner kan både påvirke det regional -og globale klimaet (klimaeffekt) hvis utbyggingen er stor nok (Broström & Hole, 2008). «Klima er en beskrivelse av gjennomsnittsværet på ett sted eller område, slik det framkommer når enkeltobservasjoner bearbeides statistisk etter internasjonale retningslinjer» (Meteorologisk institutt, u.å. a). Hvis det er slik at klimaet kan bli påvirket, betyr det også at naturen i område vil kunne endres. Dette vil kunne ha konsekvenser for plante og dyrelivet, som igjen kan påvirker folks opplevelse av område (Meteorologisk institutt, u.å. a). Broström & Hole (2008) legger vekt på at det både kan være positive og negative sider ved disse klimaendringene. Siden et vindkraftanlegg er dyrt, og i praksis ikke kan flyttes, trenger vi så mye kunnskap som mulig før flere anlegg bygges.

2.2 Friluftsliv

2.2.1 Historisk tilbakeblikk på begrepet friluftsliv i Norge?

I dette prosjektet vil det relativt kort forklares hvordan friluftsliv har utviklet seg over tid. Dette gjøres for å belyse størrelsen på begrepet og for å kunne trekke noen linjer til friluftslivets ståsted innenfor vindkraftutbygging.

Ordet «friluftsliv» ble brukt i tekst for første gang (som vi vet om) i diktet «På vidderne», skrevet av Henrik Ibsen i 1859 (Tordsson, 2003). Til tross for at Ibsen av mange har fått æren for å bruke ordet først, har nok friluftsliv som fenomen en lengre historie blant annet i kunsten. Odden (2008) snakker om hvordan vi i Norge på slutten av 1800-tallet hadde et ønske om en nasjonalidentitet og et verdigrunnlag. Inspirasjonen ble hentet fra renessansen og romantikken i andre europeiske land. Kjente norske kunstnere, både innenfor bilde, tekst og teater fikk framhevet Norge og naturen.

Det tidlige friluftslivet ble kjennetegnet med at det foregikk ute i naturen, som i romantikkens tid ble sett på som storslaget i flere former. Det var en sterk kontrast til alt det negative forbundet med bylivet (Odden, 2008). Dølvik, Danielsen & Hernes (1987) snakker om friluftslivet i denne perioden som et opplevelsesrettet, ikke-nytteorientert friluftsliv. Odden (2008) legger vekt på at vi igjennom århundrer har

brukt naturen og dens ressurser til overlevelse og bosetting. Fiske, jakt og sanking var brukt som både attåt- og hovednæring ute i naturen. Så friluftsliv som nytteorientert, strekker seg nok langt tilbake i tid.

Her vil friluftslivet i Norge bli kort oppsummert innenfor Odden (2008) sine fem ulike historiske faser:

2.2.2 Friluftslivets første fase: 1850-1900

Friluftsliv oppstod i hovedsak gjennom borgerskapet som hadde tid og stunder til å ta seg fri og oppleve naturen (Mytting & Bischoff, 2008; Odden, 2008). I begynnelsen var det i hovedsak utenlandske folk, spesielt engelskmenn, som dro rundt i naturen for opplevelsens skyld. Deretter fulgte det norske byfolket etter. I tillegg spilte utvikling og modernitet inn, samt behovet for den nevnte nasjonalidentiteten. Etableringen av DNT i 1868 og andre friluftslivorganisasjoner bidro også til at andre sosiale klasser og lag begynte med friluftsliv (Mytting & Bischoff, 2008).

2.2.3 Friluftslivets andre fase: 1900 – 1945

I hovedsak oppsto denne fasen igjennom framveksten av arbeiderklassen. Det sentrale ordet som ofte er knyttet opp mot friluftsliv er fritid, som oppsto med industriarbeidet (Kaltenborn & Vorkinn, 1993; Mytting & Bischoff, 2008; Odden, 2008). Fritid er både frihet fra jobb og frihet fra sosiale forpliktelser (Dølvik et al., 1987). Klepp (1998) og Mytting & Bischoff (2008) snakker om at den moderne fritid kan ses tilbake til årene rundt 1919 da vi fikk innført 8-timersdagen i Norge med 48 timers uke. Dølvik et al., (1987) forklarer at vi dermed fikk en tredelings formel med 8 timer arbeid, 8 timer fritid og 8 timer søvn. Arbeid og fritid ble skilt og vi fikk fritidsarenaer der friluftsliv ble en viktig del (Klepp, 1998). Disse arenaene foregår i ulike type landskap: Vi kan utøve friluftsliv i fjellet, i skogen og i byen. Sistnevnte kan nesten ses på som en selvmotsigelse, siden man nettopp skal komme ut av byen for å oppleve naturen. Nansen (1922, s.2) kalte jo nettopp byen for «unatur». Fridtjof Nansen, er av mange regnet som den personen som virkelig etablerte begrepet friluftsliv.

2.2.4 Friluftslivets tredje fase: 1945-1970

Ifølge Breivik (1978), Faarlund (1986) og Tordsson (1993) har friluftsliv alltid hatt en spesiell plass i den norske historien og samfunnet. Pedersen (1999) hevder at det først var på slutten av 1960- begynnelsen av 1970-tallet at enkelte forskere tok for seg friluftsliv. Før den tid var friluftsliv enkelt, lite ressurskrevende, uformelt og uorganisert

både i familien og kameratgjengen (Tordsson, 1993; Vaagbø, 1993; Bischoff & Odden, 2000; Mytting & Bischoff, 2008). Friluftsliv var noe de fleste dreiv med, til tross for at idretten hadde mest oppmerksomhet i politikken. De fleste tradisjonelle friluftslivsaktivitetene var på plass her. Odden (2008) snakker om gullalderen som tok til. Norges Idrettshøgskole (NIH) ble opprettet i 1968 og friluftsliv ble et studiefag. Opprettelsen av faget var en reaksjon på en økt global økososial krise og mange leteaksjoner i fjellet etter savnede mennesker. Faget ble knyttet opp mot samfunnets ødeleggelse av naturen. Målet var å gi kunnskap og holdninger innenfor et felt som skulle være lite ressurskrevende, naturnært og naturvennlig (Pedersen, 1999).

2.2.5 Friluftslivets fjerde fase 1970-1985

Friluftslivdeltakelsen fortsatte å vokse fram til midten av 80-tallet. Da nådde mange registrerte aktivitetsformer sitt toppunkt. I hovedsak er dette snakk om det tradisjonelle friluftslivet. De geografiske og sosiale forskjellene i friluftsliv ble mindre og samfunnet endret seg. Odden (2008) forklarer dette spesielt med den økende velstand i samfunnet. Det var også i denne fjerde fasen diskusjonen rundt hva som skulle regnes som friluftsliv startet for alvor. Odden (2008) snakker om hvordan det siden 1970-tallet har vært nedlagt en masse arbeid i å definere friluftslivbegrepet (Faarlund, 1974; Breivik, 1978; Pedersen 1999; Repp, 2001; Tordsson, 2003). Hovedkonflikten var lenge mellom friluftslivets egenverdi på den ene siden og friluftsliv som miljøvennlig livsstil, på den andre siden. Gunnar Repp, Nils Faarlund og Sigmund Kvaløy var blant de som representerte egenverdien, mens ulike organisasjoner for miljøforvaltningen var på andre siden (Odden, 2008). St.meld. nr 39 (1999-2000) hadde i hovedsak behov for å avgrense friluftsliv i forhold til forvaltningens egne politiske oppgaver i forhold til friluftsliv. Definisjonen var omstridt, blant annet for å være for vid, slik at alle aktiviteter i naturen kunne regnes med.

2.2.6 Friluftslivets femte fase. 1985-2004

Det moderne friluftslivet vokser fram og det tradisjonelle friluftslivet stagnerer. Her er det snakk om de nye aktivitetene som får sin gjennomslagskraft, spesielt gjennom media. I tillegg til et samfunn som fortsatt er i endring (Odden, 2008).

Det moderne friluftslivet er ifølge Odden (2008) ofte fartsfylte aktiviteter som har kommet de siste 10-15 årene. Med moderne menes i hovedsak nye former for friluftsliv.

Klatring og elvepadling er ikke nye i forhold til mange andre aktiviteter, men de er i samme kategori (spenning, fart, risiko, individuell mestring, ungdom og spesialutstyr). Odden (2008) snakker om de nye aktivitetene i hovedsak som: Frikjøring, fjell – og isklatring, juving, elvekajakk, rafting, skiseiling, kiting, bølgesurfing, terrengsykling og downhill sykling. Norge på tvers eller langs med ulike framkomstmidler kan også regnes med. Mange av disse gir også en ekstra spenning og kan være forbundet med fare. Man trenger gode ferdigheter, mye tid, godt utstyr, god økonomi, med mer.

Disse nevnte nye aktivitetene var (er) i hovedsak rettet mot de unge. Odden (2004) snakker om medias fremstilling av unge som driver med friluftsliv og at dette er aktiviteter som frikjøring, terrengsykling og kiting. Media har en makt når det kommer til formidling av hva friluftsliv er. Denne økte kommersialiseringen og koblingen til eventyr og økoturisme har kanskje ført til at friluftsliv er blitt en vare som man kjøper og forbruker. Ungdomsidretten produseres, markedsføres og selges som en livstilpakke (Bischoff & Odden, 2002).

Odden (2008) beskriver den femte perioden fram til 2004. Spørsmålet er hvordan utviklingen har vært mellom 2004 og fram til 2014?

2.2.7 Hva medfører de nye typene friluftaktiviteter?

Friluftslivet differensieres i stadig nye aktiviteter og former, spesielt innenfor ski, sykkel og klatring, som igjen inneholder et stort antall disipliner. Disse disiplinene ses på av mange som friluftsliv. I tillegg til de tradisjonelle friluftslivorganisasjonene som har sine motiver og aktiviteter er det en økning av nye grupper, med sine verdier. Det foreligger en økt sportifisering og kommersialisering. Adventure race og multisportkonkurranser foregår i naturen og henter elementer fra friluftslivet, som for eksempel overnatting ute i naturen og aktiviteter som terrengsykling og surfing. I det tradisjonelle synet blir ikke disse aktivitetene regnet som friluftsliv, men for mange er det nettopp det. Bentsen, Andkjær & Ejbye-Ernst (2009) presiserer at grensen mellom sport, idrett og friluftsliv ser ut til å bli mer og mer flytende. Odden (2008) snakker om hvordan en rekke funn viser at de unge svikter det «tradisjonelle friluftslivet». Dette kommer spesielt godt frem i Vorkinn, Aas & Kleiven (1997) med en undersøkelse som strakk seg fra 1970-1996. Også bekreftet i Bischoff og Odden (1999; 2000; 2002), Vaage (1999; 2004), Vorkinn, Vittesø & Riese (2000), Vorkinn (2001) og Skår (2002).

2.2.8 Trengs det egentlig en definisjon av friluftsliv?

Olwig (1994) stiller spørsmålet om «friluftsliv er meningsløst». Gir det noen mening å skille friluftsliv fra blant annet idrett? Fra et objektivt synspunkt kan det være vanskelig å skille en som trener på langrenn for en konkurranse, mot en som bedriver friluftsliv på ski. Det kan også være vanskelig å skille en golfbane fra et kulturlandskap (viser til St. Andrews i Scotland). De som utøver sport og har et aktivt friluftsliv får vel noenlunde det samme resultatet målt i energiforbruk og trening av muskelkraft? Olwig (1994) mener selv at det er viktig å skille disse to formene spesielt med tanke på forskning og naturforvaltning. Det vesentlige skillet er at friluftsliv er forbundet med «naturen». Odden (2008) er inne på de samme tankene og sier at fordelene er åpenbare for å unngå argumentasjoner om hvilke aktiviteter som kan regnes med eller ikke. På den måten kan utviklingstrekk og det brede bilde av befolkningens aktiviteter regnes med. Problemet er at noen aktiviteter for han ikke kan være friluftsliv da naturopplevelsen bare vil være et underordnet formål. Naturopplevelse er et av de viktigste kjennetegnene på friluftsliv og må være inkludert.

Pedersen (1999) mener at for å fremme interessene til spesielle grupper i samfunnet, må man ha normative og strenge definisjoner av begrepet friluftsliv. Dette er nødvendig og viktig både for det pedagogiske og politiske aspektet. Vorkinn et al., (2000) snakker om at det er vanskelig å definere friluftsliv og er enige med Pedersen (1999) om at det må ses i et politisk lys. «Friluftsliv er opphold og aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og fysisk aktivitet» St.meld. nr 40 (1986-87, s. 55). Her ser vi et eksempel på friluftsliv definert i politikken.

2.2.9 Større individuell frihet?

Tordsson (2010) sier at friluftsliv er en siste rest av den tidligere livsformen vi hadde. Et kulturelement som hører hjemme i et pre moderne samfunn (Bentsen et al., 2009). Bentsen et al., (2009) forklarer at friluftsliv ikke lenger dreier seg om de miljømessige og politiske perspektivene, men bestemmes i større grad av hver enkelt person. Her spiller blant annet sosial kompetanse, sunnhet og helse inn. Friluftsliv kan brukes både i forebygging, rehabilitering og behandling. Et eksempel som trekkes fram er den endrede livsstilen til mennesker i I-land. Flere og flere er inaktive, sliter med overvekt og psykiske problemer. Dette har stor innvirkning på folks livskvalitet og er samtidig en stor utgift for samfunnet.

2.2.10 Opplevelse av friluftsliv er opplevelse av naturen

Tordsson (2010) sier at vi har blitt frarøvet naturen i nærheten av oss, grunnet urbanisering og industrialisering, slik at vi på fritiden søker etter det opprinnelige. «Bare i samspill med fri natur kan vi helt og fullt leve ut vår egenart» (Tordsson, 2010, s. 24). Man kan flykte fra hverdagens krav og søke nye utfordringer i natur og friluftsliv. Der kan man også finne sin identitet og vinne selverkjennelse. Naturen gir oss et sanselig fristed. Naturen har heller ingen hensikt med oss. Det er opp til oss hvordan vi tolker, føler og opplever den (Tordsson, 2010). «Friluftsliv er en bestemt måte å forstå naturen på» (Thordsson 2010, s. 178). Vi skal selvfølgelig oppleve noe ute i naturen, men det er måten vi nærmer oss den på som er avgjørende. Vi forstår, fortolker og handler, ofte ubevisst, men fortsatt som noe spesielt. Hågvar & Berntsen (2001) snakker også om naturen. De mener at det mest samlede motivet for oss mennesker er opplevelsesverdiene i naturen. Dyreliv, blomster, dufter, lyd og landskap trekkes fram. Ved å komme seg ut i urørt natur får mange en villmarksopplevelse og en kontakt med det ekte norske før inngrep blir gjort. Andre får hverdagens mas og stress på avstand og finner ut hva som egentlig er viktig for dem.

Turister kommer fra hele verden for å oppleve den norske naturen. Hågvar & Berntsen (2001) kaller Norge for et opplevelshjørne i Europa. Hågvar & Berntsen (2001) og Berntsen & Hågvar (2008) sier at vi i Norge er heldige som har naturområder med urørt preg i motsetning til store deler av Europa. De turistene som kommer hit beskriver ofte den store naturopplevelsen, med stillhet, ekte natur, rent vann rett fra bekken og liknende. De opplever et rikt dyre- og planteliv og ser på alt som noe «ekte». Dette er viktig å ivareta. Naturarven er en viktig del av Norges identitet og i tillegg til egenverdi får den en symbolverdi. Fjell, fjorder, midnattsol, ulike dyr, planter og liknende blir brukt i alt fra frimerker og turistbrosjyrer til kommunevåpen og idrettsklubbemblem.

Intakt natur gir i tillegg "overskuddsområder" med god forplantning. Denne økologiske verdien er også viktig å bevare. Vi har dyr, insekter og parasitter som hindrer at verden oversvømmes av det vi kaller skadedyr og ødeleggende insekter. Den servicen vi får fra disse skapningene kan ikke måles og verdsettes i penger. Det er stor nytteverdi av å bevare artsmangfoldet i naturen (Hågvar & Berntsen, 2001). Både urørt natur og andre livsformer tillegges en egenverdi, av respekt for naturens egne produkter. Dyr og insekter har vært på jorda i flere hundre millioner år, vi derimot som

menneskeliknende vesener i omtrent 5 millioner år. Disse gamle artene må få leve, noe internasjonale avtaler og lovgivning prøver å sørge for.

2.2.11 Føler tilknytting til naturområder

Vorkinn (2002) fant ut at mange mennesker var knyttet til et spesielt område, men av ulik art. Det første var materiell tilknytting som grunneierskap og bruksrett. Den andre var den symbolske og følelsesmessige tilknytting til den lokale kulturen og enkeltområdene. Sistnevnte er basert på egen bruk og positive opplevelser.

I Norge er det offentlige beslutningsprosesser som bestemmer verdiene av et område. Det vil si hvor godt egnet det er til å oppfylle ulike konkrete målsetninger. Dette er kvantitative, målbare kriterier som blir listet opp. Vorkinn (2000) mener at denne "objektive" måten man skal verdsette et område på ikke gir et godt nok bilde på de verdiene naturområdene gir hver enkelt av oss. Naturområder har en følelsesmessig eller symbolsk verdi som ikke kan sees i den funksjonelle verdien. Objektiv beskrivelse av naturområder vil derfor si lite om enkeltindividers og gruppers verdier. En annen form for følelsesmessig tilknytting gjelder for enkeltområder. Disse er individuelle og erfaringsbaserte. Flere norske og utenlandske studier viser at tilknyttingen ofte viser seg i hvor lenge folk har brukt områdene. Vi utvikler et følelsesmessig bånd til steder gjennom våre gjentatte -og positive opplevelser. Vi kan finne glede, ro og en helhet. For noen kan et område kun bety en god utsikt i noen sekunder, mens for andre gi utrolig mye positivt tilbake. Relph (1976) sitert i Vorkinn (2002) snakker om at stedtilhørighet innebærer omtanke og omsorg for stedet.

2.2.12 Hverdagsfriluftslivet

Vorkinn (2000) forklarer hvordan hverdagsfriluftslivet står sterkere enn favorittfriluftslivet. Det er de enkle aktivitetene i nærområdet som dominerer folks hverdag. Hverdagsfriluftslivet får ikke den oppmerksomheten det fortjener, verken fra forvaltning eller forskning. Det er ikke noe som tyder på at friluftslivinteressen er dalende, uansett kjønn, alder, utdanning med mer. Det er færre yngre enn eldre personer som svarer at friluftslivet er den viktigste fritidsaktiviteten.

2.2.13 Vern av den norske naturen

Norge fikk sin første naturvernlov ved lov om naturfredning i 1910. Denne loven hadde ikke bestemmelser om forskjellige typer fredninger, men ga forvaltningen fullmakt til å fastsette nødvendige restriksjoner for naturforekomster eller steder (NOU, 2004: 28)

Med hjemmel i lov om naturvern har vi her i landet fem kategorier av naturfredning: Nasjonalparker, naturreservater, landskapsvernområder, naturminner og fredning av arter (Naturfredning, u.å.). «Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som en positiv aktivitet for helse og trivsel både i nærmiljøet og ute i naturen» (Regjeringen: Klima- og miljødepartementet (u.å.). Under dette målet kommer det fram noen delmål: Viktigheten av allemannsretten, verdifulle områder skal sikres for friluftsliv, bevare grøntstrukturer i byer og at barn og unge skal ha mulighet til å bruke disse områdene til friluftsliv, for å utvikle egne ferdigheter.

Hågvar (2008) viser til hvordan villmarksområdene, arealer minst fem kilometer fra vei og andre tunge, tekniske inngrep i Norge, har skrumpet inn bare på hundre år. I 1900 utgjorde disse områdene hele 48 %. I 2008 er tallet nede i 12 %. I Trøndelag og Sør Norge er andelen 5 %. Tapet av områder synes å gå langsommere, men det er ikke stoppet opp. Det kan diskuteres om denne avstanden fra tyngre naturinngrep kan regnes som villmark og inngrepsfrie naturområder. Det finnes relativt upåvirkede områder tett opp til veier eller jernbane. Skal vi derimot snakke om opplevelsen av urørt natur, dyreliv og frihet fra støy, er det viktig med avstand.

En ting man ofte glemmer er alle de menneskelige inngrepene i områder registrert som villmarkspregede. Vi har blant annet hyttefelt, setrer, mobil / radar / telefonstasjoner, vannverk, lysløyper, alpinanlegg, traktorveier og liknende som mange ikke tenker på. Hvis kravet til urørt hadde vært strengere hadde vi ikke hatt mye igjen. Endringene i det norske landskapet er store. Kystlandskapet nedbygges av båthavner og hyttefelt. Vindmølleprosjekter truer «... med å endre mange av de kystlandskapene som fremdeles har et intakt helhetspreg» (Hågvar, 2008, s. 82). I tillegg kommer endring av skog, kultur, fjell og fjordlandskap med hogst, planting av skog, veinett, master, bruer, demninger og liknende.

«Viktige deler av vår naturarv er i ferd med å smuldre bort uten at tilstrekkelig motkrefter er satt inn» (Hågvar, 2008, s. 82). Vi har ikke noen samlet verneplan for den

norske kystnaturen. Det er registrert verneverdige havstrandsområder i mange fylker, men ingen slutføring av verneplan (Hågvar & Berntsen, 2001). Horgen (2009) snakker om hvordan fokuset har blitt mindre på koplingen mellom friluftsliv og naturvern, i media. Blant annet har temaet sporløs ferdsel fått mindre fokus i enkelte medier.

2.2.14 Hva påvirker valg av friluftslivsaktiviteter?

I 1992 ble det gjennomført en undersøkelse, kalt «Den norske turkulturen», hvor 1079 personer over 15 år ble oppsøkt og intervjuet. Målet var å finne ut mer om nordmenns friluftslivvaner og naturverdier. En kom fram til 7 hovedgrupper som svarene kunne deles inn i: a) fangst/samling, b) flora og fauna, c) fysisk form, d) inderlighet (symbiose), e) kontemplasjon (ro og harmoni), f) sosiale relasjoner, g) spenning (Vaagbø, 1993). Andre målinger og funn om fritidsbruk av naturen i Norge som kan være verdt å nevne er: Faye & Herigstad (1984), Teigland (2000), Vorkin et al., (2000).

2.2.15 Har vi et politisk ukorrekt friluftsliv i Norge?

Skår (2002) stiller spørsmålet om vi har et politisk- og ukorrekt friluftsliv? Hun spør om offentlige dokumenter som St.meld. 39, der kjennetegn på miljøvennlig friluftsliv nettopp beskriver det tradisjonelle og enkle friluftslivet, og avgrenser det moderne. En utstyrsorientert terrengsyklist kan ikke regnes med innenfor begrepet, på grunn av hvordan det "politisk korrekte" friluftslivet skal være. Vil det samtidig være en "politisk ukorrekt" naturopplevelse siden den ikke innehar ro, fred og stillhet, til tross for at det å være i naturen er viktigst for denne personen? Skår (2002) mener det moderne samfunnet har en spennvidde som reflekteres i friluftslivet. Spørsmålet er da om denne spennvidden også reflekteres i friluftslivspolitikken? Noen vil si ja, andre nei. Det offentlige friluftslivet skal også legges til rette slik at man unngår konflikter mellom brukergrupper og samtidig skåner naturmiljøet. Tar man de moderne aktivitetene på alvor og sørger for en dialog vil man lettere legge til rette friluftslivet for flere, der et sunt uteliv står i fokus. Lek, mosjon, naturopplevelse og mestring er viktig både i det tradisjonelle -og det moderne friluftslivet.

2.3 Forholdet mellom friluftsliv og vindkraft

2.3.1 Hvordan blir friluftsliv tatt hensyn til ved vindkraftutbygging i Norge?

Ved utbygging av vindkraftanlegg i Norge er det slik at Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet, sammen med andre berørte direktorater og departementer, har samarbeidet om forskriften «Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg». Ved å bruke lovverket skal planlegging og lokalisering av nye vindkraftanlegg bli mer forutsigbare og effektive for myndigheter, utbyggere og samfunnet (Det kongelige miljøverndepartement Det kongelige olje- og energidepartement, 2007). Når det kommer til Friluftsliv så er det nasjonale målet;

Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen for øvrig. Områder av verdi for friluftslivet skal sikres slik at miljøvennlig ferdsel, opphold og høsting fremmes, og naturgrunnet bevarer (Det kongelige miljøverndepartement Det kongelige olje- og energidepartement, 2007, s. 17).

Problemstillingene som blir trukket fram i retningslinjene er at viktige friluftslivsområder vil være i direkte konflikt med et vindkraftanlegg. Et vindkraftanlegg i nærheten av et friluftslivsområde vil også skape en indirekte konflikt, grunnet støy og synlighet fra vindturbinene. Konfliktgraden omhandler blant annet den antatte brukerinteressen og mulighet for å finne andre områder i nærheten, med samme kvaliteter og muligheter for tilpasninger ved utbygging, for å ivareta friluftslivinteressene. Med andre ord, brukerverdien til de aktuelle friluftslivsområdene påvirker konfliktgraden. I retningslinjene står det at de berørte regionale friluftsråd, fylkeskommune, fylkesmann og kommuner bør kontaktes for en vurdering når konsesjonssøknader utarbeides (Det kongelige miljøverndepartement Det kongelige olje- og energidepartement, 2007).

2.4 Hensynet til friluftsliv i konsesjonsprosessen

Det legges fram to ulike dokumenter som tar for seg hovedtrekkene i hvordan konfliktgraden med friluftsliv før utbygging ble vurdert. Det første er konsesjonssøknaden og konsesjonsutredningen fra utbyggere. Deretter legges anleggskonsesjon fra NVE frem. Dette gjøres for å belyse hvilke grunner som lå bak for

å godkjenne byggingen av vindkraftanlegget og hvordan friluftsliv ble tatt hensyn til. I tillegg vil det belyses hvilke innspill det lokale turlaget hadde, til KU.

NB: Referanser holdes tilbake under 2.4.1, 2.4.2, 2.4.3, 2.4.4 og 2.4.5 grunnet anonymisering av området. Bakgrunnen for dette forklares under 3.1.6 Etik.

2.4.1 Konesjonssøknaden (KS) og konesjonsutredningen (KU):

Innenfor «friluftsliv og ferdsel» i KS, sto det at fjellområdet og den nærliggende skjærgården er de viktigste utfartsområdene for befolkningen i kommunen. I dette prosjektet har det ikke vært fokus på hvordan vindkraftanlegget oppfattes fra skjærgården. Derfor nevnes det kort her, siden det kan ligge i bakhodet på intervjupersonene. Ifølge konesjonssøknaden har skjærgården både lokale og regionale brukere, spesielt i sommerhalvåret. Ved utbygging vil anlegget gi store visuelle virkninger grunnet det åpne kystlandskapet. Landskapsvirkningen vil være flere kilometer fra anlegget. I det aktuelle fjellområde er det mange merkede stier og DNT-ruter. Panoramautsikt fra flere høyder i fjellet trekkes også spesielt fram. I hovedsak vektlegges utsynet mot skjærgården som godt synlig. Området blir brukt til turer, rekreasjon, bærplukking, fiske og jakt. Det er flere lokalt viktige turmål i området og som friluftsområde har deler av fjellet regional bruksverdi.

2.4.2 Konsekvenser ifølge konesjonssøknaden

KS mente etableringen ville ha flersidige virkninger for friluftsliv. Området ville også endre karakter fra lite berørt til preget av inngrep.

De negative hovedfaktorene var; Støy, landskapsvirkninger, refleksblink, skyggekast, ising, bruken av naturen og opplevelseskvaliteten. Verdien og opplevelsen av friluftsområdet kunne bli sterkt redusert. Det sistnevnte ville variere ut i fra folks individuelle syn, derfor høyst forskjellig. For mange vil opplevelseskvaliteten bli sterkt redusert og spesielt verdier som fri sikt, stillhet og uberørthet.

Jakt og fiske ville kunne bli hemmet av installasjonene og bestanden ville kunne bli redusert grunnet forstyrrelser og inngrep. I tillegg kommer naturopplevelsen.

Utbyggingen vil gi stort negativt virkningsomfang for friluftsliv i uberørt friluftsområde med panoramisk utsikt. For det øvrige influensområdet ble det vurdert til «liten / middels negativt» men stort sett «liten negativ konsekvens».

Når det kommer til støy, så er det to typer vi skiller mellom fra vindturbiner. Den ene er rotorens bevegelse (aerodynamisk støy). Den andre er fra motoraggregatet i turbinen (mekanisk støy). Støyberegningene blir gjennomført ved bruk av nordisk beregningsmetode for industristøy. Dataprogrammet Cadna/A er brukt til å utarbeide et støysonekart. Kort oppsummert ville konsekvensene for den faste bosetningen være ubetydelig negativ. For friluftsliv innenfor planområde ville støyen være merkbar og virkningsomfanget middels negativt. Siden området kun har lokal verdi vil det være liten negativ konsekvens.

De positive virkningene for ferdsel og friluftsliv kunne være anleggsveier inn i nye områder, som gjør adkomsten lettere tilgjengelig til turområder og mulig attraksjon. Dette vil kunne føre til økt bruk. Det forventes økt besøk, men delvis av andre type brukere som gir «middels positivt» virkningsomfang.

2.4.3 Det lokale turlaget sitt innspill i konsesjonssøknaden

Det lokale turlaget er underlagt DNT og står for de samme synspunktene. Dette er i hovedsak at de er positive til vindkraft så lenge det ikke kommer i konflikt med lagets friluftsinnteresser. De ser på det kystnære fjellområde som unikt, og at det ikke er mye av denne type natur i Norge. Merknadene turlaget hadde til KU var i hovedsak:

- Utbygging er i strid med både nasjonale planer (St.meld.39) og fylkesplaner.
- Besøkstallet oppgitt i KU utelukker folk som ikke overnatter i telt eller går på fjelltoppene.
- Området har en stor regional verdi, grunnet stor interesse fra tilreisende turlag og fjellvandrere.
- Det er ikke interessant for friluftslivfolk med støy som naturen ikke lager selv. Hvis vindkraftanlegget blir en realitet og det skulle bli støy, vil friluftslivfolk måtte bruke andre områder.
- Fordelen som er nevnt i KU med økt turisme bør ikke regnes med. Utenlandske turister kommer til Norge for blant annet å oppleve den urørte natur.
- Lysrefleks og skyggekast er visuelle effekter som vil redusere friluftslivfolkets interesse for bruk av området.
- Sammenlikningen om ising med et område (på en nærliggende øy), bør ikke være gjeldende, grunnet høyden i det aktuelle område. Et bedre referansepunkt

er et tv tårn, plassert i nabokommunen. Der er det direkte farlig å oppholde seg ved spesielle værforhold. Ved fare for iskasting bør det stå noe om stenging av område i KU.

- Dårlig økonomi i kommunen bør ikke være et godt argument for utbygging.
- Vindkraftutbyggingen vil lett kunne påvirke andre typer utbygging.

2.4.4 Bakgrunn for vedtak fra NVE:

NVE nevner mange av de samme faktorene som kom fram i konsesjonssøknaden. Det blir en del gjentakelser så her legges det bare fram hva NVE konstaterer i sitt dokument:

Friluftslivopplevelsen i det aktuelle området vil bli påvirket negativt av vindkraftanlegget. Dette på grunn av støy, skyggekast, visuell påvirkning og konflikten med et viktig tilrettelagt friluftslivsområde og et merket løypenett. For friluftsliv lenger unna (utenfor det aktuelle området) er det eventuelt visuell påvirkning som kan påvirke naturopplevelsen negativt. De brukergruppene som søker urørt natur og stillhet kan finne dette andre steder i kommunen og nabokommunen. Iskasting fra vindturbinene kan forekomme, men sees ikke på som et vesentlig problem.

2.4.5 Fakta om vindkraftanlegget

Det benyttes en vindturbin type som kan produsere mer enn 2000 kW (2MW). Denne type vindturbin vil produsere elektrisk energi når vindfarten ligger mellom 3 m/s og 25 m/s. Den vil kunne ligge på full produksjon ved omtrent 12-14 m/s, men vil bli stoppet ved vindstyrke over 25 m/s (full storm) for å hindre mekaniske ødeleggelser. Den totale høyden vil være mer enn 100 meter når turbinbladene står rett opp.

Det er mer enn 20 kilometer med anleggsvei i området. Dette er privat vei med fartsbegrensning. Fra anlegget var ferdigstilt har det vært fri ferdsel på alle veiene for gående og syklende. Unntaket er innkjørsler til vindturbiner der det pågår arbeid. Her blir det skiltet. I utbyggingsperioden var det anleggstrafikk og området var delvis sperret av. Daglig leder hos vindkraftselskapet var litt usikker på i hvilken grad området hadde vært stengt under utbygging. Daglig leder ønsket å presisere at hele fjellet ikke var avstengt (Daglig leder, telefon, 26.mai, 2014). Byggleder snakket mer om at det var stengt av i form av anleggsveiene og en sikkerhetssone rundt de vindturbinene som det ble jobbet med. Det var satt opp varselskilt også på flere stier. Byggleder forklarte

hvordan det hadde vært tilrettelagt for fri ferdsel i deler av høytidene og langhelger (Byggleder, telefon, 26.mai, 2014). Hvordan dette forbudet ble kontrollert av utbygger eller overholdt av friluftslivutøvere har dette prosjektet ingen informasjon om.

2.5 Presisering av problemstillingene

På bakgrunn av den teoretiske forankringen har man fått belyst følgende problemstillinger:

Hvilke virkninger har et vindkraftanlegg på natur og landskap?

Hvordan kommer hensynet til friluftsliv til uttrykk i konsesjonsbehandlingen?

Videre for å få svar på de resterende problemstillingene har en valgt å spisse de inn mot intervjupersonene.

Hvordan bruker et utvalg av lokalbefolkningen sitt nære naturområdet blir presisert som; Hvilket forhold har intervjupersonene til naturen i sitt nærområde?

Problemstillingen hvordan forstås og brukes begrepet friluftsliv av et utvalg i befolkningen blir videre formulert: Hvordan forstås og brukes begrepet friluftsliv av intervjupersonene

Problemstillingen ”Vil type friluftsliv” som utøves ha noe å si for hvilken oppfatning man har til utbygging av vindkraftutbygging?” blir ikke presisert ytterligere.

Hvordan påvirker vindkraftutbygging av folks bruk av et naturområde i omfang, mønster og opplevelse blir presisert til: På hvilken måte har vindkraftutbyggingen påvirket omfang, mønster og opplevelse av det aktuelle område?

3. Metode

Dette kapittelet skildrer forskningsprosessen. Her blir først valg av metode, type studie og design grunnlagt. Deretter tar kapittelet for seg en skildring av deltagerne i studien, prosedyren ved innhenting av data og etiske vurderinger. Til slutt blir måleinstrument presentert, i tillegg til en oversikt over analyser som er brukt i forskningsprosessen.

3.1 Kvalitativ metode

Ifølge Grønmo (2004) skal kvalitative metoder bygge på teorier om menneskelig erfaring (fenomenologi) og teorier om fortolkning (hermeneutikk). Målet er å belyse hvilken mening eller betydning som er knyttet til hendelser og handlinger i samfunnet.

Fenomenologi er en teori eller filosofi som er interessert i å finne ut om det essensielle, ikke det erstattelige. Innenfor fenomenologisk forskning vil man finne ut om intervjupersonens livsverden. Som forsker må man stille spørsmål som angår måten personen erfarer verden på. Ifølge Grønmo (2004) er det viktig å vite hva som gir mening i livet til mennesker og hvordan de ulike opplevelsene og erfaringene føles for dem. Man må prøve å finne ut hvordan personene tolker, føler, beskriver, husker og dømmer fenomenet man vil finne ut om. Grønmo (2004) legger også vekt på viktigheten av et nært forhold mellom forsker og de personer, eller miljøet, som skal utforskes. Framgangsmåten i et forskningsprosjekt bør avgjøres av hva man skal studere. Repstad (2007) sier at for å nå målet må man benytte seg av observasjoner og tekster som empirisk materiale. På den måten vil man kunne få en bedre forståelse av de ulike forholdene som studeres.

Når det er snakk om forståelse blir den hermeneutiske retningen det naturlige valget. Skal vi forstå Føllesdal & Walløe (2002, s. 89) så er hermeneutikk «studiet av hva forståelse er og hvordan vi bør gå frem for å oppnå forståelse». Kvale & Brinkmann (2009) sier at målet er å forstå ulike sosiale fenomener slik de oppfattes fra aktørenes side. Man ønsker å forstå betydningen fenomenet har for intervjupersonen. Disse meningene må man registrere og fortolke ut i fra hva som blir sagt og ikke minst måten det blir sagt på (Kvale & Brinkmann, 2009).

Ifølge Repstad (2007) skal man avdekke det særegne, spesielle og subjektive hos hver person innenfor den kvalitative metoden. Derfor er man nødt til å gå i dybden med hver person som intervjues. Søken etter å forstå meningen eller betydningen temaet har for hver person, fører i neste omgang til registrering og fortolkning med det som blir sagt og måten det blir sagt på (Kvale & Brinkmann, 2009).

«En viktig målsetting med kvalitative tilnærminger er å oppnå en forståelse av sosiale fenomener. Fortolkning har derfor særlig stor betydning i kvalitativ forskning. Viktige metodiske utfordringer er knyttet til hvordan forskeren analyserer og fortolker de sosiale fenomener som studeres» (Thaagard, 2009, s. 11).

3.1.1 Kvalitativt forskningsintervju

Innenfor kvalitativ metode passer det bra å bruke et kvalitativt forskningsintervju. Et intervju er en samtale med struktur og formål. Det er ikke en spontan, likestilt samtale siden forskeren definerer og kontrollerer situasjonen (Kvale & Brinkmann, 2009).

Repstad (2007) beskriver forskningsintervjuet som en profesjonell samtale, hvor meningsutvekslingen omhandler et tema som interesserer begge parter, der kunnskap utveksles og skapes sammen. I denne sammenhengen er jeg forskeren som har utarbeidet en intervjuguide. Denne inneholder noen sentrale temaer og spørsmål. Ønsket er at intervjupersonene skal kunne uttrykke sin egen oppfatning gjennom en dialog. De skal få begrunne, forklare og utdype hvordan friluftslivet har blitt påvirket for deres del.

Kvale & Brinkmann (2009) forklarer at noen av de sentrale fordelene ved å bruke et kvalitativt forskningsintervju er åpenheten for nye synspunkter og erfaringer. Hvis man som forsker mener at menneskers kunnskap, erfaring, forståelse og interaksjon er meningsfulle faktorer i den sosiale virkelighet, er kvalitativt intervju godt egnet (Mason, 1996). Problemstillingen blir besvart av intervjupersonene som har sine erfaringer og meninger.

Ut i fra det jeg har beskrevet over velger jeg å benytte meg av et semistrukturert-livsverdensintervju i mitt prosjekt. Denne type intervju er verken en åpen samtale eller strengt strukturert intervju. Her kan rekkefølge og selve spørsmålene endres underveis.

Målet er å innhente beskrivelser fra intervjupersonenes livsverden, for deretter å fortolke det som blir beskrevet (Kvale & Brinkmann, 2009).

Man må som intervjuer passe på hvordan man formulerer og vinkler spørsmålene. Som Mason (1996) påpeker, kan man aldri komme inn i hodene til intervjupersonene. De svarer på det de blir spurt om og uttrykker erfaringer, synspunkter og refleksjon gjennom spørsmålene de får. Kvale & Brinkmann (2009) forklarer viktigheten av å skape et trygt rom, slik at intervjupersonen kan snakke fritt. Intervjupersonene må føle at jeg som forsker interesserer meg for deres refleksjoner og erfaringer.

3.1.2 Utvalg

Siden jeg skal se på hvordan folks bruk av et bestemt område blir påvirket av vindkraftutbygging, må personene være brukere av området før utbygging. Dette for å få belyst problemstillingen på best måte.

På forhånd var jeg ikke kjent med bruk av området i omfang og mønster. Visste heller ikke om det stort sett var folk i nær tilknytting til området som brukte det, eller om det var et turmål for flere. Derfor ble det valgt en strategi / metode der jeg faktisk oppholdt meg i det aktuelle området for å komme i kontakt med folk som brukte det.

Det var på forhånd bestemt at personene måtte være over 18 år og ha full samtykkekompetanse.

Mål i forkant av intervjuene:

- Personer i aldersgruppene 18-30, 30-40, 40-50, 50-60, 60-70 og 70+ år.
- Både kvinner og menn.
- Personer som hadde brukt området i perioden før utbygging og i etterkant.
- Personer som hadde brukt området i perioden før utbygging men ikke i etterkant.
- Leder i lokal turforening.

Det endelige utvalget besto av:

- 10 intervjupersoner
- 9 personer ble intervjuet på bakgrunn av deres utøvelse i det aktuelle område.
- 1 person er intervjuet som representant og lederen for det lokale turlaget.

- Av de 9 nevnte personene varierte alderen fra mellom 40 år+ til 70 år+. 3 av disse var under 50 år. Resten var over 50 år. Gjennomsnittsalderen var et sted mellom 50-60 år.
- 5 av de 9 personene møtte jeg fysisk i det aktuelle område.
- 3 av de 9 personene var tips fra lederen i det lokale turlaget.
- 1 av de 9 personene kom som tips fra andre intervjupersoner, da jeg spurte om de kjente til «yngre kvinnelige brukere» av område.

3.1.3 Gjennomføring av intervjuprosessen

I forkant av intervjuene ble det gjennomført to pilotintervjuer. Dette ble gjort for å være best mulig forberedt og for å se om det behøvde å gjøre endringer i intervjuguiden. Som Mason (1996) nevner er et pilotintervju en form for kvalitetssikring. Et intervju er også et håndverk som må læres igjennom praksis (Kvale & Brinkmann, 2009). Det var veldig lærerikt å få gjennomført disse intervjuene.

Etter å ha blitt klarert av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) kontaktet jeg den lokale turforeningen og fiskeforeningen i det aktuelle området, først på epost, deretter på telefon. Kontaktpersonene ble fortalt i korte trekk om hvem jeg var, om mine studier og om prosjektet. Jeg spurte om det var greit å sende informasjonsskriv med samtykkeerklæring på epost. På den måten kunne de lese igjennom, for så å bli kontaktet igjen dagen etter. Det var bare den ene lokale turforeningen som hadde mulighet til et intervju.

Kvale & Brinkmann (2009) sier at tid, ressurser og hva man får ut av hvert intervju, er med på å bestemme hvor mange intervjupersoner man bør ha. Tidsbegrensningen var i første omgang den største utfordringen. Jeg spurte derfor lederen i turlaget om noen navn på personer som var aktive i foreningen, og spesielt i det aktuelle området. Det ble ikke nevnt noe om «hvilke» type personer som var ønsket. Dagen etter kom det inn en epost med fire aktuelle navn.

Etter flere avlyste flyavganger på Gardermoen grunnet høststormene som herjet, kom jeg omsider frem seint fredag kveld i slutten av november 2013. Vindkraftanlegget er plassert oppe i «fjellområde» men det er mulig å ta seg dit til fots fra bygda.

På lørdag morgen, dagen etter ankomst, ble det tilbragt mange timer i det aktuelle området. Fra 0930 til og med 1600, fra det lysnet til det mørknet var jeg i området. Det er viktig å presisere at det hadde falt veldig mye nysnø døgnet i forkant. Det var nok opp mot 30-40 centimeter snø de fleste steder. I tillegg til den nye anleggsveien opp til vindkraftanlegget går det også en eldre grusvei opp. Disse veiene møtes like før man kommer opp i området. Jeg benyttet meg av den gamle veien opp til krysningspunktet, for deretter å rigge meg til på en slik måte at jeg hadde oversikt over begge veiene på vei opp til fjellet, og utsyn over anleggsveiene som gikk inn og oppover i fjellet. Hadde på den måten full oversikt over all menneskelig aktivitet innenfor flere kilometers avstand. I løpet av dagen møtte jeg ni personer, som alle hadde tatt turen opp på ski enten på den nye eller gamle veien. Det ble en uformell prat med disse og forklarte hvem jeg var, og hva mine studier gikk ut på. Alle sammen skulle gå en kort eller lengre runde på ski, på anleggsveiene. Det ble avtalt at de mottok informasjonsskrivet med samtykkeerklæring når de kom tilbake. Navn og telefonnummer ble notert ned. De fikk også beskjed om at jeg tok kontakt dagen etter. Av disse ni personene ble fem stykker senere intervjuet.

Samme dagen tok jeg kontakt på telefon med de personene som lederen i turlaget hadde gitt meg. Tre av disse hadde mulighet til å delta i et intervju. Disse tre personene fikk tilsendt samtykkeerklæring på epost eller levert på døren av meg, slik at de kunne lese igjennom i forkant.

Da alle intervjuene var avtalt, hadde jeg et overtall av menn. Derfor ble noen av intervjupersonene kontaktet og spurte om de kjente til noen kvinner som hadde brukt og / eller fortsatt brukte området aktivt. Det var ett navn som ble trukket fram av to intervjupersoner. Jeg tok kontakt med denne personen på telefon og fikk godkjenning til intervju.

Jeg ønsket å bygge opp en trygg ramme rundt intervjuene som skulle gjennomføres. Mitt ønske var at intervjupersonene selv skulle få velge tid og sted for intervju. Alle intervjupersonene ville la seg intervju i eget hjem, bortsett fra en som var på jobb i et lokale. Før lydopptakeren ble satt på innledet jeg med litt småprat og informasjon om prosjektet. De fleste hadde allerede signert samtykkeskjemaet og sa seg klare til

intervju. Intervjuet med lederen for turlaget var avtalt før avreise til området. Dette intervjuet ble gjennomført på arbeidsplassen til vedkommende.

Fant tidig ut under pilotintervjuene at hvert eneste intervju lever sitt helt eget liv. Jeg hadde en rekke spørsmål som skulle stilles, men rekkefølgen og ordlyden ble ikke helt lik i alle intervjuene. Spesielt de gangene det ble svart på flere spørsmål samtidig. Ble etter hvert tryggere og løsrev meg mer fra intervjuguiden, samtidig som spørsmålene ble samlet litt bedre. Siden jeg prøvde å følge opp tankerekken til intervjupersonene så godt som mulig, ble det litt ulik vektlegging av spørsmålene. Tross dette føler jeg at alle spørsmålene er blitt stilt og at rammene for metode og intervju er tilfredsstillende. Alle intervjuene mine ble gjennomført i løpet av fem dager. Det skal være sagt at et masterprosjekt som dette ikke skaper en «ferdigutdannet» intervjuer. Jeg kjenner stor framgang fra første til siste intervju, men jeg har mye mer å lære.

3.1.4 Dataanalysering

Før man kan gjennomføre en undersøkelsesprosess må man som forsker være klar på hva som skal undersøkes og hvorfor det bør undersøkes (Kvale & Brinkmann, 2009). Analyseprosessen er en viktig del av forskningen, og hvordan denne skal gjennomføres bør allerede tas hensyn til i planleggingsfasen. Det vil si at både intervjuguide, intervjuprosess og transkribering bestemmes av analysemetoden (Kvale & Brinkmann, 2009). Ønsket var å fange opp intervjupersonenes tanker og følelser og samtidig få svar som kunne belyse problemstillingene mine. Derfor prøvde jeg etter beste evne å følge opp intervjupersonenes tankerekke, samtidig som de ulike temaene ble vektlagt like mye.

I analyseprosessen var ønsket å lage en tabell som var enkel å jobbe med. Det ble en tabell med 3 kolonner: Intervjuspørsmål, Intervjusvar og kommentar. Intervjusvarene ble transkribert ned i sin helhet, bortsett fra enkelte små partier av noen intervju, da det ikke ble svart på noe som kunne belyse noen av problemstillingene

I tillegg til disse skjemaene for hver person var ønsket å lage tabeller som inneholdt hovedtemaene og spørsmålene med alle navn. Her skrev jeg kortere oppsummeringer til hvert tema, og fikk på den måten en god oversikt over hva alle hadde svart på de samme spørsmålene.

Hvordan kan analysen kontrolleres? Kvale & Brinkmann (2009) snakker om redegjørelser for prosedyrer og flere tolker delaktig. Leseren har liten mulighet til å evaluere forskerens innflytelse på resultatet av analysen. Undertegnede er klar over svakheten i dette prosjektet, men type og størrelse på studien samt tiden til rådighet, har ført til at det ikke har blitt prioritert. Min måte å åpne for en type kontroll er å gi leseren flere eksempler på sitater fra analysen, som flere steder er både lange og beskrivende.

3.1.5 Gyldighet

Kvale & Brinkmann (2009) har forsøkt å omforme begrepene validitet, reliabilitet og generaliserbarhet, slik at det gir mening for oss som driver med kvalitativ intervjuforskning.

Validitet er innenfor den positivistiske forskertradisjonen begrenset til målinger. Kvale & Brinkmann (2009) mener at definisjonen blir for dårlig i en kvalitativ studie. De mener heller at validitet beskriver at metoden undersøker det som er planlagt å undersøke. Både gyldighet, holdbarhet og dokumentbarhet beskrives som validitet (Validitet, u.å.). Det finnes altså flere definisjoner. Om min oppgave er valid, avhenger av om jeg kan gi svar på problemstillinger og om intervjuene kan underbygges av teoretisk forståelse og empiriske utsagn (Kvale & Brinkmann, 2009). Gjennom en hel intervjuundersøkelse dukker det opp mange validitetsaspekter. Kvale & Brinkmann (2009) snakker om validering i syv faser: Tematisering, planlegging, intervjuing, transkribering, analysing, validering og rapportering. Det stilles altså krav til validitet igjennom hele prosjektet. Jeg som forsker sitter på mine forkunnskaper og holdninger. Min måte å systematisere og tolke et datamateriale på vil være forskjellig fra hvordan andre gjør det.

For å ivareta validiteten på best mulig måte har jeg forsøkt å sette meg godt inn i hva kvalitativ forskning er og hvordan man bør utføre prosjektet. Har blant annet satt meg inn i temaet om friluftsliv og vindkraft, utarbeidet problemstillinger på bakgrunn av min fortolkningsramme, bestemt meg for hvordan informasjonen skulle hentes inn. Jeg har også utarbeidet en intervjuguide i samtale med veiledere, gjennomført pilotintervju og endret på intervjuguiden samt gått igjennom en grundig transkribering og systematisering av dataene. Målet mitt har vært å fremme intervjupersonenes

opplevelser, tanker, meninger og følelser uten at mine holdninger og syn påvirket prosessen.

Reliabilitet handler om forskningsresultatets troverdighet og konsistens (Kvale & Brinkmann, 2009). Halvorsen (2008) sikter til påliteligheten til målingene. For min del handler det om at datamaterialet blir behandlet nøyaktig. Intervjuet har gått fra en muntlig samtale til en skriftlig tekst. Kvale & Brinkmann (2009) legger vekt på at transkriberingen er en kunstig konstruksjon fra den muntlige samtalen til skriftlig form. Det er en rekke beslutninger og vurderinger som må tas. Selve transkripsjonsprosessen er en tolkning. For min del gjaldt tolkningen for eksempel stopp i praten, tenkepauser, latter med mer. Hvor settes komma, hvor lang tid skal gå før det skrives «pause»? Dette er noen av tolkningene jeg som forsker har tatt. Intervjuene er forsøkt transkribert så ordrett som overhodet mulig, men har ikke skrevet ned intervjuet på dialekt som intervjupersonene hadde. Det har blitt «oversatt» til bokmål.

3.1.6 Etikk

I alle former for forskning finnes det moralske spørsmål man må ta stilling til. Kvalitativ forskning er intet unntak. Innenfor kvalitative metoder har man ofte direkte kontakt mellom forsker og intervjuperson, som fører til mange etiske og metodiske utfordringer (Thagaard, 2009). Det er viktig at man som forsker viser respekt for informantens grenser og ikke presser på for mye. Dette kan få dårlige følger i etterkant da intervjuperson kan angre. I mitt prosjekt vil nok ikke spørsmålene mine være av en slik karakter. Noen viktige punkter innenfor etiske overveielser er blant annet informert samtykke, ærlighet og åpenhet om hvordan intervjuet blir brukt i ettertid (Kvale & Brinkmann, 2009). Det informerte samtykket i dette prosjekt er ivaretatt på en god måte gjennom muntlig og skriftlig framlegging av samtykkeskjemaet. I forkant av intervjuene informerte jeg om studiens hovedmål, at de deltar på frivillig basis, har mulighet til å trekke seg når som helst og at deler av intervjuet vil bli brukt i prosjektets analysedel.

Alle intervjupersonene i dette prosjektet har fått fiktive navn og alderen står ikke beskrevet. Personene fra vindkraftselskapet har blitt kalt «Daglig leder» og «Byggleder». Til tross for at søknaden til NSD ikke sa noe om å bruke fiktivt navn på området, ble dette gjort av respekt for intervjupersonene og vindkraftselskapets personer. Informasjon om vindkraftanleggets størrelse, antall vindturbiner og liknende

er generalisert for å kunne inkludere flere vindkraftanlegg.

Ved å utelate stedsnavnet vil det ikke dukke opp på ulike søkemotorer. Som et resultat av dette blir sjansen for å finne ut hvilke personer som er med i intervjuene betydelig mindre.

Enkelte referanser er ikke henvist til i teksten på bakgrunn av ønsket om anonymisering. Disse vil heller ikke stå oppført i litteraturlisten. Datamaterialet vil være tilgjengelig til prosjektets avslutning 1. januar 2005. Hvis det skulle være tvil om prosjektets reliabilitet vil forfatter kunne legge frem disse dokumentene.

3.1.7 Hvilke krav stilles til forskeren?

Objektivitet er et tema som ofte dukker opp innenfor kvalitativ forskning. Ifølge Kvale & Brinkmann (2009) vil det være nærmest umulig å forholde seg helt objektivt til det man undersøker. Patton (2002) snakker om at det er umulig å være fullstendig objektiv når man skal studere menneskers atferd i kvalitativ forskning. Likevel er det viktig å påpeke at forskningsprosessen ikke skal være subjektiv. I Føllesdal & Walløe (2002) refereres det til Gadamer, som fremhever at det ikke finnes noe nøytralt ståsted. Måten vi tolker andre mennesker kommer fra vår egen bakgrunn og oppfattelse. Gadamer mener det ikke finnes noe nullpunkt for forståelse. Derfor kan vi ikke helt forlate vår forståelses-horisont. Pedersen (1999) understreker at man som forsker må frigjøre seg fra egen kulturell vaneforestilling. Man må prøve å leve seg inn i hvordan forståelsen til intervjupersonen er.

Kvale & Brinkmann (2009) forklarer at man reflekterer over de forholdene som kan være innvirkende i intervjuet. På den måten kan man ta beslutninger og begrunne disse. Det settes store krav til intervjuers kunnskaper om temaet. Grunnen til det er at hvert intervju utarter seg forskjellig spesielt jo mindre strukturerte intervjuene er og forsker må ta avgjørelser underveis.

3.1.8 Mulig svakhet med metoden?

Det er flere svakheter med denne studien som er viktig å belyse:

Det er kun gjennomført datainnsamling i et område langs kysten på «vestsiden» av Norge. Datainnsamlingen og intervjuene skjedde i slutten av november 2013, i løpet av en uke. Jeg oppholdte meg kun i området mellom 0930 og 1600 på en lørdag.

Som nevnt tidligere var det falt 30-40 cm nysnø døgnet i forkant og alle jeg møtte var ute på ski. Det var tungt å ta seg fram til fots, selv om formen er god. Med så mye snø var den beste måten å forflytte seg på med ski. En mulig svakhet er derfor at fotturister og personer som ikke ønsker å gå på ski kanskje holdt seg unna fjellet denne dagen, til tross for relativt fint vær og helgefri. Andre faktorer kan være type friluftslivutøvere, alder, fysisk tilstand og så videre. Det kan ha vært et «skeivt utvalg» av brukere som ble fanget opp.

Det aktuelle vindkraftanlegget utgjør mange kvadratkilometer og det er mulig å komme seg opp dit utenom veiene. Det er heller ikke mulig å ha oversikt over hele område. Med tanke på hvor mye snø det var kommet «tror» jeg at den dagens turfolk i område ble fanget opp.

Jeg kjenner ikke til om det var noen lokale aktiviteter på den aktuelle dagen. Dette kan ha påvirket hvor mange personer som var ute på tur i fjellet.

Dette er en studie hvor det har blitt gjennomført intervjuer med kun ti personer. Dette er et lite utvalg med tanke på at det er mange mennesker som tidligere har brukt og / eller fortsatt bruker det aktuelle område.

Yngre personer (18-40 år) ville kanskje hatt et annet syn på både friluftsliv og vindkraft, noe som igjen kunne belyst temaet på en helt annen måte. Kun fem av intervjupersonene var personer jeg møtte fysisk i det aktuelle område. Med andre ord er det bare 50 % av intervjupersonene i prosjektet. Hvilke grunner som ligger bak tipset om de 3 personene fra turforeningens side kan være tilfeldig eller bestemt. Det samme gjelder muligens også den siste intervjupersonen.

Intervjuet med turforeningen ble gjort med et mål om å få vite hvilke synspunkter de hadde, i hovedsak om vindkraftutbyggingen og hvilket friluftsliv de representerte. Det ble også stilt en del personlige spørsmål til lederen for foreningen, i tilfelle dette kunne gi noe informasjon som seinere ville vise seg å være nyttig.

Lederen kunne ikke svare på vegne av sine medlemmer angående syn på friluftsliv og hvordan vindkraftanlegget hadde påvirket dem. Lederen var heller ikke ansatt under konsesjonsprosessen og hadde derfor ikke så mye informasjon om turlagets rolle i den tiden. Turlaget er et lokallag under det regionale turlaget og nasjonalt i Den Norske Turistforening.

Alt i alt kom det fram lite i intervjuet med lederen for turlaget, som kan brukes i dette prosjektet, med tanke på problemstillingene og temaene som ønskes belyst. De synspunktene turlaget hadde under planleggingen av vindkraftanlegget er beskrevet i teoridelen.

4. Resultat og Drøfting

Dette kapitelet inneholder en detaljert skildring av de viktigste funnene i studien. Kapitlet starter med en kort beskrivelse av temaer som er utelatt. Deretter blir intervjupersonenes syn på fornybar energi og vindkraft samt aktivitetsmønstre blir vist i to tabeller. Problemstillingene blir forsøkt belyst gjennom framlegg av resultat og diskusjon. Intervjupersonenes forhold til friluftslivbegrepet, type aktiviteter og syn på område før og etter utbygging, vil forhåpentligvis gi noen svar på hvilke konsekvenser utbygging av vindkraft har for folks utøvelse av friluftsliv.

I tillegg til at intervjuene handlet om temaet friluftsliv og vindkraftutbygging i det aktuelle område, stilte jeg også spørsmål rettet mot vindkraft generelt. Målet var at det skulle dukke opp temaer som hadde innvirkning på oppfattelsen av området og kanskje påvirket opplevelsen. Da flere temaer innen fornybar energi og vindkraft generelt ble forsøkt belyst, dukket det opp flere emner hos intervjupersonene som kunne vært spennende å ta opp i dette prosjektet. På grunn av prosjektets størrelse og type lar dette seg ikke gjøre. Emner som har en indirekte innflytelse på bruken eller opplevelsen av området vil inkluderes. De temaene som er mindre relevant, eller ikke er godt nok gjort rede for, er utelukket. Temaer som er utelukket er i hovedsak:

- Nærhet til vindkraftanlegget (NIMBY)
- Størrelse og plassering av vindkraftanlegget
- Tilgjengelighet til området
- Størrelse og farge på vindturbinene
- Økonomiske forhold
- Deltakelse og rolle i konsesjonsprosessen
- Om friluftsliv blir tatt hensyn til ved utbygging av vindkraftanlegg

4.1 *Mine intervjupersoner*

Her vil det legges frem to tabeller. Den første tabellen viser intervjupersonene tanker om fornybar energi og vindkraft (Tabell 2). Den andre tabellen viser intervjupersonenes aktivitetsmønster i korte trekk (Tabell 3).

4.1.1 Intervjupersonenes forhold til fornybar energi og vindkraft

Det kan virke som de aller fleste intervjupersonene er positive til fornybar energi. Når det kommer til vindkraft er meningene ulike. Det virker som flere er positive til vindkraft som energikilde, men at det bør plasseres et sted hvor det allerede er industri eller gjort naturinngrep.

Tabell 2: Intervjupersonenes forholdt til fornybar energi og vindkraft

Navn	Fornybar energi	Vindkraft
David	Det er positivt. Bør bruke midlene til å ruste opp gamle vannkraftanlegg.	Ser at det er galt med forurensing men mener at man ikke bør ødelegge et inngrepsfritt område. Bør heller bygge ut på industriområder.
Håvard	Fornybar energi er helt topp, men er ikke for å ødelegge et miljø for å vinne et annet miljø. Hadde det vært garanti for bedre miljø i verden så hadde han vært mer positiv.	Vindmøller er topp i seg selv men de må plasseres der som de allerede har ødelagt natur eller brukt natur, og helst til, til havs. Positivt hvis det kan forsvareres økonomisk og miljømessig. Hvis man får ren luft ut av det til slutt i forhold til annen energi så er det bra greier.
Joachim	Lang tradisjon på vannkraft. Mye å hente på å erstatte gamle turbiner i disse eldre anleggene. Spennende med bølgekraft.	Er ikke for vindkraftutbygging og kanskje spesielt ikke nå. Mest med tanke på hensyn til inngrep i naturen og om vi har behov for den krafta man får ut av det. I tillegg er det prisen det koster. En ting er ødeleggelsen men det andre er rene kroner og øre. Det er relativt dyrt å produsere vindkraft.
Jenny	Fornybar energi er den ideelle energiformen. Men vi må utnytte energiformene vi har før utbygging. Økt produksjon fører vel til økt forbruk?	Sikkert den ideelle kraftkilden. Men bør ikke komme i konflikt sånn som i dette området – Livskvaliteten blir påvirket. Hvis det kunne dokumenteres at det ble kuttet ut et kullkraftverk eller liknende så hadde det vært greit. Om man hadde visst med sikkerhet at verden ble reinere så ja, men tror ikke på det.
Ola	Fornybar energi er helt klart nødvendig og greit det. Men hvis det koster mer enn man får igjen, så er det ikke noe vits. Hvis det er for å redusere utslipp så er det nødvendig men tviler på at det gjør det.	Vindkraft trenger man antageligvis, og på en eller annen plass må man ha de møllene. Skjønner at de må stå oppe i høyden. Det hadde også vært mye dyrere og hatt de ute til havs. Men det må være fornuft i det, kan jo ikke bygge ut en masse med vindkraft som en ikke har brukt for.
Jonathan	Ren energi er en positiv ting. Men viktig at ren kraft faser ut den forurensende.	Vindkraft er forholdsvis ren energi, men koster energi og penger og sette opp. Har en veldig visuell forurensing, i større grad enn økologisk problem. Bør bygges ut der det ligger til rette med infrastruktur.
Oda	Opptatt av miljøet. Vi har forpliktelser til å se litt globalt. Positiv til det i utgangspunktet	Ser ingen grunn til at vi ikke skal prøve ut vindkraft i Norge.
Eivind	Er generelt positiv til fornybar energi.	Mener det er en bra teknologi hvis en får det til. Mye energi en skal bruke på, å spare energi. For eksempel vindmølleparken i område, så er det er blitt brukt mye energi for å lage den. Er ikke enig i det andre sier om at naturen er ødelagt etter inngrepet. Synes de har fått lagt det bra til rette.

Anders	Uansett om han vil eller ikke så blir man nødt til å se på måter å skaffe energi på.	Føler at man må godta at det kommer vindkraft noen steder, hvis man vil ha energikilden.
---------------	--	--

4.1.2 Intervjupersonenes aktivitetsmønstre

Det kan virke som at utvalget av intervjupersoner er aktive, i forhold til snittet på den norske befolkning, med tanke på alder og kjønn. Det varierer mye i type aktivitet som utføres, men ordet tur, eller det å gå på tur går igjen hos de fleste. Friluftslivet utøves på fritiden av intervjupersonene. Utenom turfriluftslivet er det også innslag av aktiviteter som løping, fotball, sykkel, golf, seiling, fiske, og kajakkpadling.

Tabell 3: Intervjupersonenes aktivitetsmønstre

Navn	Aktiviteter	Tid / avstand	Motivasjon	Hvor helst
David	Tur på ukedager. Fjellet i helgene	1 time hver dag. 1 tom 5-6 timer i helgene. Været påvirker lengden på helgeturene, men ikke de daglige turene.	Helseaspektet. Gleden av å gå i naturen. Får mulighet til å tenke mye.	Nærområdet på ukedager. Fjellet i helgene. Ikke alltid en plan for turen.
Håvard	Gå på tur. Helgeturer. Sykkel på sommerstid	Ofte søndager. Ca 6 mil sykkel i uka, fordelt på to turer.	Oppleve å finne stillheten i naturen. Samle overskudd. Utsikt når du kommer opp i høyden	Ute i naturen å oppleve naturen og stillheten, og samle overskudd.
Joachim	Turer Ski. Golf Fotball Fiske	Er ute 3-4 ganger i uka (ikke spesifisert hva). Er mer ute på tur om vinteren. Ofte hele helgene på ski.	Veldig avslappende. Naturopplevelser. Frisk luft. Trim og trening. Behov for frisk luft grunnet jobben.	Fjellet er nok det beste. Tar det mer med ro nå enn før. Kikker seg litt mer rundt.
Jenny	Gå tur	3-4 ganger i uka pluss helger. 1 time på hverdager, et par timer i helgene.	Behov for å bevege seg, «godt for sinn og skinn». Vil bli svett og få frisk luft og føle seg bra når hun kommer inn igjen.	Nærområde og lite trafikkerte veier på ukedager. Fjellet i helgene. Stort sett de samme turene.
Ola	Kajakk. Sykkel. Turer på fjellet	Ute et par timer hver kveld. Varierer mellom de ulike aktivitetene	Holde seg i bevegelse. Holde seg aktiv. Forventing om en flott tur. Nyte naturen. Sykkel: i fjellet på anleggsveiene (for å slippe bilister).	Sykkel hele året hvis plussgrader. Mest sjøen om sommeren. Fjellet høst og vår.
Jonathan	Ute og springer. Ski når mulighet i nærområdet. Seiling. Padling	Løpe: Kort tur omtrent 1 time. Lang tur omtrent 1.5-2 timer. Typisk uke: Fint vær padle 1-2 ganger. Løpe 2-3 ganger.	Utnytte været og «mikro- situasjonene». Treffe optimalt med «der fikk jeg en god tur». Klare å utnytte det naturen tilbyr og det vi har rundt oss.	Når vind ute: Seile Vindstille: Kajakk Fin temperatur og lite nedbør: Løping. Liker motbakke (derfor ofte oppe i fjellet).

Oda	Tur på beina eller på ski. Padler litt. En del utendørs i jobb-sammenheng. Sykler til jobben	Et par timer et par ganger i uka på fritiden. En del ute i jobbsammenheng på ukedager.	Tenker mye samtidig som hjernen roer seg. Holder seg i nogen lunde form (viktig). Bli mer fornøyd resten av dagen. «Tilfredsstill psyken».	Hvis vått: gå på veiene. Hvis tørt: gå rett opp i skogen. Været bestemmer på ettermiddagsturene.
Eivind	Turer til fjells. Springing / trening. Sykkel	Trening for det meste i ukedagene. Turer til fjells i helgene, gjerne flere timer.	Dragning mot fjelltopper. Kombinasjon av natur og svette litt. Mål om noen topper. Ta med kamera for å ta bilder.	Liker naturen i området han bor. Noen ganger på fjellet lenger inn i landet.
Anders	Går tur. Tid på sjøen. Dugnadsarbeid	3-4 ganger i uka (ikke spesifisert hva).	Liker å gå tur, gjerne med litt utfordringer slik at man får tatt seg ut litt. Ingen spesifikke forventninger men mål om å gå et sted, gjøre ferdig dugnadsarbeid el. Liker utsikten fra fjellet i nærområdet.	Spesielt Hardangervidda: Veldig variert og uberørt natur, samt stillhet. Kan gå i timevis uten å møte mennesker. Fiske i fjellvann.

4.2 Friluftslivbegrepet

4.2.1 Forhold til friluftsliv?

Oda ser på egne aktiviteter som friluftsliv og beskriver det som en aktivitet i friluft. Hun bruker også ordet tur i beskrivelsen og setter skillet på type aktivitet mellom friluftsliv og idrettsaktiviteter; «Friluftsliv da tenker jeg at det ikke er sånn idrettsaktiviteter ... Det er gjerne feil altså, men jeg tenker mest sånn gå tur, lage bål, sove i telt» Oda forklarer at alt fra turgåing, sove ute til jakt er friluftsliv. Man må også være ute en tidsperiode, uten at det spesifiseres nærmere. Den psykiske delen er viktigere for henne enn den fysiske og det å komme i form.

... ordet sier jo om ut i friluft da, men tenker mer at det er mer koseprega, men, det er ikke helt, klart at folk skal gå på jakt og sånn ... men jeg tenker vel fort at friluftsliv er på med sekken og, ut å være ute, mer enn fem minutter liksom, mer enn sånn fra a til å (Oda).

Jenny snakker om; «... oppholdet som er i naturen over tid ... for å få en opplevelse.» (Jenny). Hun bruker ikke begrepet aktivt selv men ser på sine aktiviteter som friluftsliv. Spesielt det med å gå i fjellet. Hun viser til at selv korte turer kan være friluftsliv, hvor tidsperspektivet ikke har noe å si.

«... oppholde seg ute bør vel nødvendigvis ikke være i, i forbindelse med mosjon sant, friluftsliv kan like godt være at jeg tar med meg en fiskestang og går igjennom skogen og ut, mot sjøen og står og fisker i en time, sant. Det bør vel nødvendigvis ikke være at en mosjonerte eller går så langt...» (Jenny).

Joachim bruker ordet uteaktiviteter, og på lik linje med Oda ser han på sine aktiviteter som friluftsliv, men bruker et annet ord i sin beskrivelse. For Joachim er det flere ting som faller innenfor; «Da tenker jeg i grunn på, det er uteaktiviteter ... kanskje ikke akkurat rundt huset og i hagen, men tur i skog og mark, fiske, ja, turer til fjells selvsagt» (Joachim).

Ola snakker om det å være ute i friluft, akkurat som Oda. Han snakker om hvordan turen både kan være kort eller lang, akkurat som Jenny påpeker. I tillegg kan turene ute i friluft være så mangt;

Nei, altså, friluftsliv, når jeg tenker på det så er det jo, en tur du tar ut i, i friluft, det kan være på sjøen det kan være på fjellet eller det, ute i vanlig mark og, det det er rett og slett å være ute det, skulle jeg tro, det er min oppfatning av det. Det er ikke nødvendigvis at du går med ryggsekk og telt og lever ute i marka, det kan være en kort tur og det kan være, lang tur... (Ola).

Ola er usikker på om han bruker begrepet aktivt selv. Han bruker det kanskje mer om de som er lengre ute enn han selv.

... jeg er litt usikker på det om jeg bruker begrepet altså ... hvis jeg bruker det, så er det gjerne om en annen som lever ute i, mer en fire timer, altså (Ier).
Friluftsliv da er du på, gjerne telt og overnatting og type ting ... Men det er vel ikke noe sånn bestemt situasjon på friluftsliv annet enn, veit ikke om det finnes heller (Ola).

Jonathan ser også på egne aktiviteter som friluftsliv, og nok en gang kommer begrepet tur opp. I likhet med Jenny bruker ikke Jonathan ordet friluftsliv direkte om sine aktiviteter: «Jo, jeg gjør det, men jeg bruker ikke begrepet ... Ut på tur, gå på tur, sier ikke at jeg driver med friluftsliv...» (Jonathan). Han snakker om å utnytte været til

forskjellige aktiviteter, være ute både i nærområdet og reise bort. Alt dette foregår på fritiden og alt dette er friluftsliv for han.

Nja, det er jo, jeg synes det er å utnytte de nærområdene, egentlig, i naturen og ute, ressursene man har, er jo en form for friluftsliv sant. Du har friluftsliv, det gjør du gjerne på fritiden sant og da, kan reise vekk, nytte fritiden i nærområdet, og være ute, er jo å drive friluftsliv (Jonathan)

Eivind viser først til hva han assosierer med friluftsliv og at han ikke akkurat er innenfor den kategorien. Han snakker om «skikkelige friluftslivfolk», noe han ikke er. Her ser vi klare likheter med Ola. Begge to snakker om hvordan de oppfatter andre folk som mer friluftslivmennesker, samtidig som de føler egne aktiviteter faller innenfor begrepet.

Nei da ser jeg jo for meg sånne, karer som drar med seg telt og, går på tur og, primus og (lang pause). Sånn, sånn skikkelig friluftslivfolk da det anser jeg ikke meg for da men, men jeg liker meg jo veldig godt ute allikevel. Selv om jeg ikke overnatter i skogen (Eivind).

Til tross for at Eivind ikke ser på seg selv som en skikkelig friluftslivmann, så ser han på egne aktiviteter som friluftsliv når han får direkte spørsmål om det; «Ja, jeg vil jo si det» (Eivind).

Håvard ser på sine mange aktiviteter som friluftsliv. Det kan også virke som han bruker begrepet litt mer enn de tidligere nevnte intervjupersonene, men også han trekker inn ordet friluftaktivitet eller tur. Han snakker også om forlystelse, som kan linkes opp mot Oda og Jenny sine motiver.

Jo, friluftsliv er jo, jeg sykler en del steder, det ser jeg på som friluftsliv og kajakturer og fjellturer, er friluftsliv for meg og det kan, det kan jo være turer i skog og mark og ... Da er det gjerne ned til et vann og brenne bål og, og grille litt og fiske litt ... Så det er det jeg ser, ser som friluftsliv ... så lenge du er utendørs og, gjerne. det er en tur som du gjør eller et eller annet du gjør for forlystelse det, det vil nå jeg, jeg si er friluftsliv, aktivitet, eller tur (Håvard)

David snakker om at friluftsliv som aktivitet ute i det fri og viser til flere eksempler;

... friluftsliv det er, det må jo, det er aktivitet ute i det fri det, altså, men det er jo et vidt begrep sånn sett ... Men friluftsliv, når du spør om hva jeg tenker på da så er det, er det når du går gjerne til fjells og går på tur så er det, naturen du bruker» (David).

David har litt kunnskap til hvordan friluftsliv, fysisk aktivitet og idrett blir jobba med kommunalt; «... fysisk aktivitet friidrett og friluftsliv...» (David).

Han ser sammenhengen mellom fysisk aktivitet og friluftsliv; «... det er jo fysisk aktivitet men samtidig så, kan nesten, for du går litt inne i skogen så kan definere det og som friluftsliv ... Friluftsliv altså, det kommer fra sentralt hold dette her.» (David).

Anders har en rolle innenfor den lokale turforeningen og snakker for det meste om hvordan foreningen ser på begrepet. Han bruker aktivt begrepet selv og ser på sine egne aktiviteter som friluftsliv men legger vekt på at begrepet omfatter et stort felt. Alt fra turgåing til dugnadsarbeid som både er friluftsliv og kultur samtidig. Her kommer også et nyttepreget friluftsliv inn.

Ja, det gjør jeg faktisk men, ikke alt ... ute i naturen og ute i friluft er veldig mye det, må liksom ikke bare bli turgåing! det er atskillig mange andre ting som går inn i det begrepet. Så det er dette med, ja, gjøre dugnad, jobbe ute er jo friluftsliv i høyeste grad også (Anders).

Anders nevner også hvordan turistforeningen nå i større grad enn før har fokus på friluftsliv i nærmiljøet.

Det er jo kunne, det er veldig vidt, for du kan si at det som har vært tidligere, sånn som turistforeningen, så har vært veldig konsentrert om fjell sant, det har vært opp i fjellet og høye topper, nå har jo det endra seg, nå er det trukket ned i, nærmiljøet (Anders).

Vi kan se at både Anders og David har kunnskaper om begrepet friluftsliv gjennom ulike kanaler. Det kan virke som om tolkningen deres av friluftsliv er basert på de

kommunale forskriftene og turforeningens syn på friluftsliv. Anders ser også hvordan nærfriluftslivet har fått en større rolle i DNT.

4.2.2 Hva skiller friluftslivsaktiviteter fra andre type aktiviteter?

Skal vi forstå Meld. St. 26 (2011/2012) rett så har regjeringen en målsetning om tilrettelegging for fysisk aktivitet, for alle. Friluftsliv er et viktig bidrag for å kunne nå denne målsetningen. For idrettspolitikken er friluftsliv også viktig siden det når ut til andre personer enn de som er i den organiserte idretten. «Friluftsliv er en viktig kilde til fysisk aktivitet og rekreasjon» (Meld. St. 26 (2011/2012, s. 108)).

Med tanke på denne koblingen mellom friluftsliv og fysisk aktivitet, er det noen synspunkter som kan være interessante å trekke fram. Intervjupersonene fikk alle spørsmål om hvor de mente skillet gikk mellom hva som var friluftsliv og hva som ikke var det. Det var noen intervjupersoner som da trakk fram ordet trening / trim eller idrett / konkurranse, uten at jeg spurte direkte om dette: «... Ikke trening men friluftsliv, tur» (Oda). «... jeg tenker ikke organisert for eksempel en fotballkamp ... det er mer sånn organisert idrett» (Jenny). «Litt usikker på hvordan jeg skal, definere disse her treningsaktivitetene som, jeg har mest tenkt på det som trening og ikke som friluftsliv» (Joachim). Jonathan svarer raskt golf på spørsmål om det er noen aktiviteter han ikke ser på som friluftsliv; «... å gå på en golfbane er du inne i et prospekt, inne i en boble ... Jeg opplever ikke at friluftsliv når inn, du er nesten i en, ja hall som er utendørs kanskje» (Jonathan). Ola snakker mer om målet man har for turen og hvordan det kan være et skille:

En sykkeltur er gjerne ikke, altså mosjonsturer, regner ikke jeg som friluftsliv selv om det gjerne er det ... det er jo trim for om du går til fjells men det er ikke det som er målet da, det er bare å ha seg en tur ut i, får meg til skogen og fjellet (Ola).

Alle intervjupersonene fikk også direkte spørsmål om de syntes det gikk et skille mellom friluftsliv og trening. En person var mer klar på skillet: «... for meg så blir jo, skille mellom friluftsliv og trening, tror jeg, og, trening er med, høy puls og friluftsliv er rekreasjon» (Joachim). Andre intervjupersoner mente treningen deres var friluftsliv: «... for å få kondisjon eller sånn så tar jeg en tur på racersykkel (på asfalt??) ... jeg ser jo på

det å som friluftsliv egentlig» (Håvard). «... ja, må vel nesten si det, sånn som jeg kombinerer det med, er litt aktiv ... springer vel en tre fire ganger i uka gjerne, så, er jo utendørs og, mange helger er det mye i, i fjellet og, skogen» (Eivind). Det var også de som mente det kunne være en blanding av trening og friluftsliv:

... i enkelte tilfeller, si disse her som trener til verdens største hundeløp sant, akkurat de kommer seg inn under friluftsliv men sånn, trening ellers at du, springer for å trene til en maraton ... jeg vil ikke si at sånn type trening er, jeg tenker ikke på det som friluftsliv (Jenny).

... jeg veit ikke om det er et skarpt skille, når sommeren kommer så springer jeg jo en del i fjellet og, jeg veit ikke om jeg kan sette noe skille, det synes jeg er litt vanskelig, det er, det er like mye en (tenkepause) Det er rekreasjon og en naturopplevelse det og så. Jeg har i grunn ikke tenkt så mye på sånn, definisjoner (Joachim).

... Du kan sykle over Hardangervidda, du kan sykle over, ja hvor som helst, da er det gjerne friluftsliv. Men jeg vil ikke si at Birkebeinerrittet akkurat er noe, friluftsliv selv om du er ute, ute i naturen og sykler, det er jo konkurranse (Ola).

Vi ser at Ola setter skillet mellom friluftsliv og konkurranse. På direkte spørsmål om konkurranse kunne være friluftsliv, svarte to intervjupersoner at det var en slags kombinasjon. Litt avhengig av måten det ble gjennomført på: «... hvis man ser på 71 grader nord så kan det være, en kombinasjon, det er jo, friluftsliv i konkurranseform» (Håvard). Anders snakker om hvordan triathlon faller innenfor friluftsliv, med svømming, sykkel og løping som fine aktiviteter. Men når man ser på de som presser seg til utmattelse i Norsemann, da har det kanskje nådd en grense; «... det kan ta av, da tror jeg ikke det, det lenger er friluftsliv» (Anders).

4.2.3 Oppsummering

Friluftslivbegrepet er et begrep som blir definert forskjellig fra person til person. Av de 9 intervjupersonene varierer det i forståelse- og bruken av begrepet. Det varierer også mye på spørsmål om hvilke type aktiviteter som er friluftsliv.

På spørsmål om intervjupersonene ser på egne aktiviteter som friluftsliv svarer alle ja på en eller annen måte, men det varierer om de bruker begrepet til vanlig for å beskrive aktivitetene sine. Flere personer bruker ikke ordet friluftsliv om aktivitetene sine og har heller beskrivelser som for eksempel: Tur ute i friluft, gå tur, opphold i naturen over tid eller uteliv.

Disse ulike synspunktene om hvilke aktiviteter som er friluftsliv og ikke, samsvarer med Meld. St. 26 (2011/2012) som sier at for noen kan en joggetur være en treningstur, for andre friluftsliv. Hva som blir sett på som rekreasjon eller trening, vil derfor variere mye. Funnene her samsvarer også med Bentsen et al., (2009) om at mange ser på sykkel og ski også på anleggsveiene som friluftsliv, til tross for at det tradisjonelle synet ikke gjør det. Dette gjelder også de personene som ikke utøver de aktuelle aktivitetene selv. Grensene mellom aktivitetene blir mer flytende Bentsen et al., (2009). Dette viser vel bare kompleksiteten av friluftslivbegrepet som både Bischoff & Odden (2002) og Bentsen et al., (2009) også snakker om.

4.3 Intervjupersonenes forhold til det aktuelle området

4.3.1 Personlig forhold til området

Intervjupersonene ble spurt om hvor lenge de hadde brukt det aktuelle området og hvilket forhold de har hatt til det. Den intervjupersonen som har brukt område lengst trekkes fram først.

David har brukt området i femti-seksti år. På spørsmål om hvor viktig dette området var for han personlig før utbygging svarte han at det var et svært viktig område for han. Han framhever område som et rekreasjonsområde.

Det er jo derfor jeg kjempa så mye imot det for meg var det svært viktig det område, bruke det til rekreasjon å gå til fjells ... det som er viktig er at det er et område som er, altså som det var før da, ikke inngrep da og at du kunne gå i et område som, uten forstyrrende lyder og sånne ting som det der ... pluss at du har den opplevelsen med å se, se ørn som svever over deg på, fjellet (David).

Han verdsetter stillheten høyt: «... veldig viktig del altså på, opplevelsen når du går til fjells ... det her med ro synes jeg er det fine, når du skal gå i et fjellområde» (David).

Davids tanker samsvarer bra med Hågvar & Bredo (2001) om at det viktigste er opplevelsesverdien i naturen. Dyreliv, landskap og lyd (naturlig lyd /eller mangel på støy) virker viktig (Faarlund, 1992).

Håvard har brukt området i over tretti år. I likhet med David bruker han ordet rekreasjon om bruken sin der oppe og sier det har vært et lett tilgjengelig fjellområde. Han liker å oppleve naturen, går turer til fots og på ski når det er mulig. Området har vært brukt hele året og han vasser gjerne med snø opp til knærne hvis han ikke kan bruke skiene; «For meg så har det vært svært viktig som rekreasjonsområde og lett tilgjengelig fjellområde og da» (Håvard). På spørsmål om det er noe spesielt som motiverer Håvard når han skal på tur, svarer han; «Nei det er for å finne roen og stillheten i naturen, også er det ... utsikten da når en kommer opp i høyden og får, litt oversikt over landskapet og, synes jeg, er fint å se på» (Håvard).

Joachim har brukt område i 25 år, og har på lik linje med David og Håvard brukt det til rekreasjon.

... brukte det som rekreasjon, hadde ungene med og fiska, fiska veldig mye oppe i fjellvannet. Så, vi har vært ganske mye i det område der, før, lenge før det kom vei opp da ... Det som, jeg liker veldig godt, å komme til fjells er at det er stilt, fredelig, at det er de lydene som skal være der i fjellet (Joachim).

Det har med årene blitt litt endring i bruken av området, når han er alene på tur. Det kan virke som om opplevelsesverdien av naturen som Hågvar & Berntsen (2001) snakker om, har blitt viktigere for Joachim med årene.

... jeg tar det mer med ro nå enn jeg gjorde før.. Før så brukte jeg det nok mer som trening, når jeg gikk på tur, eller gikk på ski, så gikk jeg fortere enn det jeg gjør nå (sukker). Nå tar jeg meg litt mere tid, kikker meg litt mer rundt (Joachim)

Det er veldig avslappende! Det er veldig avslappende, det er en naturopplevelse, kanskje spesielt skigåing, også er det en trim...» (Joachim). Her ser vi at kombinasjonen av helse og friluftsliv, som Bentsen et al., (2009) påpeker.

Oda har brukt område i nesten tjue år og bruker det som de andre til rekreasjon; «Altså, det er jo mitt nærmeste, rekreasjonsområde ... så er jo et kjent, mitt område. Kanskje mer enn andre områder (i kommunen). Det er jo bakgården» (Oda). Hun har hatt mange fine opplevelser og snakker om fjellfølelsen hun får der oppe. Stillheten trekkes fram som et viktig aspekt.

... men jeg får jo veldig fjellfølelse hvis jeg, er på (Stedsnavn). Hvis jeg har, å, den kombinasjonen av havet og (Stedsnavn), innover og, så er jo ikke mye folk, det er jo få folk. Jeg føler jo at jeg er ute i naturen. Og det er klart at er det stille så er det veldig fint ... Altså, stillhet, altså det er jo klart, da hører man alt, er det stille så hører man alle småting ... Ja, eller det er en helt, en helt annen opplevelse når det er stille (Oda).

Oda kommer med mange oppfatninger, eller følelser, om alle disse tingene hun hører og får med seg; «Fugler og, bekker og (lang pause). Innsekter. Jeg hører gresset gro, eller jeg tror det. Sånne små sus» (Oda). Odas tanker og følelser i møte med naturen samsvarer godt med Hågvar & Berntsen (2001) og Thordsson (2003).

Jenny har brukt området aktivt i mange år. Hun har mange fine turer oppe i fjellet og trekker fram mange faktorer hun verdsetter.

Det er jo et altså det er et fint område sant for det, lett kupert og, det er vann og det er flott utsikt, du har liksom utsikt over, ja du skal ikke gå så langt før du kan se innover mot (lenger inn i landet) eller du har jo utsikt over (eller skjærgården) her sant, det er jo et veldig, fint område da. Også er det liksom fjellet, her tar vi jo av fjellet og av skogen og vi har sjøen og at du liksom har alt innenfor soveromsavstand, det er jo litt spesielt (Jenny).

Jonathan snakker om det aktuelle området og sier at han stort sett har løpt på den gamle veien som går opp dit. Han nevner at utsikten ned mot bygda og utover havet er veldig fin; « ... jeg liker å gå der så viktigere enn mange andre områder ... drar ikke å springer og går i så mange områder så det er jo, et av de viktigste områdene her for meg da. Det som jeg bruker mest» (Jonathan).

Eivind snakker om at han var en del oppe i området som liten gutt. Sanket sauer og hadde noen skiturer i påsken. Han har vært der oppe jevnt om somrene og jogget. Området betyr ikke noe spesielt for han, men han synes det er fint der oppe og snakker om noen plasser med god utsikt.

Nei, jeg vil ikke si at det er noe sånn, jeg liker meg jo godt der da. Selv om de har lagd veier der da, så er det mange plasser der som er veldig, fint, fasinerende hver gang man kommer. Par plasser som er, veldig, synes det er veldig fint da, kommer rundt og ser, veit ikke hvor kjent du er men ser over (lokalt vann) og ser en innover mot (andre områder et stykke unna), (skjærgården) og ned på (tettsteder ved kysten) og, det er et fantastisk syn, synes jeg er like fint hver gang (Eivind).

Anders har ikke så mye å si spesifikt om forholdet til dette område, men legger vekt på at han brukte det og fortsatt bruker det; «Nei jeg, bruker området. Jeg brukte området en av de få som brukte det før faktisk...» (Anders).

Ola forteller at han synes området er veldig fint men at han aldri har brukt det sånn veldig mye. Han nevner dette med å være fri.

Ja, jeg er, jeg har jo bodd her i (lokalområdet) i hele, hele livet da så, men det har ikke vært brukt så mye da. Da er det bare turer, gått til fjells, gjerne en søndag eller, ja (sukk) ja i fri, være fri (Ola).

Han legger vekt på de flotte fargene om høsten og at det er et fjellandskap.

Det er veldig flott, altså om høsten og, flott farger ... Det er veldig fint område egentlig, var, altså, kort avstand i fra hjemmet, til du var oppe på et fjell, selv om det ikke er høyt er det jo et fjellandskap, uten skog (Ola).

4.3.2 Oppsummering

Alle intervjupersonene i dette prosjektet har på en eller annen måte et forhold til det aktuelle området, men på ulik måte. Noen har sterkere følelser og minner knyttet til det, og man verdsetter ulike egenskaper. Dette stemmer overens med Vorkinn (2002). Det

som kjennetegner alle sammen er at de har brukt området, i større eller mindre grad, over en lengre tidsperiode.

De som har hatt sterkest tilknytting til området beskriver dette og bruker ordet «rekreasjon» (David, Håvard, Joachim og Oda). Dette er et ord de trekker fram uten at de får spørsmål om det. Hva de legger i ordet derimot er ikke like lett å vite da intervjupersonene ikke fikk oppfølgingsspørsmål.

Ifølge Rekreasjonsbegrepet (u.å.) betyr ordet rekreasjon hvile eller atspredelse. Det kan virke som at disse personene verdsatte området for det naturområdet det var og den stillheten den ga. Om ikke det var helt stille så var i hvert fall lydene naturlige. Om «hvile eller atspredelse» passer for dette prosjektets intervjupersoner er derimot usikkert. Det ligger kanskje mer i stillhet og opplevelse av inngrepsfri natur. Samtidig svarer Joachim på et direkte spørsmål om skillet går mellom rekreasjon og trening, at han ikke er helt sikker på det. Trening kan kanskje også være rekreasjon for han. Da er kanskje ikke hvile eller atspredelse lenger dekkende for dette begrepet. Det kan virke som at rekreasjonsbegrepet innbyr til ulik oppfatning, akkurat som friluftslivsbegrepet.

4.3.3 Syntet på område etter utbygging (endre overskrift?)

Det er i hovedsak tre personer som har brukt området mye mindre etter vindkraftutbyggingen. Dette er personer som har brukt området mye tidligere og over lang tid. Den personen som har brukt området lengst har også de sterkeste meningene mot utbyggingen og brukt område minst i etterkant.

David føler at hele området og naturen er ødelagt for hans del. Siden de startet å bygge ut vindkraftanlegget har han kun vært der oppe én gang. Det David legger hovedvekt på er at området ikke lenger egner seg til rekreasjon. I tillegg snakker han om lyden og bruker ordet støy.

Det er helt ødelagt! ... naturen er ødelagt ... jeg har jo gått der siden jeg var seks-sju år ... jeg har vel brukt det område i en femti-seksti år, området er helt ødelagt for, opplevelsene som jeg hadde når jeg gikk til fjells ... det ene er jo at terrenget er ødelagt, det krysser med, det er jo veier alle veier ... pluss at du har det med ekstrem støy i området ... det er en ekstrem lyd når du kommer i nærheten av vindmøllene altså, så er det veldig høyt støynivå, i hele parken også

... har ikke gått til fjells de siste to årene for at dette område er ødelagt for det som jeg vil kalle for, rekreasjon og nytes når du går til fjells (David).

David har ikke noe positivt å si om anlegget som er bygget. Han legger vekt på at de store anleggsveiene, planering av området og sprengstein som ligger ute i naturen ødelegger hele terrenget.

... så når du kommer, følger stien oppover også kommer disse veiene her så mister jeg helt retningsansen for da, jeg kjenner meg ikke igjen i terrenget altså, hele terrenget er, forandret, det er jo seks-sju meter brede veier og voldsomme, områder som er planert så. Hele terrengfølelsen er borte, altså terrenget blir totalt oppkappa ... terrenget er ødelagt en gang for alltid med at de, når de etablerte den vindparken ... jeg ser ikke en eneste positiv, med en sånn vindpark i et sånt område, det er kun negativt og det synet kommer jeg ikke til å endre på heller... (David).

Håvard har i likhet med David sluttet å bruke området. Håvard trekker spesielt fram vindturbinene som står og brøler der oppe. Det virker som han legger mest vekt på at det er lyden som ødelegger, mens David snakker litt mer om alle inngrepene i naturen.

... men, når det gjelder (området) så, er det blitt, jeg har slutta å gå i det område der, helt, vært der i cirka tretti år, men nå er det slutt på å gå der altså det, jeg ser ikke, ser ikke vitsen med å, hvis du skal oppsøke ro og fred og stillheten så er ikke det plassen lenger, så det er, egentlig en trist affære hele greiene her, for oss som bor her, og liker å gå ut i marka da (Håvard).

«Det kan godt hende jeg kommer til å gå turer der, men det er ikke interessant for å finne ro og fred og rekreasjon, med vindmøller som står og brøler der oppe, det er ikke interessant» (Håvard). Han har begynt å bruke områder som ligger utenfor vindkraftanlegget. Dette samsvarer med Teigland (2001) som snakker om en geografisk omlokaliseringseffekt. Det er i hovedsak to former for denne effekten. Den ene kalles ekstern omlokalisering. Personer som faller innenfor denne gruppa slutter å bruke det påvirka område og begynner å bruke helt andre geografiske områder. Den andre formen

er intern omlokalisering. Det vil si at man ikke slutter å bruke område etter utbygging men man bruker det/de delene av område som er berørt minst.

Joachim er på lik linje med de to overnevnte også negativ til utbyggingen. Han sier at den store forvandlingen er at det ikke lenger er stillhet, fredelig og de naturlige lydene i fjellet etter utbyggingen. Han synes det er et alt for stort inngrep i naturen og fremhever også lyden.

Nei, jeg synes det er et alt, det er et alt for stort inngrep i fjellet her, helt klart.. det forringer verdiene, av området som blir brukt som rekreasjon, det er helt klart ... det er jo visuelt, er jo en ting, de genererer ganske mye lyd, forbausende store områder vil jeg si (Joachim).

Joachim ser derimot en positiv ting med anleggsveiene, og det er muligheten for å gå på ski.

Hvis jeg skal se noe positivt, så må det være akkurat den bruken som jeg kan ha vintersdagen med ... så kan jeg gå på ski på de veiene når det er forholdsvis lite snø, lenge før du kan gå i terrenget så kan du bruke veiene til å gå på ski, så, det er jo en, en positiv side med det (Joachim).

Til tross for denne positive siden bruker han totalt sett området mye mindre nå enn før utbygginga; «Det har påvirket min motivasjon ja, helt klart. Jeg bruker det mye mindre» (Joachim). Han har begynt å bruke andre områder av fjellet (ekstern omlokalisering).

Men det har ført til det at jeg, går litt mer i andre områder som jeg, ikke gikk så mye i før. Så nå har jeg gått mer i den (andre deler av fjellet) der du, ikke er innenfor vindparken da (Joachim).

Til nå har det vært snakk om tre personer som er negative til utbyggingen og bruker området mindre enn før. I dette prosjektet er det også et par personer som bruker området like mye som før, men på samme tid er negative eller har negative syn på enkelte faktorer.

Jenny bruker ikke området noe mindre enn før, men hun er negativ til utbyggingen; «Det er ikke blitt sånn at jeg bruker det mindre, har ikke påvirket bruken på den måten» (Jenny) Endringen har blitt i hvor hun går; « ... den måten det har påvirket bruken på er jo det at det blir å gå mer langs veien der for stiene er på mange måter ødelagt, sant for veiene har ødelagt stiene mange plasser» (Jenny).

Til tross for utbyggingen så kan hun ikke gi seg med å gå i fjellet; « ... jeg var jo ikke for vindmøllene, men vindmøllene har kommet og det kan jeg, tenker `javel, de er kommet, det må jeg leve med resten av livet, jeg kan ikke slutte å gå i fjellet for det liksom (Jenny).

Jenny snakker om lyden og at den roen man gjerne oppsøker i naturen, den får man ikke lenger.

... men det er klart at det er mye mer støy der nå enn det var altså nå er det jo støy når du går i fjellet før var det jo stille, sant, nå hører du den jevne flyduren (mener duren fra vindturbinene) hele tida når du går der og det er jo stort sett alltid vind der så de, går jo stort sett alltid ... Det blir jo mer som, å gå langs veien sant ... når du nå går i fjellet, så må du forholde deg til vindmøllene som støyer hele tida, altså det er i utgangspunktet når du går ut for å være ute i naturen så går du jo kanskje for å, få en ro som ikke får ellers spesielt hvis du går i fjellet da og nå er ikke den der lenger, sant, den er jo borte den (Jenny).

Jenny ser på vindturbinene som fremmedelementer i naturen og at disse påvirker det visuelle negativt. For henne er fjellet ødelagt rent visuelt.

... ikke minst det visuelle sant at du må forholde deg til ... altså liksom overalt så du ser du jo de, og de er jo et fremmedelement sånn som jeg ser det ... det ødelegger enormt visuelt og kanskje mest egentlig når du ser det nedenfra bygda for da ser det jo helt, når du er der oppe så er de, kan de kanskje være, hva skal jeg si litt sånn majestetiske de største av disse her for de er jo enorme! ... ødelegger jo den visuelle opplevelsen av å gå i fjellet og sant så, fjellet er jo på en måte, ødelagt rent sånt visuelt sett, for meg da (Jenny).

Som vi ser legger Jenny vekt på at opplevelsen ikke blir den samme grunnet støyen fra vindturbinene og at det visuelle som er ødelagt. Dette samsvarer med Teigland (2001) som snakker om endret opplevelseskvalitet. Personer slutter ikke å bruke området og kan fortsatt bruke det like mye, men opplevelsen er ikke den samme lenger.

Til tross for sine nevnte synspunkter vil hun fortsatt bruke området for å komme seg ut og holde seg i form; «Jeg bruker det jo for det, fordi, altså jeg er nødt til å, jeg vil jo holde meg i form sant jeg vil komme meg ut, så da må det liksom, jaja, du må forholde deg til virkeligheten...» (Jenny).

Mot slutten av intervjuet da praten gikk løst, kom det fram at disse vindturbinene for Jenny faktisk er grusomme. Hun har tilknytning til lokalsamfunnet fra før men har ikke bodd der hele tiden. Jenny tror ikke hun ville bosatt seg her nå etter utbygginga.

... heldigvis! så bor jeg sånn at jeg ikke ser de, sant, men det er hver morgen når jeg svinger oppe der så er det første som møter meg, rett i fleisen, er de greiene der så det er (fnysrer) er litt sånn altså 'oh' ... altså livskvaliteten, altså det er jo ikke sånn at du ligger ned og depper, nå er jo ikke jeg noe deppemenneske heller men, det er på en måte en forringelse av livskvaliteten tenker jeg å få noe sånt så nærme, når en ikke liker det, for de som liker det så er det jo klart de, har jo ingen sånne opplevelser sant men, når en synes det er så grusomt som jeg synes, så, så vil jeg si ja, jeg tror ikke jeg hadde bosatt meg her, jeg hadde bosatt meg på (nabo kommunen) det er jeg ganske sikker på (Jenny).

Jonathan føler ikke at utbygginga har påvirket bruken hans nevneverdig; «Nei, jeg bruker det akkurat sånn som før» (Jonathan). Han sier at det ikke lenger er så urørt som før, men at utbyggingen ble som forventa og at det ikke plager han.

... det er jo klart at, at man føler ikke så, man er ikke så mye ute i et utmarksområde som du var før sant, eller fred, altså. Du går over, går etter en gammel (sti) og krysser en vei som er lagt med moderne maskiner og du ser alle disse veiene, så, så føler du at du er i et område som ikke er urørt ... Nei, altså jeg, det har vel, blitt noe sånn som jeg forventet da, jeg springer opp og ser på de vindmøllene og følger litt med på dem, og litt interessant og ikke for plagsomt,

det ble omtrent sånn som jeg hadde forventet ... jeg kan bruke området omtrent som før sant, litt for det at jeg har jo, springet stort sett på veien, jeg er ikke en av de som har gått mest ute i stiene» (Jonathan).

Jonathan trekker derimot fram hvordan to vindturbiner invaderer det område det står i og skjønner at andre personer kan reagere på disse.

... derfor jeg ser på de to møllene som står borte, veldig fint borte ved vannet der, et lite vann, da blir de vindmøllene veldig, invaderer det område veldig, og jeg kan forstå at folk synes at vindmøllene invaderer området sant, som de har gått på en gammel sti og sett på ting også plutselig så, så snubler de over en svær vei og en mølle (Jonathan).

Det kan virke som at det er typen aktivitet og syn som gjør at Jonathan ikke føler at utbyggingen har påvirket hans bruk nevneverdig. Men han snakker om at det ikke er like mye utmarksområde som før, eller fred. Han skjønner at folk kan reagere på det når store veier og vindturbiner dukker opp. Jonathan har derimot noen negative bemerkninger, blant annet om disse to vindturbinene han henviser til. Disse blir tatt opp seinere.

Ola bruker området mer nå enn han gjorde før grunnet anleggsveiene, som gjør at han kan sykle og mosjonere her i stedet for på hovedveiene.

Nei veiene er jo kjempegreier for da, går an å sykle der oppe istedenfor... Jeg er mer der oppe nå enn før da, men nå bruker jeg det som mosjons, sammenheng. Tidligere sykla vi jo rundt på hovedveiene her da men, fått de veiene opp over der så er det jo, lite trafikk, og det er en fordel ... Vi på sykkel er veldig utsatt, for disse bilene som, og da er det veldig greit å sykle der oppe (Ola).

Samtidig snakker han om at området var veldig fint før utbyggingen og at det nå er mer et industriområde for han.

... nå er det jo stykket opp i noen vindmøller og masse med veier så, nå må du gå andre plasser for å få den opplevelsen tror jeg av et fjellområde nå er det veier og, (sukker) ja industriområde hele greia! ... hvis jeg skal ha meg en fjelltur så

bruker jo veien opp da men da går jeg gjerne sør for dette, for det er jo fjell igjen så du slipper, så du kan gå i stier og fortsette i, fjellvandring altså ... hvis det er snakk om fjellturer eller, friluftsliv ...

Ola forklarer at han må gå andre steder for å få den opplevelsen som han fikk før. Fjellturer og friluftsliv har han byttet til andre områder. Her ser vi både ekstern omlokalisering og økt bruk av område på samme tid (Teigland, 2001). Til tross for at Ola har byttet område, så sier han at det går helt greit, siden han har andre områder å gå i. Så spørsmålet er hvor negativ utbyggingen egentlig er for han?

... det er jo ikke noe lenger for meg å gå noen annen plass en akkurat der borte hvor jeg gikk tidligere gjerne så, spiller ingen rolle for meg, har fremdeles områder å gå i ... det har ikke påvirket noe annet enn, gå andre plasser jeg ikke har godt før, helt greit (Ola).

Oda har som Ola begynt å bruke området mer nå enn før. Hovedårsaken er de nye anleggsveiene. De kan brukes i alt slags vær og får en bedre snøsåle enn terrenget.

Jeg bruker fjellet mer, enn jeg brukte før, på grunn av at jeg bruker det mer i all slags vær ... høsten og vinteren, så, var det jo mer sånn lysavhengig, og hvis det var veldig vått, så valgte jeg, ja, jeg går mer nå enn jeg gjorde før. Også går det an å gå på ski fortere, sånn som på lørdag når jeg traff deg da, så hadde vi ikke gått på ski der i terrenget, for da hadde det ikke vært nok snøsåle, til å kunne gå (Oda).

Oda snakker om at hun ikke vil bruke området noe mindre fordi om det har blitt vindmøller der oppe.

Jeg vet ikke, altså dette er det nærmeste området så har vel alltid tenkt at jeg skal gå der, vindmøller eller ikke ... jeg går nok her fordi det er nærme, ikke sånn at jeg velger å gå andre steder fordi jeg kan høre det, der oppe.. (Oda).

Hun påpeker at det kan være irriterende å gå på tur med lyden fra turbinene. Men turbinene er også fascinerende.

... men det kan jo selvfølgelig irritere meg når det er sol og fint vær også, også er det akkurat den vinden som er der oppe ... irriterer meg når jeg sitter på en topp så hadde det jo ikke gjort meg noe om det var helt stille ... (Oda).

I dette prosjektet er det i hovedsak to personer som utelukkende er positive til utbyggingen. De bruker området mer enn før og det kommer fram at området fortsatt er fint og at flere nå kan bruke det; «Nja, at jeg er positiv til det siden jeg kan springe treningsturene mine der (ler)» (Eivind).

Nei, i forhold til før så er det jo mange ganger så mye (ler lett) ja, jeg brukte jo en del den gamle veien som gikk opp til Svartevatnet da ... men område, andre områder er, veldig sjelden jeg brukte og (14:52-14:54).. to ganger i året, før det der kom (Eivind).

Han har også litt interesse av vindkraftutbyggingen, som har gjort at han har vært der oppe mye og fulgt med på det som har skjedd.

... Kan jo si har jo litt med å se på utvikling og sånne ting, og det har jo endra seg før var det jo sånn det alltid har vært, nå har det jo vært forandringer hver gang du går opp, så, litt vitenskap, som har gjort at jeg har vært mye oppe, jeg har villet følge med på det nye som skjer (Eivind)

Eivinds syn på naturen er ikke blitt noe endret og han forklarer at han kan nyte det like mye nå som før. Han synes området fortsatt gir han en god opplevelse og utsikt.

Nei egentlig ikke, jeg var litt skeptisk til, til veier selv om jeg ikke var noen sånn `nei mann` så, var litt skeptisk til alle veiene som kom, til å skjemme ut, men det synes jeg de har fått fint til, og naturen synes jeg, kan nyte like mye nå, selv om det er noen vindmøller innimellom så har vi den samme utsikten, også opplevelsen. Svette og slite kan du gjøre akkurat som før (Eivind).

Anders er som Eivind positiv til utbyggingen og sier at han bruker området mer nå enn han gjorde før. Han sier også at han var en av de få som gjorde det før; «Jeg brukte området, en av de få som brukte det før faktisk, og bruker det ennå! mer nå, kjenner jeg» (Anders). Anleggsveiene bruker han til sykling og for å ta med folk opp. Han

legger mest vekt på at vindkraftanlegget har åpnet muligheter for andre brukergrupper, flere varierte aktiviteter og at flere kommer seg til fjells.

Sykler der for jeg har terrengsykkel og er veldig fin mulighet for sykkelmosjon ... Det har vel ikke, påvirket på noen annen måte enn at jeg bruker, det andre som vanlig og jeg er der oppe også, som før antagelig mer en før for det at, tar med meg en del, folk på besøk så er de interessert i å komme opp der (Anders).

Anders snakker om at det har blitt en annen opplevelse. Men det er måten man stiller seg til det som har noe å si.

Kan jo si at det, det er blitt en litt annen måte å bruke den der naturen på, sånn at det, kan jo si tidligere så var det et veldig urørt, helt urørt område med, lyng og brake og vondt og ta seg fram og et par turstier igjennom. Men nå kommer du mer ut i hele terrenget og kan også ... gå ut der ifra veien, og bruke naturen rundt omkring men, men, det det er en annen måte å oppleve, friluft på, det er klart det (Anders).

4.3.4 Oppsummering

Dahle (2002) snakker om tre ulike gleder vi får av friluftsliv. Natur, felles- og bevegelsesglede. Til tross for at det i dagens er et økt fokus på effekter for individ og samfunnet generelt ved å drive friluftsliv, er det først og fremst egenverdien som er drivkraften. Gjennom intervjuene som er foretatt viser det seg at alle personene bruker og / eller brukte området på grunn av en indre drivkraft. Dette er voksne mennesker som velger sine aktiviteter ut i fra hva de har lyst til å gjøre. Valg av aktiviteter og hvilken opplevelse man er på jakt etter varierer derimot mye. Dette stemmer med Dahle (2002) som snakker om at man bedriver friluftsliv av glede og lyst.

Det skillet som viser seg tydeligst i dette prosjektet er mellom de som på den ene siden vil være ute for å trimme, trene eller vedlikeholde helsa, og på den andre siden de som er ute for å tenke, se på naturen, ta bilder og liknende. Selvfølgelig er det også en blanding av disse faktorene, det er ikke enten eller.

Teigland (1994; 2001) beskriver hvordan friluftslivutøvere i Norge reagerer på inngrep i naturen. I hovedsak er det hvordan tekniske inngrep i naturen fører til at man ikke lenger har et inntrykk av det uberørte. De personene som er mest «inngrepsfølsomme» flytter fritidsbruken til mer urørte naturområder ved kraftutbygging og naturinngrep. De personene som ikke er like «kravstore» til naturkvalitet eller er mindre følsomme for inngrepene tar i bruk områdene.

Ordet «støy» blir brukt av et par intervjupersoner. David og Jenny bruker ordet flere ganger, og da som noe negativt. Tre andre personer bruker ikke direkte ordet støy, men trekker fram «lyden». Joachim er overrasket over hvor mye lyd turbinene genererer (det virker som dette er negativt). Håvard framhever at vindturbinene «brøler». Oda sier at lyden kan være en negativ faktor. Noen ser altså på lyden som støy, mens andre personer i prosjektet ikke reagerer på den. Så hva er egentlig støy?

Støy kan ses på som en uønsket lyd. Disse ulike lydene oppfattes som plagsomme over kort eller lengre tid (Støy u.å.). Faarlund (1992) snakker om lyd og støy, som det er definert i fysikken og fra Statens Forurensningstilsyn (nå Klima- og forurensningsdirektoratet). Lyd i forhold til friluftsliv som «naturlig lyd» omfatter mer enn kvantitativ registrering. Naturlyd hører hjemme i naturen. Dermed blir mekanistisk lyd, til tross for at vi kan øve på tåle den, en fremmed (u)lyd. Jo mer fortrolig vi er med naturen, jo mer fremmed blir denne lyden. I tillegg spiller også andre sanseintrykk inn, som i dette prosjektet kan linkes opp mot synsintrykket av vindturbinene. Når det kommer til stillhet mener Faarlund (1992) at dette ikke bare er fravær av målbar støy. Et lite innslag av naturlyder må tåles, men det må være i fri natur. Det kan virke som at flere intervjupersoner opplever stillhet i naturen til tross for vindsus eller lyd fra bekker og liknende. De naturlige lydene er der, men disse inngår i stillheten. Lyden fra en vindturbin derimot er ikke naturlig og oppfattes som svært forstyrrende, til tross for at det ikke nødvendigvis kan måles fysisk høyt.

I dette prosjektet kan ikke resultatene konkludere med at det er de mest inngrepsfølsomme personene som er mest negative, eller om de som er positive er mindre kravstore (Teigland, 1994; 2001). Resultatene viser imidlertid at vindkraftutbygginga både reduserer og øker attraktiviteten av det berørte området for flere av intervjupersonene. Anleggsveiene åpner for nye aktiviteter og lettere tilkomst

samtidig som de ødelegger opplevelsen for flere. Vindturbinene er for noen forstyrrende både visuelt og lydmessig, mens andre synes de er spennende og interessante.

I dette prosjektet viser det seg at de som har brukt område lengst har mest imot inngrepet. Dette er personer som har brukt området i veldig mange år, og i hovedsak til rekreasjon. De bruker området mye mindre eller har sluttet å bruke det.

Vi ser at noen fortsatt bruker området like mye, mindre eller mer, enn de gjorde før. Uansett bruken opplever flere at området har endret kvalitet og at opplevelsen ikke er den samme som før utbyggingen. Dette er både negativt og positivt ladet. Opplevelseskvaliteten er endret (Teigland, 2001).

Resultatene i dette prosjektet viser også at noen intervjupersoner har byttet type aktivitet i område. Noen bruker området nå til sykling på grunn av anleggsveiene. Tidligere brukte de området til å gå på tur. Vi kan se at de har byttet type aktivitet i område. Teigland (2001) definerer dette som substitusjon.

Teigland (1994) snakker om hvordan tidligere brukere av områder som blir påvirket av kraftutbygging i Norge foretar en omfordeling i tid. Disse personene oppsøker -og bruker det samme område som før med de samme aktivitetene, men til andre tidspunkt. I hovedsak er dette når naturtilstanden er minst berørt av naturinngrepene. Mitt prosjekt har ikke noen resultater som peker mot akkurat dette.

En faktor som har blitt nevnt av et par intervjupersoner er at den nye anleggsveien har ført til eller vil føre til bedre tilgjengelighet for personer som ikke har kunnet bruke området før. Det nevnes blant annet at eldre personer, personer med barnevogn og funksjonshemmede nå får muligheten til å komme opp på fjellet. Om det er en økning i bruk av område fra disse brukergruppene har prosjektet ingen resultater på.

4.4 Andre faktorer som kan påvirke opplevelsen av området etter utbygging?

4.4.1 Intervjupersonenes oppfattelse

Det nevnes noen faktorer som er med på å påvirke opplevelsen til enkelte av personene. Disse kommer fram uten at de får direkte spørsmål om disse faktorene, men trekker de fram selv.

Oda snakker om en faktor som påvirker hennes glede av å bruke område etter utbygging, og det er faren for iskast. Hun føler seg ikke trygg i området og er usikker på om hun kommer til å bruke område hvis hun er redd for at forholdene ligger til rette for iskast.

Altså, jeg veit jo at en ting som, som påvirker min glede av å gå der oppe, og det er det at jeg er veldig, altså, jeg, har jeg den rett over hodet mitt (vindturbinen) så kjenner jeg at det litt sånn, liker ikke å gå rett under og i hvert fall ikke når det står sånne varselskilt «ved ising og null grader» og sånt så. Og den hadde jeg nok ikke tenkt på før den kom! at det var noe fare i forbindelse med ising. Og gå å lure på når skal jeg begynne å bli litt obs ... altså vil jeg da velge å gå der hvor de ikke er, når jeg er redd for dem ... (Oda).

David snakker også om faren med iskast i området. Han sier at det ble tatt med i betraktningen da de planla vindkraftanlegget og vurdert til «lite sannsynlig». Men hvis uhellet først er ute kan det gå ille.

... og da var det to av disse tingene her, (punkt) fem og seks som er iskasting, og det ligger helt oppunder rød sone, de er jo vurdert som lite sannsynlig da men det er jo, konsekvensen er jo katastrofal sånn at, det å gå inn i området på vinterstid innebærer en stor risk, og det står med veldig små bokstaver at det er en fare for iskasting. Nå har ikke jeg vært oppe og sett om vinteren om de har skilt der, men på en del parker så, så gjerder de inn, du veit denne er jo så stor at det går ikke an å gjøre det, her kan du jo gå inn i område alle veier, så.. (David).

Byggleder bekrefter at det står varselskilt i området, med varsel om fare for iskast. Undertegnede spurte ikke om antall skilt, men fikk bekreftet at den / de sto plassert ute hele året (Byggleder, telefon, 26.mai, 2014).

David kommer også inn på et annet tema som omhandler **anleggsveiene**. Det er private veier med fartsbegrensning, noe mange ikke er klar over. For de som går tur på veiene er det litt skummelt hvis syklister kommer nedover i 80-90 kilometer i timen.

Det var jo en gjeng som var å trente der oppe da, men det de ikke var klar over var at fartsgrensa på 40 km i timen, og nedover var de sikkert oppe i 80-90, så det er faktisk en fartsbegrensning ... så er det, en viss risiko selvfølgelig hvis folk går der som syklene kommer i en ekstrem fart ... veiene er jo ikke definert som turveier, det er jo privat tilkomstvei til parken (David).

Daglig leder i vindkraftselskapet bekreftet at det er fartsbegrensning på anleggsveiene. Dette gjelder i hovedsak for de ansatte siden det er en privat vei. Det står beskrevet i HMS dokumentet deres. Det er ikke satt opp noen skilt som sier noe om fartsbegrensningen. Personer som bruker veiene til eksempelvis sykling, som David nevnte, vil ikke få denne informasjonen (Daglig leder, telefon, 26.mai, 2014).

Et annet tema som dukker opp under intervjuene er hvordan noen føler seg lurt av utbyggingen eller utbyggerne.

Oda snakker om hvordan hun hadde innstilt seg på hvordan vindkraftanlegget skulle bli og at dette var greit for henne. Hun føler seg derfor lurt og irriterer seg grønn over at spillereglene ikke blir fulgt, siden vindkraftanlegget blir større en først avtalt og det plutselig dukker opp flere vindturbiner som ikke engang er på kartet over anlegget.

... når det var snakk om den der vindmølleparken så innstilte man seg på at den skulle være sånn ... Plutselig så kom det to stykker (vindturbiner) der borte, sånn helt sånn idiotisk, med en lang, lang vei bort i, utenfor det området som vi hadde innstilt oss på ... Kjente jeg liksom på at det irriterer meg grønt, for det var en grense, også skulle den gå dit, også resten skulle det ikke være ... Og da kjente jeg meg at jeg følte meg lurt. Fordi jeg hadde vært positiv for det var en

begrensing også kom det noen å gjorde noe annet enn det jeg egentlig hadde vært positiv, som jeg trodde var spillereglene, at de «ja det er greit, jeg skal leve med det, men ikke kom å tull med meg, ikke lur meg». For de to der borte føler jeg meg litt lurt over (Oda).

Hun er redd for at det skal komme opp flere vindturbiner i mellom de som allerede er der fra før innenfor område.

Også er det jo helt idiotisk, for at jeg stoler ikke helt da på (ler) at det kan komme noen (turbiner) imellom, for jeg synes jo, jeg tenker jo det at, det skal være et område, vi må ikke utvide. (Oda).

Jonathan reagerer som **Oda** på hvordan vindkraftområdet har blitt større en først planlagt og han får en dårlig troverdighet til utbyggingsprosessen og utbyggere. Han snakker mye om hvordan det på forhånd var avtalt et bestemt område. På den ene siden av veien skulle vindkraftanlegget ligge og på den andre siden skulle det ikke være noe. På den måten kunne folk velge om de ville være inne eller utenfor anlegget.

... Men så plasserte de noen møller, på sørsiden som ikke burde være der, det er det som er problemet med du skal styrke slike prosesser ... Altså den der, det er så viktig at folk har grenser slik at folk får tillit til at det ikke, det er de som sier at snart er det vindmøller over hele fjellet, de får på en måte litt rett, når man har solgt inn et område også siger det ut over. Så det å ha grenser, ok vi har satt av et areal til vindpark, også holder vi oss innenfor det, det er viktig i forhold til tillit og respekt for de som ikke vil ha for mye av det (Jonathan).

Jonathan forklarer at det er snakk om en fortetting, altså flere vindturbiner innenfor området. I tillegg tror han at ved å sette opp noen vindturbiner utenfor det planlagte området vil det være lettere å få sette opp flere. Han reagerer negativt på dette.

Nå skal de fortette enda mer, det er bygd ut, men det er snakk om fortetting her oppe, at de skal ha flere møller inn der i parken. Klart, det kan jo være nyttig å fortette et område men da blir jo kanskje enda mektigere inntrykk men så har du de møllene som var plassert i sør, virker som en, får litt mistanke om at det er for

å kunne, okai, vi har allerede satt opp noen møller der så det er ikke så farlig om vi tar noen møller til sant. Den der utglidningen er forferdelig trasig, og jeg synes altså disse rammene, grensene er så viktige, at utbyggere har respekt for (Jonathan).

Han er ikke imot vindkraft og sa tidligere i intervjuet at han skjønnte hvorfor de bygde et anlegg der de gjorde. Men denne brekkstangpolitikken, som han kaller det for, er dårlig ovenfor folk som føler på dette som en belastning.

Det er viktig at det kommer noe godt ut av det også er det viktig at, at okai vi har satt av et område til vindkraft, og okai dermed skjønner vi at det er en belastning for folk, men da må en ikke tenke at, okai, da må man ikke akseptere at en utvider dette her uten videre at en bruker sånn brekkstangpolitikk når man har fått det så kan man ta litt til og litt til sant altså da, de, det er lite respekt for de som har jobba med å sette grenser, for det skal være grenser for en vindpark (Jonathan).

Konsesjonsprosessen er lang og det vil i mange tilfeller bli gjort endringer underveis, som endring av planområdet og antall vindturbiner. I dette aktuelle område er det flere vindturbiner etter utbygging enn blant annet «tiltaksplanene» omfattet i den tidlige fasen. Byggleder forklarer dette med at man får en konsesjon som tilsvarer en viss mengde MW. Per dags dato er det ikke den installerte effekten i området oppe på det nivået. Det vil si at innenfor vindkraftanleggets «fysiske grenser» vil det kunne bygges ut flere vindturbiner, altså en fortetting (Byggleder, telefon, 26.mai, 2014).

Det er mange spørsmål som kan diskuteres. Er informasjonen bra nok fra utbygger og myndigheter, må folk selv sette seg inn i prosessen og liknende. Dette faller utenfor dette prosjektets rammer å svare på, men det som viser seg i denne studien er at minst to intervjupersoner reagerer på ny plassering og antall turbiner. Det påvirker i hvert fall oppfattelsen og mulig opplevelse av området.

4.4.2 Sammendrag: Hvordan er omfang, mønster og opplevelse påvirket?

Forholdet til det aktuelle området og synet på utbyggingen er også ganske komplekst. Her er funnene forsøkt oppsummert i en tabell, for å vise hvordan intervjupersonene er påvirket av vindkraftutbyggingen.

Tabell 4:

Navn	Bruk før utbygging	Syn/bruk etter utbygging	Kommentar
David	Brukt område i femti-seksti år. Viktigste område for han. Brukt ukentlig.	Har bare vært der oppe én gang fordi noen i familien ville se. Har helt sluttet å bruke område.	Ser ingen positive sider ved utbygginga og kommer ikke til å bruke det.
Håvard	Brukt område i tretti år. Rekreasjonsområde.	Bruker ikke området noe mer.	Kan hende han kommer til å bruke område litt etterhvert, men ser ingen grunn til det når man skal oppsøke fred, stillhet og ro.
Joachim	Har brukt området i ca 25 år til rekreasjon og turer.	Bruker området mye mindre enn før. Eneste positive er skiligheter på veiene.	Synes det er et alt for stort inngrep i naturen.
Jenny	Brukt område en god del før.	Bruker området like mye som før, men går mer på anleggsveiene enn stiene.	Er generelt negativ til utbygginga. Bruker området mer til trim nå.
Ola	Har ikke brukt område så mye før.	Bruker området mer til sykling men har flyttet friluftslivbruken sin til andre områder.	Bruker området til mosjon. Ser på det som et industriområde og har derfor valgt å gå turer andre plasser.
Jonathan	Nærmeste område. Brukt til å løpe på den gamle grusveien. Brukt område en god del.	Bruker området omtrent som før. Har blitt sånn som han så for seg at det kunne bli.	Reagerer negativt på utbyggingsprosessen og utbyggere. Føler det er lurert med utvidelse av vindkraftanlegget.
Oda	Nærmeste turområde. Brukt i nesten tjue år.	Bruker området litt mer nå. Lettere å bruke i all slags vær grunnet veiene. Tenker å begynne å sykle.	Reagere negativt på lyden (noen ganger), utbyggingsprosessen og faren for iskast. Føler seg litt lurt.
Eivind	Brukt område en del før, helt fra han var liten.	Bruker området en god del mer nå. Bruker anleggsveiene til å løpe og trene.	Positiv til utbygging. Klarer fortsatt å nyte utsikten og naturen.
Anders	Brukte område før	Bruker område mer nå	Positiv til utbygging. Flere som kan bruke området.

Ut i fra resultatene av intervjuene har man på den ene siden de som er veldig imot utbyggingen og føler at dette påvirker dem negativt og svært negativt (David, Håvard, Joachim og Jenny).

Det er tre personer som både ser positive og negative aspekter. Disse bruker området like mye -eller mer enn før. Disse tre personene som både har positive og negative syn

havner innenfor den negative kolonnen grunnet de negative faktorene de nevner (Jonathan, Oda og Ola). På den andre siden er det et par stykker som ser på utbyggingen utelukkende som noe positivt (Eivind og Anders).

Resultatene i dette prosjektet viser at det i hvert fall er to personer (Jonathan og Oda) som reagerer på endringer fra opprinnelig plan i konsesjonsprosessen. Disse føler seg «lurt» og dette påvirker muligens opplevelsen av området. De har ikke noe i mot vindkraft som energikilde. Dette samsvarer med Wolsink (2000) som snakker om hvordan folk som i utgangspunktet er positive til selve vindkrafttiltaket, blir negative til utbyggingen og utbyggerne. Folk føler at beslutninger blir tatt over hodet på dem, ofte av personer som ikke bor eller har et forhold til området. Khan (2003) og Birnie, Osman, Leadbeater & Smith (1999) legger vekt på hvordan vindkraftanlegg blir planlagt og bygget. For å få større lokal aksept for et anlegg må prosessen være åpen og inkluderende. Flere av studiene som er gjort om kraftinstallasjoner sier at jo flere aktører som blir hørt i en dialogprosess jo mindre blir konfliktnivået. Tegou, Polatidis & Haralambopoulos (2010) bruker et analytisk rammeverktøy kalt *Geographic Information Systems* (GIS). Dette verktøyet ser på lovgivning, tekniske begrensninger samt sosiale, økonomiske -og miljømessige variabler (Geografisk informasjonssystem, u.å.). Ved å se på disse faktorene vil man kunne finne ut hvor det er hensiktsmessig å bygge et vindkraftanlegg.

Tangeland & Aas (2010) snakker om hvordan man kan dele inn i to hovedgrupper når det gjelder atferdsmessige virkninger i et område som er påvirket av kraftutbygging. Den ene gruppa er de som har brukt område før utbygging, eksisterende brukere (tidligere brukere) og potensielle brukere. Dette prosjektet tar kun for seg eksisterende brukere (tidligere brukere). Eksisterende brukere kan reagere negativt eller ha ingen reaksjon. De som ikke har noen reaksjon endrer heller ikke noen atferd og bruker fortsatt område som før. Dette samsvarer ikke helt med funnene i dette prosjektet: Jonathan bruker området som før, men har både positive og negative synspunkter. Jenny bruker området mer enn før, men har flere negative synspunkter. Ola synes veiene er kjempefine til sykling, men har flyttet sitt tradisjonelle friluftsliv til urørte områder.

Tangeland & Aas (2010) beskriver hvordan de som reagerer negativt på utbyggingen kan ha to mulig utfall. Enten endret atferd eller ingen endring i atferd. Hvis man ikke

har noen endring i atferd vil man bruke område som før. Av de som endrer atferd vil det være fem mulige utfall. Dette samsvarer med funnene i dette prosjektet.

1. Har sluttet å bruke område på grunn av de negative effektene.
2. Har redusert bruken av område på grunn av de negative effektene og forventning om redusert opplevelseskvalitet.
3. Bruker andre deler av område som ikke er like mye berørt av inngrepet.
4. Bruker området men til andre aktiviteter. De nye anleggsveiene åpner for blant annet sykkel og skimulighet.
5. Bruker område oftere enn før. De nye anleggsveiene åpner for nye aktiviteter og lettere atkomst.

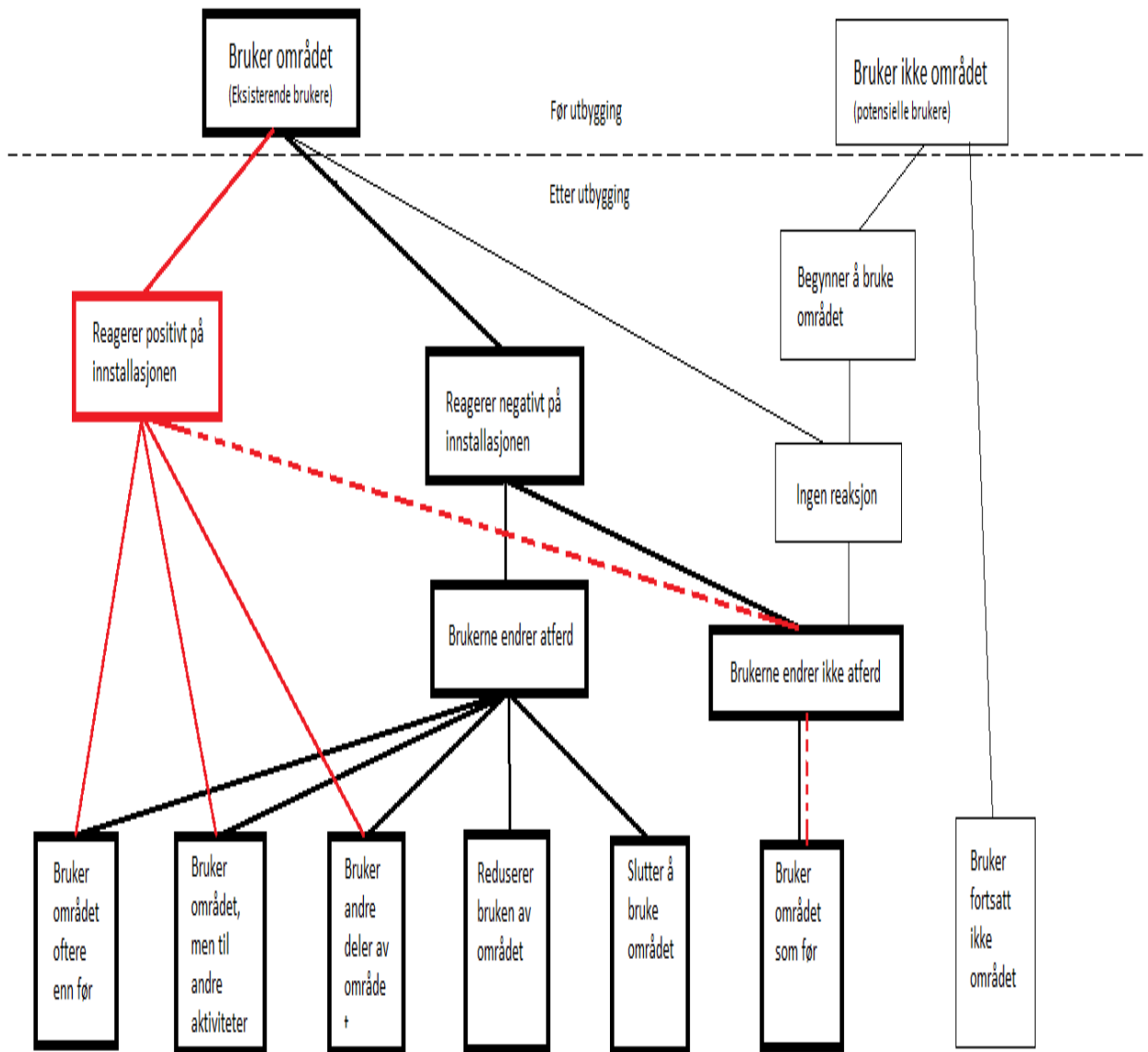
Undertegnede har laget en figur på bakgrunn av funnene i denne studien. Figuren er basert på modellen til Tangeland & Aas (2009). Det er i hovedsak blitt gjort 3 større endringer fra Tangeland & Aas (2010) sin modell:

1. Det har blitt tilføyd en egen «boks» som viser de som «reagerer positivt på installasjonen», siden dette forekommer i dette prosjektet. Dette er uthevet i rød farge med tykkere linjer.
2. De «boksene» som samsvarer med Tangeland & Aas (2010), er uthevet i svart farge med tykkere linjer.
3. De «boksene» som ikke samsvarer med Tangeland & Aas (2010), har tynnere linjer i sort.

For de personene som reagerer positivt, viser denne studien at de bruker området mer. En av personene har i hvert fall endret på bruken sin i området. De benytter seg av de nye anleggsveiene som gjør at aktiviteten også skjer i nye deler av området.

Det vil nok også være personer som er positive til vindkraftanlegget som «bruker området som før». For eksempel er spørsmålet om Jonathan kunne havnet under den positive gruppa siden han bruker området som før grunnet den gamle veien. Derfor er det påført en rød stiplet linje fra «reagerer positivt på installasjon» via «bruker endrer ikke atferd» til «bruker området som før».

I dette prosjektet har alle intervjupersonene meninger som på en eller annen måte belyser positive eller negative sider ved utbyggingen. Derfor blir det feil å plassere de innenfor boksen «ingen reaksjon».

Figur 2: Mulige konsekvenser av en utbygging utarbeidet fra Tangeland & Aas (2010). Basert på Helland & Biørnstad (2009), Aas, Museth & Tangeland (2006).

5. Avslutning / konklusjon

De resultatene som har kommet frem i denne studien viser at det reageres negativt og positivt på vindkraftutbygging i et naturområde. Det avhengig av type friluftsliv som utøves samt oppfatning og bruk av naturen. Det ser ut som de fleste intervjupersonene er positive til vindkraft som energikilde, men flere reagerer negativt når vindkraftanlegget bygges ut i deres friluftslivsområde. Det dukker opp flere faktorer som påvirker opplevelse, syn og bruk av området.

I hovedsak er den største reaksjonen på utbyggingen hvordan det har påvirket et tidligere urørt naturområde brukt til rekreasjons, for opplevelse av natur, dyreliv, stillhet og naturlige lyder. Flere oppfatter lyden fra vindturbinene som støy, mens andre sier de ikke legger merke til det på samme måte. Noen reagerer på vindturbinene som et ødeleggende fremmedelement i naturen mens andre igjen synes det er litt spennende. De som reagerer på naturinngrepene fremhever at det ikke bare er i -og rundt hver enkelt vindturbin naturen er ødelagt. De flere kilometer lange veiene som strekker seg over fjellet, ødelegger like mye, om ikke mer. Veiene blir imidlertid også trukket fram som den mest positive siden for utøvelse av annen type friluftsliv, nemlig sykling og skigåing. Dette understreker funnene i studien som viser hvor stort og bredt friluftslivbegrepet er.

Det er flere faktorer som medfører begrensninger i denne studien, med tanke på type metode(r) for datainnsamling, et lite utvalg personer, liten aldersforskjell, og den faktoren at det kun er innsamlet data fra et område i Norge med vindkraftutbygging, gjør dette til en liten studie. For å få en bedre oversikt over hvilke virkninger vindkraftutbygging har på friluftsliv nasjonalt, trengs flere studier. Studier som går mer i dybden (in-depth) kan utforske utvalget av synspunkter og erfaringer. Når disse variablene er klarere kan «survey» studier gjennomføres for å kvantifisere funnene. Det bør gjennomføres intervjuer både før, under -og etter utbygging. Helst med flere års mellomrom (kanskje så mye som 10 år). Det bør gjennomføres datainnsamling på forskjellige årstider og i forskjellige områder, påvirket av utbygging. Det er viktig fordi friluftslivet varierer og endres med årstidene. Noen former for friluftsliv er bare tilgjengelig i enkelte deler av året, og noen steder få dager, som i denne studien.

Årstidene påvirker hvem man får intervjuet og hvilke tanker intervjupersonene sitter med, spesielt med helt nye erfaringer og opplevelser.

De nevnte begrensningene som er i denne studien, gjør at resultatene ikke kan generaliseres til andre populasjoner eller områder. Imidlertid gir studien en ny innsikt for de som ønsker å forstå hvilke konsekvenser vindkraftutbygging har på enkeltmennesker, de som ønsker å forstå begrepet friluftsliv, spesielt knyttet opp i mot vindkraft og til slutt de som ønsker å forstå på hvilken måte folk verdsetter natur- og nærområder.

Som denne studien viser er de fleste positive til vindkraft generelt, men etter som utbyggingen skjer i deres friluftslivsområde kan synspunktene endre seg. Årsakene er mange (For eksempel NIMBY, forhold til utbygger, utvidelse av anlegget, kommunikasjon, medbestemmelse i prosessen). Derfor er det viktig å presisere at man må se på flere faktorer samtidig. Disse eksemplene som nettopp ble vist er bare toppen av isfjellet.

Friluftsliv er viktig i den norske kulturen og i folks hverdag. Det understreker viktigheten om at virkninger på friluftsliv må tas i betraktning når endringer i naturområder for friluftsliv er planlagt (som ved vindkraftutbygging). Lokale friluftslivorganisasjoner og lokalsamfunn må få være en del av prosessen.

Det kan virke som det bygges ut vindkraftanlegg i Norge, fordi vi har satt oss et mål om en viss «mengde» fornybar energi, uten at konsekvensene for friluftsliv blir tatt hensyn til. Friluftsliv virker som en ubetydelig bit i det store bilde, et begrep definert i politisk lys, som ikke tar hensyn til enkeltmenneskers følelser og opplevelse av et naturområde.

Hva er det egentlig som bør regnes med av friluftsliv? Tidligere i teorien ble det nevnt hvordan friluftsliv kanskje er politisk ukorrekt, hvor kun det tradisjonelle friluftslivet regnes med. Kanskje vi bør inkludere alle former for aktiviteter og enkeltpersoners oppfatning av friluftsliv i de politiske lover og regler. Går vi imidlertid tilbake til friluftslivets «opprinnelse», ser vi at det var opplevelse av naturen som var det viktige. Hvis hver enkelt persons mening skal tas i betraktning, eller alle former for friluftsliv skal medregnes, kan dette også skape problemer. I denne studien ser vi at sykling og

skigåing på større anleggsveier blir regnet som friluftsliv av flere. Satt litt på spissen vil inngrepene i naturen ved utbygging av vindkraft, kunne ses på som utelukkende positivt, siden flere personer vil bruke veiene til friluftsliv enn de som bruker gamle stier. Spørsmålene om definisjon av friluftsliv trenger å diskuteres videre, og da spesielt i forhold til de konsekvensene som kan oppstå hvis friluftsliv faktisk blir ansett i konsesjonsprosessene.

Referanser

- Aas, Ø., Museth, J. & Tangeland, T. (2006). *Konsekvensutredning: 420 Kv Kraftledning Sima-Samnanger. Tema: Reiseliv og turisme*. Nina rapport 163. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Bentsen, P., Andkjær, S. & Ejbye-Ernst, N. (2009). *Friluftsliv: Natur, Samfund og Pedagogikk*. København: Munksgaard Danmark.
- Berntsen, B. & Hågvar, S. (2008). *Norsk natur - farvel? En illustrert historie*. Oslo: Unipub AS
- Birnie, R. V., Osman, C. H., & Leadbeater, S. & Smith, M. (1999). A review of the current status of wind energy developments in Scotland. *Scottish Geographical Journal* 115, 283-295.
- Bischoff, A. & Odden, A. (1999). *Ungdom og friluftsliv – endring i lys av modernitetsprosesser*. Referat fra konferansen Naturforvaltning og samfunnsfag II i Oslo 12 --13 oktober 1999. DN-notat (6). Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.
- Bischoff, A. & Odden, A. (2000). Moderniseringsprosesser i utmarka – konsekvenser av endringer innenfor friluftslivet. *Tidsskriftet Utmark* (1), (2000). Hentet 15. oktober 2013 fra <http://www.utmark.org>.
- Bischoff, A. og Odden, A. (2002). *Nye trender i norsk friluftsliv*. Rapport fra konferansen forskning i friluft, Øyer 19-20 november 2002. (s. 231-247). Friluftslivets fellesorganisasjon, Oslo.
- Bishop, I. D. & Miller, D. R. (2007). Visual assessment of off-shore wind turbines: The influence of distance, contrast, movement and social variables. *Renewable Energy* 32, 814-831.
- Braunholtz, S. (2003). *Public Attitudes to Windfarms. A Survey of local residents in Scotland*. Scottish Executive Social Research. Edinburgh.

- Breivik, G. (1978). To tradisjoner i norsk friluftsliv. I: G. Breivik & H. Løvmo (Red.), *Friluftsliv fra Fridtjof Nansen til våre dager*. (s. 7-16). Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, G. (1979). *Friluftsliv: noen filosofiske og pedagogiske aspekter*. Kompendium nr. 50. Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Breukers, S. & Wolsink, M. (2007). Wind power implementation in changing institutional landscapes: An international comparison. *Energy Policy* 35, 2737-2750.
- Broström, G. & Hole, L. R. (2008). Vindmøller til havs påvirker klimaet. *Bergens Tidene*. Hentet 5. september 2013 fra [http://www.bt.no/meninger/kronikk/article672015.ece?cmpid=rss\[ece_frontpage#UyByAYWGetc](http://www.bt.no/meninger/kronikk/article672015.ece?cmpid=rss[ece_frontpage#UyByAYWGetc)
- Dahle, B. (2002). *Norsk friluftsliv handler om turglede, lidenskap og kjærlighet*. Rapport fra konferansen Forskning i friluft, Øyer 19-20 november, 2002. (s. 118-120). Friluftslivets fellesorganisasjon.
- Den norske turistforening (u.å). I: *Store norske leksikon*. Hentet 12. September 2013 fra <http://snl.no/vindturbin>
- Det kongelige miljøverndepartementet Det kongelige olje og energidepartementet (2007). *Retningslinjer og planlegging for vindkraftanlegg*. Henta 6. Desember 2013 fra <http://www.nve.no/Global/Konsesjonsveiledere/Vindkraft/Retningslinjer%20for%20planlegging%20og%20lokalisering%20av%20vindkraftanlegg.pdf>
- Devine-Wright, P (2005). Beyond NIMBYism: towards an Integrated Framework for Understanding Public Perceptions of Wind Energy Research Article. *Wind Energy*, 8, 125-139.
- Dølvik, J. E., Danielsen, Ø. & Hernes, G. (1988). *Kluss i vekslinga. Fritid, idrett og organisering. 1. Delrapport for prosjektet "idrett, fritid og levekår"*. FAFO

rapport nr.80. Hentet 10. Oktober 2013 fra
<http://www.nb.no/nbsok/nb/cfe0472467c560bef56d06ac5fb81083.nbdigital;jsessionid=0CBCEE8B9439C730B554DF3F8BDCB001.nbdigital2?lang=no#0>

Ek, K. (2005). Public and private attitudes towards "green" electricity: the case of Swedish wind power. *Energy Policy* 33, 1677-1689.

EnergiNorge (2013). *Bakgrunn og formål med elsertifikater*. EnergiNorge. Oslo. Hentet 10. September 2013. <http://www.energinorge.no/temaer/elsertifikater/bakgrunn-og-formaal-med-elsertifikater-article8858-599.html>

European commission (2013). *Rapport från kommissionen till europaparlamentet, rådet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén. Lagesrapport om fornybar energi*. Europeiska kommissionen. Brussel. Hentet 15. September 2013 fra <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0175:FIN:SV:PDF>

European commission (u.å). *Renewable energy. What do we want to achieve?* Hentet 15. september 2013 fra http://ec.europa.eu/energy/renewables/index_en.htm

Faarlund, N. (1974). *Friluftsliv: Hva – hvorfor - hvordan*. Kompendium nr. 32. Norges Idrettshøgskole. Oslo.

Faarlund, N. (1986). *Askeladden*. I: T. Ydegaard (Red.), *Om å gripe fjellet - og bli grepet av fjellet. En vennebok om friluftslivet og Nils Faarlund*. (s. 13-19). Slagelse: Nordisk forum for vejledning i Natur- og Friluftsliv.

Faarlund, N. (1992). *Støy og stillhet i friluftsliv*. Rapport 92:39. Statens forurensningstilsyn. Oslo.

Faye, A. & Herigstad, H. (1984). *Friluftsliv i Norge 1970-1982*. Rapport (12/84). Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Frislid, R. (1983). *Fritid i friluft*. I: Norges kulturhistorie, bind 7 (s. 163-178). Oslo: Aschehoug.

- Føllesdal, D. & Walløe, L. (2002). Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi. (7 utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gamboa, G. & Munda, G. (2007). The problem of windfarm location: a social multi-criteria evaluation framework. *Energy Policy* 35, 1564-1583.
- Geografisk informasjonssystem. (u.å). I: *Store norske leksikon*. Henta 20. Mars fra http://snl.no/geografisk_informasjonssystem
- Graham, J. B., Stephenson, J. R. & Smith, I. J. (2009). Public perceptions of wind energy developments: Case studies from New Zealand. *Energy Policy* 37, 3348–335.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Helgelsen, I. A. (2012). Norsk natur blir øydelagt til inga nytte. *Turistforeningen*. Hentet 28. august fra <https://www.turistforeningen.no/nyheter/63-norsk-natur-blir-ydelagt-til-inga-nytte/>
- Horgen, A. (2009). *Friluftsliv slik media ser det*. Rapport fra konferansen Forskning i friluft, Holmenkollen, Oslo 24-25 november, 2009. (s. 36-50). Friluftslivets fellesorganisasjon.
- Hågvar, S. & Berntsen, B. (2001). *Norsk naturarv: Våre naturverdier i internasjonalt lys*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- Hågvar, S. (2008). Inngrepsfri natur blir stadig sjeldnere. I: B. Berntsen, & S. Hågvar (red.). *Norsk natur - farvel? En illustrert historie*. (s. 67- 93). Oslo: Unipub AS.
- Jakobsen, D. V. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (2 utg). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Kaltenborn, B. P. & Vorkinn, M. (1993). *Vårt friluftsliv - Aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov. NINA, temahefte 3.* Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Khan, J. (2003). Wind power planning in three Swedish municipalities. *Journal of Environmental Planning and Management* 46, 563-581.
- Klepp, I. G. (1998) *På stier mellom natur og kultur: turgåeres opplevelser av kulturlandskapet og deres synspunkter på vern.* Doktorgradsavhandling ved Det historisk-filosofiske fakultet, universitetet i Oslo.
- Klimakonvensjonen. (u.å.). I: Store norske leksikon. Hentet 11. Januar 2014 fra <http://snl.no/Klimakonvensjonen>
- Krohn, S. & Damborg, S. (1999). On Public Attitudes Towards Wind Power. *Renewable Energy* 16, 954-960.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju.* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Maske, J. (2012a). Landskap under press. *Turistforeningen*. Hentet 28. august fra http://www2.turistforeningen.no/article.php?ar_id=32741
- Maske, J. 2 (2012b). Vil sikre landskap mot utbygging. *Turistforeningen*. Hentet 28. august fra <http://www.turistforeningen.no/nyheter/17-vil-sikre-landskap-mot-utbygging/>
- Mason, J. (1996). *Qualitative researching.* London: Sage Publications.
- Meld. St. 26 (2011/2012). *Den norske idrettsmodellen.* Oslo: Kulturdepartementet. Hentet 15. februar 2014 fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-26-20112012.html?regj_oss=1&id=68

- Meteorologisk institutt. (u.å. a). *Klima*. Hentet 20. Mars 2014 fra
<http://www.met.no/Klima/>
- Meteorologisk institutt. (u.å. b). *Vind*. Hentet 10. september 2013 fra
<https://metlex.met.no/wiki/Vind>
- Miljødirektoratet (2014). *Hva er INON?* Hentet 20. April 2014 fra
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Miljoovervakning/Inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge-/Hva-er-INON/>
- Mytting, I. & Bischoff, A. (2008). *Friluftsliv*. (2 utg). Gyldendal norsk forlag.
- Nansen, F. (1922). *Friluftsliv – professor Nansens tale på Den norske Turistforeningens møte for skoleungdommen i juni 1921*. DNT-årbok 1922.
- Naturfredning (u.å). I: *Store norske leksikon*. Hentet 10. desember 2013 fra
<http://snl.no/naturfredning>
- NORWEA & EnergiNorge (u.å. a). *Hva er vindkraft?* Hentet 10. september 2013 fra
<http://www.vindportalen.no/hva-er-vindkraft.aspx>
- NORWEA & EnergiNorge (u.å. b). *Vindkraftverk*. Hentet 10. september 2013 fra
<http://www.vindportalen.no/vindkraftverk.aspx>
- NORWEA & EnergiNorge (u.å. c). *Lagring av elektrisk energi*. Hentet 10. september 2013 fra
<http://www.vindportalen.no/teori/lagring-av-elektrisk-energi.aspx>
- NORWEA & EnergiNorge (u.å. d). *Lover og forskrifter*. Hentet 10. september 2013 fra
<http://www.vindportalen.no/lover-og-forskrifter.aspx>
- NORWEA & EnergiNorge (u.å. e). *Konsesjonsprosessen*. Hentet 10. september 2013 fra
<http://www.vindportalen.no/Default.aspx?ID=413>
- NOU 2004: 28 (2008). *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold*. Oslo: Klima og miljødepartementet. Henta 5. november 2013 fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/nou-er/2004/nou-2004-28/19/2/1.html?id=389176>

NRK (2012). *Brennpunkt: Et slag i luften?* Hentet 28. august 2013 fra <http://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/mdup11000912/25-09-2012>

Odden, A. (2004). *Ungdom og friluftsliv – tradisjoner og trender*. Landskonferanse Friluftsliv. Tromsø 2-4 juni 2004. DN-notat (3). Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.

Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004*. Doktorgradsavhandling, Geografisk institutt, NTNU, Trondheim.

Olwig, K. (1994). Friluftsliv meningsløst? Giver det mening og skelne det fra sport? I: L. Emmalin (Red.), *Nordisk seminarium om friluftslivsforskning*. (s.23-31). Nordplan: Nordiska instituttet for samhallsplanering Rapport 1994:3.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3rd ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Pedersen, E. & Larsman, P. (2008). The impact of visual factors on noise annoyance among people living in the vicinity of wind turbines. *Journal of Environmental Psychology* 28, 379-389.

Pedersen, K. (1999). "Det har bare vært naturlig" – Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger. Avhandling (dr. Scient) ved Norges idrettshøgskole, Oslo.

Prop. 113 L (2012-2013). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Endringer i energiloven*. Oslo: Det kongelige olje og energidepartementet. Hentet 10. September 2013 fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/dok/regpubl/prop/2012-2013/prop-113-l-20122013.html?regj_oss=1&id=721969

- Regjeringen: Klima og Miljødepartementet (u.å). *Friluftsliv*. Henta 5. november 2013 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/tema/friluftsliv.html?id=1091>
- Rekreasjonsbegrepet. (u.å). I: *Store norske leksikon*. Henta 15. Mars 2014 fra <http://snl.no/rekreasjon>
- Repp, G. (2001). *Verdiar og ideal for dagens friluftsliv. Nansen som foredøme?: tankar og formuleringar om friluftslivet i vår tid: spegling av Nansen sine verdiar og ideal?: ei samanliknande gransking*. Avhandling (dr.scient) ved Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skår, M. (2002). *Moderne friluftsliv*. Rapport fra konferansen Forskning i friluft i Øyer 19-20 november. Friluftslivets fellesorganisasjon, Oslo.
- St.meld. nr 39 (2000-2001). *Ein veg til høgare livskvalitet*. Oslo: Det kongelige miljøverndepartementet. Henta 7. Januar 2014 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-39-2000-2001-.html?id=194963>
- St.meld. nr 40 (1986-87). *Om friluftsliv*. Oslo: Miljøverndepartementet.
- Stephenson, J. (2008). The Cultural Values Model: An integrated approach to values in landscapes. *Landscape and Urban Planning* 8, 127-139.
- Støy. (u.å). I: *Store norske leksikon*. Henta 20. Mars 2014 fra <http://snl.no/st%C3%B8y>
- Tangeland, T. & Aas, Ø. (2010). *Kraftinstallasjoner i naturområder – Effekter på turisme, friluftsliv og bruk av fritidsboliger. En litteraturstudie*. NINA rapport 625. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim. Hentet 10. september 2013 fra <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2010/625.pdf>

- Tegou, L. I., Polatidis, H. & Haralambopoulos, D. A. (2010). Environmental management framework for wind farm siting: Methodology and case study. *Journal of Environmental Management* 91, 2134-2137.
- Teigland, J. (1994). *Konsekvenser av naturinngrep for fritidsbruken av natur. Erfaringer fra kraftutbygging I Aurlandsdalen*. Rapport nr. 83. Telemarksforskning - Bø. Bø i Telemark.
- Teigland, J. (2000). *Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser*. VF-rapport (7). Vestlandsforskning, Sogndal.
- Teigland, J. (2001). *Effekter av vannkraftutbygging for friluftsliv og reiseliv. En langtidsstudie 1990-1999 av endringer i fritidsbruken av Engabreen/Svartisen i Nordland og samspillseffekter mellom kraftutbygging og andre samfunnsendringer*. VF- rapport 1/01. Vestlandsforskning, Sogndal. Hentet 13 september 2013 fra <http://www.vestforsk.no/filearchive/rapport1-01.pdf>
- Tellnes, A. (1989). *Norsk friluftslivstradisjon. Friluftsliv, fritid og natur, DN- rapport nr 2*. Direktoratet for naturforvaltning. Trondheim.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thayer, R. L. & Freeman, C. (1987). Public perceptions of a wind energy landscape. *Landscape and Urban Planning* 14, 373–398.
- Tordsson, B. (1993). *Perspektiv på friluftslivets pedagogikk*. Hovedfagsoppgave ved Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Tordsson, B. (2003). *Å svare på naturens åpne tiltale – en undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Doktorgradsavhandling ved Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Tordsson, B. (2010). *Friluftsliv, kultur og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

- Vaagbø, O. (1993). *Den norske turkulturen*. Rapport Friluftslivets fellesorganisasjon, Oslo.
- Vaage, O. F. (1999). Friluftslivsaktiviteter. Ut på tur. *Samfunnsspeilet*: Bind 13 (4). Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Vaage, O. F. (2004). *Trening, mosjon og friluftsliv: Resultater fra Levekårsundersøkelsen 2001 og Tidsbruksundersøkelsen 2000*. Rapport 13. Statistisk sentralbyrå. Oslo.
- Validitet. (u.å.). I: *Store norske leksikon*. Hentet 10. september 2013 fra <http://snl.no/search?query=Validitet&x=1&y=17>
- Van der Horst, D. (2007). NIMBY or not? Exploring the relevance of location and the politics of voiced opinions in renewable energy siting controversies. *Energy Policy* 35, 2705-2714.
- Vindkraftverk. (u.å.). I: *Store norske leksikon*. Hentet 5 november 2013 fra <http://www.met.no/Klima/>
- Vindturbin. (u.å.). *Store Norske leksikon*. Hentet 10. September 2013 fra <http://snl.no/vindturbin>
- Vorkinn, M. (2000). *Adferdsendringer i fjellet - bruk av informasjon*. ØF-notat; no 3. Østlandsforskning, Lillehammer. Henta 15. oktober 2013 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/8fd3fe2dd456a9556dbb2a485e8aeae3.nbdigital?lang=en#0>
- Vorkinn, M. (2001). *Friluftsliv. Delrapport 2. Forskningsprogrammet Bruk og forvaltning av utmark*. Norges forskningsråd. Oslo.
- Vorkinn, M. (2002). *Tilknytning til naturområder*. Rapport fra konferansen Forskning i friluft, Øyer 19-20 november, 2002. (s. 220-231). Friluftslivets fellesorganisasjon.

- Vorkinn, M., Aas, Ø. og Kleiven, J. (1997). *Friluftslivsutøvelse blant den voksne befolkningen – utviklingstrekk og status i 1996*. ØF-rapport; no 7. Østlandsforskning, Lillehammer.
- Vorkinn, M., Vittersø, J. & Riese, H. (2000). *Norsk friluftsliv – på randen av modernisering?* ØF-rapport: no 2. Østlandsforskning, Lillehammer.
- Warren, C. R., Lumsden, C., O'Dowd, S. & Birnie, R. V. (2005). "Green On Green": Public Perceptions of Wind Power in Scotland and Ireland. *Journal of Environmental Planning and Management* 48(6), 853-875.
- Wolsink, M. (2000). Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy* 21, 49-64.
- Wolsink, M. (2005). Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of "backyard motives". *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 11, 1188-1207.

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Hvordan påvirker utbygging av vindkraft folks utøvelse av friluftsliv?”

Bakgrunn og formål

Dette er en mastergradstudie ved Norges Idrettshøgskole (NIH). Prosjektet gjennomføres som et ledd i egen utdanning her på NIH.

Formålet med studien er å få en økt forståelse om folks friluftsliv i kombinasjon med vindkraftutbygging.

Gjennom samtaler med hoved – og biveileder på NIH, ønsker jeg å intervju personer og foreninger som aktivt bruker et valgt naturområde.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Dette er en kvalitativ studie hvor det vil bli brukt intervju. Intervjuene vil variere i lengde, men estimert tid vil være mellom 30-60 minutter. Opplysningene som intervjupersonene gir i intervjuet vil bli transkribert. I prosjektets resultatdel vil deler av intervjuet kunne trekkes fram.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun hoved – og biveileder og jeg som student som vil ha tilgang til intervjuets opplysninger. Personopplysningene vil ikke være synlig i prosjektet. (Ved intervju av organisasjon er det ønskelig med navn på organisasjon).

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.januar.2015

Under intervjuet vil det bli brukt lydopptaker og notatblokk.

Data blir lagret på egen datamaskin. Datamaskinen er beskyttet med brukernavn og passord.

Utskrifter, notater og lydopptak oppbevares i låst skap.

Det er kun hoved – og biveileder som vil ha tilgang til informasjonen.

Ved prosjektets avslutning vil navnelister, lyd-opptak og personidentifiserende informasjon slettes. Det samme gjelder også nøkler som linker anonymiserte navn til respondenten.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger vil uansett være anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Bent Brattbakken

Tlf: 98 80 68 62

bent_brattbakken@hotmail.com

Studien er meldt og godkjent hos Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta i intervju

Jeg samtykker til bruk av lydopptaker og notater i intervjuet

Vedlegg 2

Intervjuguide, individuelt intervju

Fase 1: Rammesetting

Løst prat (5 minutter)

Informasjon (5-10 minutter)

- Jeg studerer master i friluftsliv ved Norges Idrettshøgskole. Hovedtemaet dreier seg derfor om friluftsliv. Et annet tema prosjektet omhandler er fornybar energi. Formålet er å skaffe informasjon til mitt eget prosjekt og føre til økt forståelse innenfor feltet.
- Opplysningene som intervjupersonene gir i intervjuet vil bli transkribert ned i sin helhet / eller i deler som er mest relevante for mitt prosjekt.
Deler av intervjuet vil bli brukt i prosjektets resultatdel. Jeg som forsker har taushetsplikt. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun hoved – og biveileder samt meg selv som vil kunne ha tilgang til intervjuets opplysninger. Intervjupersonenes navn vil ikke bli brukt – anonymitet.
- Det vil bli brukt en (eller to) opptakere i intervjuet slik at jeg får transkribert ned intervjuet i sin helhet. Da trenger jeg en samtykkeunderskrift.
- Er det noen ting intervjuperson lurer på med tanke på dette intervjuet. Har han/hun noen spørsmål?
- Deretter starter jeg opptakeren.

Fase 2: Erfaringer

Overgangsspørsmål (15min)

Ta utgangspunkt i deltakernes erfaring med det temaet som skal diskuteres.

- Er du mye utendørs? - Er du ute i jobb- eller fritidsammenheng? Hvor ofte og hvor lenge er du ute?

- Hva liker du å gjøre ute?
- Hva er det som motiverer deg? – Hvorfor er det viktig for deg? – Alene eller med noen? – Sosialt element/slippe element?
- Hvilke forventninger har du når du skal ut?
- Hvor er det du går hen?
- Hvorfor går du akkurat der?
- Kan du prøve å skildre opplevelsen. – Guide meg igjennom den turen du går? Kan du sette ord på de følelsene?

Fase 3: Fokusering

Nøkkelspørsmål (30-60min)

- Jeg møtte jo deg i området. Hvorfor var du der på tur?
- Hva slags forhold har du til dette området?
- Kan du huske første gangen du var på tur der?
- Har du noen gode minner? – Hvor gikk du hen – Positiv opplevelse? Hva var det som eventuelt gjorde det så bra/ gjør det så bra?
- Har du noen målsetninger for turen?
- Hva er det som er motivasjonen bak bruken av nettopp dette området?
- Kan du si litt om dine forventninger?
- Er det noe spesielt du pleier å gjøre i det området? – Hvorfor går du akkurat der? Hva ser du? Er utsikten viktig for deg? Hva er det du liker med utsikten? Hva er den beste delen av turen? Tar du noen pauser?
- Hvilke type aktivitet(er) er det i hovedsak du gjør? – Hva gjør du her?
- Hvor viktig er dette området for deg personlig?
- Hva tenker du om begrepet «friluftsliv»?
- Har du en definisjon av begrepet?
- Er dette et begrep du bruker aktivt selv? Hva sier du da?
- Ser du på din aktivitet som friluftsliv?
- Hvilke type aktiviteter mener du går innenfor friluftsliv begrepet?

- Er du medlem av noen friluftslivorganisasjon? Er det noen skille mellom friluftslivorganisasjoner og idrettsklubber?
- Har du noen tanker om fornybar energi?
- Har du noen tanker om vindkraft og vindturbiner generelt?
- På (området) har det jo kommet et vindkraftanlegg. Hvordan har det påvirket ditt bruk av området / Har din bruk av område endret seg pga av utbyggingen?
- Hvordan har selve utbyggingsperioden påvirket ditt bruk av området?
- Hvordan har utbygginga påvirket din motivasjon for bruk av området?
- Har det påvirket dine forventninger for bruk av området?
- Hvordan har ditt syn på naturen endret seg/ikke endret seg etter utbygging?
- Har din type aktivitet noe å si for din oppfatning av vindkraft?
- Har type friluftsliv man utøver noe å si for synet på vindkraftutbygging? Er det noen friluftslivsaktiviteter som du mener påvirkes positivt / negativt av utbygginga?
- Hvordan tror du utbygginga har påvirka andre folks bruk av området?
- Føler du at ditt friluftsliv blir tatt hensyn til ved utbygginga?
- Føler du at friluftsliv generelt blir tatt hensyn til ved utbygging?

Litt generelle spørsmål knytta til teorien om folks oppfattelse:

- Turbin farge, Turbin størrelse, Turbin akustikk, Vindkraftanleggets størrelse og form. Har du noen tanker om det?
- Tror du at nærheten til vindkraftanlegget påvirker ditt syn på vindkraft generelt?
NIMBYism
- Har du noen form for eierandel i vindkraftselskapet energi? Hva tror du eierandel i et slikt selskap har å si?
- Har du aktivt deltatt i konsesjonsprosessen? (Høringsmøte, avisartikler)
- Påvirker stedet du bor på og menneskene i samfunnet her din oppfatning av vindkraftanlegget?
- Veit du om lokalsamfunnet her får noen direkte nytte av vindkraftanlegget? (Økonomisk, strøm ol)

- Er det ting som burde eller som kunne vært gjort annerledes med tanke på vindkraftutbygging i Norge?
- Helt til slutt: Jeg har lest mye friluftslivteori og der dukker det opp ulike tradisjoner. Nevne disse: Vil du definere ditt friluftsliv innenfor en av disse, flere av disse? Hvordan vil du selv plassere deg, hvis du i det hele tatt vil plassere ditt friluftsliv?
- Gå fra intervjuet til en samtale. Snakke om hva andre mener om saken?
- Jeg har jo snakket med flere? Folk mener jo dette her. Et annet argument fra den siden. Skjønner du deres meninger?
- Spørre om det er noe mer intervjupersonen ønsker å tilføye?

Fase 4: Tilbakeblikk

Oppsummere funn

Er det noe du vil legge til i forhold til det vi har snakket om? (etter oppsummeringen kan det komme inn ønske om å endre på noen svar).

Stoppe opptaker

Spørre om hvordan han/hun følte det var. Spørre om det var greit å gjennomføre? Er det noen spørsmål som han/hun syntes var ubehagelige?

Forklare at det transkriberte materialet vil kunne sendes hvis det er ønskelig.

Vedlegg 3

Intervjuguide, individuelt intervju med friluftslivorganisasjon

Fase 1: Rammesetting

Løst prat (5minutter)

Informasjon (5-10 minutter)

- Jeg studerer master i friluftsliv ved Norges Idrettshøgskole. Hovedtemaet dreier seg derfor om friluftsliv. Prosjektet dreier seg også om vindkraft. Formålet er å skaffe informasjon til mitt eget prosjekt og føre til økt forståelse innenfor feltet.
- Opplysningene som intervjupersonene gir i intervjuet vil bli transkribert ned i sin helhet. Deler av intervjuet vil bli brukt i prosjektets resultatdel. Jeg som forsker har taushetsplikt. Opplysninger om intervjupersonens organisasjon kan bli beskrevet. Navnet på intervjupersonen vil kanskje også stå i prosjektet. De etiske valgene kan endres.
- Det vil bli brukt en (eller to) opptakere i intervjuet slik at jeg får transkribert ned intervjuet i sin helhet. Da trenger jeg en samtykkeunderskrift.
- Er det noen ting intervjuperson lurer på med tanke på dette intervjuet. Har han/hun noen spørsmål?
- Hvis du avgir et svar som du ikke er fornøyd med, så tar vi det bare på nytt.
- Deretter starter jeg opptakeren.

Fase 2: Fokusering

Nøkkelspørsmål (30-60min)

- Hva betyr begrepet friluftsliv for dere? - Er dette en definisjon som flere bruker eller bare dere?

- Hvilke type friluftsliv representerer dere? - Hvilke friluftslivverdier står dere for?
- I deres syn, hvilke aktiviteter kommer innenfor friluftslivbegrepet?
- Er det noen aktiviteter/aktivitetsformer som faller utenfor friluftslivbegrepet?
- Hvordan ser dere på begrepet friluftslivstradisjoner? (Har dere noen. Hvilke føler dere eksisterer i deres miljø? Er det en del av kulturen her?)
- Har dere mange medlemmer i deres forening?
- Hvilke type friluftsliv utøver deres medlemmer? (Hvilke aktiviteter driver folk med?)
- Hva tror du medlemmene deres er opptatt av når de er ute i naturen?
- Hvordan tror du folk forholder seg til begrepet «friluftsliv»? Brukes det? Tenkes det over?

- Hva er deres forhold til fornybar energi?
- Hva er deres syn på vindkraft?
- Hvordan føler dere at vindkraft og vindkraftutbygging påvirker friluftsliv? – Virkning.
- Har deres bruk av friluftslivsområder endret pga av utbyggingen?
- På hvilken måte har det blitt påvirket?
- På hvilke måter har dere vært involvert i høringen/konsesjonssaken om vindkraftutbygging?

- På hvilken måte tror du at deres medlemmer blir påvirket av vindkraftutbyggingen?
- Hvem blir påvirket negativt / positivt? Hva er grunnen til det?
- Har type friluftsliv man utøver noe å si for synet på vindkraftutbygging? - Er det noen friluftslivsaktiviteter som du mener påvirkes positivt / negativt av utbygginga?
- Hvordan tror du utbygginga har påvirka andre folks bruk av området?

- Blir deres friluftsliv tatt hensyn til ved utbygging av vindkraft?
- Blir friluftsliv generelt tatt hensyn til ved utbygging av vindkraftanlegg?

- *Oppfølgingsspørsmål kommer underveis. Dette er hovedspørsmål jeg ønsker å få vite noe om.*

Fase 3: Tilbakeblikk

Oppsummere funn

Er det noe du vil legge til?

Stoppe opptaker

Spørre om hvordan han/hun følte det var.

Nevne at det transkriberte materialet vil kunne sendes hvis det er ønskelig.

Vedlegg 4

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Postboks 1047 Blindern
N-0316 Oslo
Tlf: +47 22 85 52 11
Faks: +47 22 85 50 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Orgnr: 980 321 884

Ivar Mytting

Seksjon for kroppøving og pedagogikk Norges idrettshøgskole

Postboks 4042, Ullevål stadion

0806 OSLO

Vår dato: 29.11.2013

Vår ref: 36397 / 2 / LT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.11.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36397

Hvilke konsekvenser har utbygging av vindkraft for folks utøvelse av friluftsliv?

Behandlingsansvarlig

Norges idrettshøgskole, ved institusjonens øverste leder

Daglig ansvarlig

Ivar Mytting

Student

Bent Brattbakken

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i melde skjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.01.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Arkivgjennomgang: 27.06.2014

NSD/NSI: Universitetet i Oslo, Postboks 1047 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: +47 22 85 52 11. nsd@nsd.uib.no
 NSD/PMW: NSD: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tlf: +47 73 81 85 00. kveim.sara@ntnu.no
 NSD/TO: NSD/TO: Universitetet i Tromsø Postboks 161, 1407 Tromsø. Tlf: +47 77 21 43 00. ismeek@skule.no